LAISVĖ

GRUODIS
1971

ŠIAME NUMERYJE:

Petras Daužvardis
LIETUVA IR JOS IŠLAISVINIMAS

Antanas Musteikis
BĖGOME NUO HIBRIDŲ

Petras Kisielius
1941 M. SUKILIMO PRASMĖS IEŠKOJIMAS DABARTYJE

Pranas Padalis
LIETUVA, UŽ TAVE MIRŠTU

ŽUVUSIEMS DĖL LAISVĖS PRISIMINTI

Vytautas Vaitiekūnas
RAUDONOJI KINIJA NAUJAME VAIDMENYJE

Aloyzas Baronas
PRAVERTAS LANGAS

ŽVILGSNIAI Į ĮVYKIUS IR SPAUDĄ

NR. 53 (90)

Lietuvių Fronto Bičiulių Vyr. Taryba
6441 So. Washtenaw Avenue
Chicago, Ill. 60629

Dr. Kazys Ambrozaitis, Chesterton, Indiana

Dr. Zigmas Brinkis, Los Angeles, California

Dr. Petras Kisielius, Cicero, Illinois

Dr. Antanas Klimas, Rochester, New York

Pilypas Narutis, Chicago, Illinois

Levas Prapuolenis, Chicago, Illinois

Dr. Antanas Razma, Joliet, Illinois

Antanas Sabalis, Woodhaven, New York

Leonardas Valiukas, Los Angeles, California

Lietuvių Fronto Bičiulių vyr. tarybai priklauso ir LFB kraštų pirmininkai: Europos — **prof. Zenonas Ivinskis,** Amerikos — **Juozas Mikonis,** Kanados — — **Vytautas Aušrotas** ir "Į Laisvę" redaktorius **Juozas Kojelis.**

Europos Lietuvių Fronto Bičiulių Valdyba

Prof. dr. Zenonas Ivinskis (Vokietija), pirmininkas
53 Bonn
Am Hof 34
Germany

Dr. Kajetonas J. Čeginskas (Švedija), sekretorius

Jurgis Barasas (Vokietija), iždininkas

Alina Grinienė (Vokietija), biuletenio redaktorė

Kun. Bronius Liubinas (Vokietija), ELI vedėjas

•

J. A. V. ir Kanados Lietuvių Fronto Bičiulių Centro Valdyba

Juozas Mikonis, pirmininkas
24526 Chardon Road
Cleveland, Ohio 44143

Dr. Juozas Skrinska, vicepirmininkas

Dr. Česlovas Kuras, vicepirmininkas Kanadai

Vladas Palubinskas, sekretorius

Juozas Žilionis, iždininkas

Vytautas Petrulis, iždo sekretorius

Vincas Akelaitis, biuletenio redaktorius

Metinė "Į Laisvę" žurnalo prenumerata Australijoje, JAV-se ir Kanadoje — 5.00 doleriai, visur kitur — 3.00 doleriai; atskiro numerio kaina — 2.00 doleriai.

Užsakymus ir prenumeratos mokestį siųsti administracijos adresu:

Mr. Aleksas Kulnys
1510 East Merced Avenue
West Covina, California 91791
U. S. A.

KU biblioteka

Į LAISVĘ

POLITIKOS ŽURNALAS
1971 — GRUODIS — Nr. 53 (90)

TURINYS

Skaitytojų žodis 2

Petras Daužvardis: Lietuva ir jos išlaisvinimas 4

Antanas Musteikis: Bėgome nuo hibridų 10

Petras Kisielius: 1941 metų sukilimo prasmės ieškojimas dabartyje 22

Žuvusiems dėl Lietuvos prisiminti 28

Pranas Padalis: Lietuva, už tave mirštu 36

Vytautas Valtiekūnas: Raudonoji Kinija naujame vaidmenyje 38

Aloyzas Baronas: Pravertas langas 50

Solidarumas su tauta 59

Laisvinimo veiksniuose 69

Lietuvių Fronto Bičiulių gretose 79

Spauda, radijas, knygos 86

"Į Laisvę" vedamieji 95

"Į LAISVĘ" — lietuvių politikos žurnalas.
Leidžia Lietuvių Fronto Bičiuliai.

"Į LAISVĘ" (TOWARD FREEDOM), Lithuanian magazine of politics, published three times a year by the **Friends of the Lithuanian Front.**

Juozas Kojelis, Redaktorius/Editor
Post Office Box 34461
Los Angeles, California 90034

Aleksas Kulnys, Administratorius / Circulation Manager
1510 East Merced Avenue
West Covina, California 91791

* Straipsniai, autoriaus pasirašyti pavarde, slapyvardžiu ar inicialais, nebūtinai reiškia ir redakcijos nuomonę.

Balsai apie vedamuosius

Naujas redaktorius įnešė techniškų pakeitimų, sumažinęs vedamųjų kiekį ir juos nukėlęs į numerio pabaigą. Gal būt tai padaryta norint paskutiniu akordu reziumuoti žurnalo turinį.

Jurgis Gliauda
'Dirva" 1971.VIII.18

Puikus 1971 metų rugsėjo mėnesio numerio vedamasis — "Išbalansuota veikla". Visų organizacijų vadovybių nariai turėtų jį perskaityti.

J. Petrutis
New York, N.Y.

Neskanu buvo skaityti "Į Laisvę" apžvalginį skyrių "Laisvinimo veiksniuose". Panašų jausmą sukėlė ir vedamieji — perdaug probendruomeniški.

J. V.
J. A. V.

Bet vedamieji, Redaktoriau, mano menka galva, turėtų būti pradžioje, ne gale. Nes jie vedamieji, ir labai geri, ypač "Kvietimas į vienybę".

Alė Rūta
Santa Monica, Calif.

Nesilankstoma draugams nei priešams

Aplamai, žurnalas (nr. 52/89 — red.) įdomus ir kitomis savo temomis, o ypač gerai parengta apžvalginė savo dalimi. Puslapiuose jaučiamas tvirtas žinojimas, kur einama ir ko siekiama. Nesilankstoma nei draugams, nei priešams, o žengiama pakelta galva.

"Draugo" kultūrinis priedas
1971.X.9

Ir aš ten buvau

Žurnale reiktų išvengti tokių klaidų, kokią radau 22 pusl.: 1940 m. Kaunan buvo suvažiavę ne tik "visos Lietuvos pradžios mokyklų mokytojai", bet visų mokyklų mokytojai. Ir aš ten buvau ir kartu su visais "galingai ir demonstratyviai" Lietuvos himną giedojau. Tai buvo visų, ne tik pradžios mokyklų mokytojų balsas.

Stasys Barzdukas
Cleveland, Ohio

Simpatingas straipsnis

Žibutės Brinkienės straipsnis labai simpatingas, šiltas.

J. B.
J. A. V.

Negaliu atsigėrėti dr. Maceinos straipsniu

Dar iš ano numerio (51/88 — red.) negaliu atsigėrėti dr. A. Maceinos straipsniu! Šiame numeryje (52/89 — red.) tokių gilių (ir gyvenimiškų!) straipsnių nėra. Lozoraičio, Gliaudos straipsniai naudingi, pabudiną: jei mūsų istorija teka paslaptinga vaga ir jei tautoje yra tos tylios verdenės, niekad neužankančios, tai čia ne tylioji, o gyvoji rezistencija turi suktis ir įsukti visus lietuvius, visur pasauly esančius.

T. D.
Los Angeles, Calif.

Moteris žinoma

Jurgis Gliauda straipsnyje "Tylioji rezistencija" (ĮL, 52/89) davė įtikinančią ir stebėjimais patvirtintą pavergtos Lietuvos nuotaikų analizę. Kremliaus nelaimei, panašios nuotaikos, vienur stipriau, kitur silpniau pasireiškiančios, sutinkamos visoje rusų imperijoje, net pačioje Rusijoje. Ar ne todėl pradėjo taip labai spurdėti Kremliaus satrapai ir pulkais lankyti pasaulio valstybių sostines, norėdami užsitikrinti saugumą iš lauko?

Tarp kitko, moteris, kuri 1969.XII. 5 dalino lapelius su "Konstitucijos dienos poema" komunistų partijos delegatams Maskvoje, yra žinoma: tai Valerija Novodvorskaya (jei Ameri-

kos žurnalistai pavardę teisingai užrašė), 19 metų studentė. Komunistų teismas (!) jai nustatė tokią diagnozę: "schizofrenia" ir "paranoidiniai asmenybės pakitimai". Pasiųsta neribotam laikui gydytis psichiatrinėje ligoninėje.

Antanas Giniotis
Chicago, Ill.

Redaktoriaus galvosūkis

Medžiagos surinkimas yra svarbiausias redaktoriaus galvosūkis. Kas jį sėkmingai išsprendžia, tas išsprendžia ir visą redagavimo uždavinį.

"Į Laisvę" nr. 52 (89) turi daug gražios, įvairios ir aktualios medžiagos nuo pirmo puslapio iki paskutinio.

Anatolijus Kairys
Chicago, Ill.

Džiaugiuosi entuziazmu

Džiaugiuos, kad kai kur esama entuziazmo. Tebūnie jis visų bičiulių paskata.

Ką tik pastebėjau, kad "Į Laisvę" skelbiasi esąs "politikos žurnalas". Yra daug rimtų priežasčių, kurios sugestionuotų, jog apsimoka išplėsti tą epitetą į "politikos ir kultūros žurnalas".

Antanas Musteikis
Buffalo, N. Y.

Hosanna mano žemė

Parodėt gražų dėmesį literatūrai: parinkta puiki ištraukėlė iš "Ištikimoji žolė" romano ir labai gražiai užvardinta: "Hosanna mano žemė" (nr. 52/89 — red.). A. Kairys, žinoma, nusipelnęs (savo šakotais darbais) tokio išskirtino dėmesio.

A. A.
J. A. V.

Konstruktyvi kritika

Dėmesį patraukia K. Petkaus rašinys — kruopšti informacijos faktų apžvalga, santūrus jos tonas ir konstruktyvi kritika ("Į Laisvę" nr. 52/89).

"Darbininkas"
1971.X.1

Randa ten, kur nėra

Perskaičius K. Petkaus straipsnį "Informacijos problema Lietuvos laisvinime" ("Į Laisvę" nr. 52/89 — red.) susidaro įspūdis, kad autorius nelabai nori matyti LB Informacijos komisijos darbo rezultatų. Jis labiau linkęs ieškoti ir "rasti" jų tose grupėse, kurios informacijos srityje beveik nieko nedaro.

A. J. Kiaunė
Chicago, Ill.

Kokie šaltiniai?

K. Petkus savo straipsnyje teigia, kad ALT-bos svarbiausias darbas informacinėje srityje esąs Vasario 16-sios minėjimų suruošimas JAV-bių Kongrese. Skaitau "Congressional Record" ir to negaliu pastebėti. Įdomu, kokiais šaltiniais naudojosi straipsnio autorius?

K. S. T.
Philadelphia, Pa.

Dar grįžtama "Į Laisvę" nr. 51 (88)

Nainio ir Gečio straipsniai tikrai įdomūs ir aktualūs, ypač siūlymai VLIK-an įtraukti jaunosios kartos inteligentus — veikėjus, nežiūrint, kame jie bebūtų gimę. Jei pagal p. Petkų VLIK-ą paliksime tik politinių pabėgėlių iš Lietuvos komitetu, o ne emigrantų ainių organizacija, tai kas po 10 - 15 metų tiesioginiai besirūpintų Lietuvos nepriklausomybės atgavimu? Jei taip, kaip samprotauja p. Petkus, prieš 2000 metų būtų galvoję izraelitai, tai kažin ar

(Nukelta į 57 psl.)

"Į Laisvę" redakcija laukia skaitytojų pasisakymų žurnale keliamomis problemomis. Įdomesni laiškai bus skelbiami. Tačiau redakcijai turi būti žinomas laiško autoriaus vardas, pavardė ir adresas. Spausdinant gali būti naudojamas ir slapyvardis. Anoniminių autorių laiškai, nežiūrint jų vertės, nebus spausdinami.

Laiškus redakcijai siųsti šiuo adresu: "Į Laisvę", Post Office Box 34461, Los Angeles, California 90034.

LIETUVA IR JOS IŠLAISVINIMAS

PETRAS DAUŽVARDIS

Redakcijos pastaba: Lietuvių Fronto Bičiulių Čikagos sambūrio vadovybės pakviestas, Lietuvos generalinis konsulas dr. P. Daužvardis 1968.XII.15 skaitė paskaitą, kurios tekstą prelegentas [illegible]ntė "Į Laisvę" redakcijai. Paskaitininko pareikštos mintys tuo metu buvo plačiai paskleistos lietuvių spaudoje, todėl "Į Laisvę" tos paskaitos nebespausdino. Dr. P. Daužvardžio toje paskaitoje pateikti faktai, pareikšti samprotavimai ir padarytos išvados turi išliekančios reikšmės, todėl su pagarba prisimindami 1971.IX.26 mirusį šį žymų valstybininką, gilų patriotą ir nepailstamą kovotoją dėl Lietuvos laisvės, paskaitos tekstą spausdiname ištisai. Savo paskaitai autorius davė tokį apibūdinimą: "mano žodis bus palyginamai trumpas ir rupus: faktinis, teisinis ir sugestyvinis. Jį tariu savo vardu — be viršininkų parėdymo ar tikrinimo".

Tauta pavergta, valstybė okupuota

Lietuvos valstybė ir didžiuma lietuvių tautos yra nelaisvėje. Jų suvereninės ir žmogaus teisės yra pažeistos. Jos turi būti atstatytos. Lietuva turi būti išlaisvinta. Tam ji turi visas teises.

Lietuva yra jėga ir smurtu Sovietų Sąjungos okupuota bei aneksuota ir valdoma priešingai tarptautinei teisei ir lietuvių tautos nusistatymui bei valiai.

Tarptautinė teisė draudžia vienai suvereninei valstybei grobti ir pasisavinti kitą suvereninę valstybę. Suvereninė — nepriklausoma valstybė turi niekam neperleidžiamą (inalienable) teisę, lygiai taip pat kaip individas, egzistuoti, laisvai ir savarankiškai tvarkytis. Kas tą teisę pažeidžia, yra laikomas agresoriu — nusikaltėliu prieš taiką ir žmoniją. Šie nuostatai yra surašyti a. Tarptautinio militarinio tribunolo chartoje, pasirašytoje Britanijos, JAV-bių, Prancūzijos ir Sovietų Sąjungos atstovų, b. 1928 metų Paryžiaus (Kellog-Briand) pakte, c. 1933 metų Rio de Jeneiro ir kitose sutartyse.

Komunistai ir naciai — lygūs agresoriai

Remiantis čia suminėtais aktais ir bendra tarptautine teise, Karinis (Nuernberg) tribunolas pasmerkė nacinę Vokietiją ir jos vadus. To teismo sprendimas Austrijos užgrobi-

mo klausimu tinka ir Lietuvai. Čia sakoma:

"Vokietijos gynėjai tvirtino Tribunolui, kad Austrijos įjungimas Vokietijon buvo pateisintas tuo, kad daugelio austrų buvęs pareikštas stiprus noras Austrijai ir Vokietijai susijungti; kad tarp tų dviejų tautų buvę daug bendrų reikalų, kurie padarę susijungimą pageidautinu; kad tikslas buvęs pasiektas be kraujo praliejimo".

Į tai Tribunolas pareiškė:

"Jeigu tai, kas tvirtinama, ir būtų tiesa, nieko nereikštų, nes faktai aiškiai rodo, kad tikslui pasiekti panaudotas būdas buvo agresija. Lemiamasis faktorius buvo ginkluota Vokietijos jėga, paruošta veiksmui, jei tik būtų buvęs sutiktas bet koks pasipriešinimas".

Lietuvos užgrobimas (panaudojus 300,000 kariuomenės) ir užgrobimo teisinimas yra beveik identiškas su nacių agresija ir jos pateisinimu, jeigu jau ir nekalbėsime apie Stalino konspiraciją su Hitleriu nei apie Molotovo - Ribbentropo slaptus susitarimus 1939 rugsėjo 28 ir 1941 sausio 10. Jie Lietuvos bylą paryškina ir mūsų naudai faktus sustiprina.

Kalnai faktų ir dokumentų rodo, kad Sovietų Sąjunga klasta ir smurtu Lietuvą okupavo ir savo imperijon inkorporavo. To inkorporavimo nėra pripažinusi nei lietuvių tauta, nei laisvasis pasaulis.

Okupacija įsiteisinti negali

Lietuvių tauta laikosi Vasario 16 Akto. Jo niekas neatšaukė. Jis tebegalioja. Štai, tik prieš porą mėnesių New Yorke įvykęs Pasaulio Lietuvių Seimas priėmė sekančią rezoliuciją:

"1918 m. vasario 16 Vilniuje paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės atstatymas yra visos lietuvių tautos valios išraiška ir todėl neatšaukiamas aktas, kuris įpareigoja kiekvieną lietuvį eiti už savo valstybę dirbusių, kovojusių bei kritusių pėdomis ir visomis jėgomis siekti gimtojo krašto laisvės".

Šių metų (t. y. 1968 m.) Vasario 16 proga kun. dr. V. Bagdanavičius Vasario 16 Aktą "Drauge" apibūdino taip:

"Lietuvių tauta žiūri į 1918 m. Vasario 16 Aktą kaip į galiojantį lietuvių tautos apsisprendimą. Jis buvo ratifikuotas visuotiniu balsavimu išrinkto Steigiamojo Seimo ir visų valstybinių tautos veiksmų. Svetima okupacija, nežiūrint kiek ilgai užtruktų, negali ne tik šio akto pakeisti, bet ir jo dorinės, kultūrinės ar politinės reikšmės sumažinti. Jis pasiliks lietuvių tautos nuosavybė ir pasididžiavimas per amžius".

Laisvasis pasaulis tebelaiko Lietuvą egzistuojančia valstybe, tik Sovietų Sąjungos okupuota. Joks tarptautinis tribunolas nėra pripažinęs Lietuvos Sovietų Sąjungai. Ji laiko ir išnaudoja Lietuvą grobiko teisėmis — smurtu. Tarptautinės

teisės ekspertai sako, kad teisės keliu neteisėtas okupantas negali įsiteisinti okupuotoje teritorijoje" (Dr. K. Marek, "Identity and Continuity of States in Public International Laws").

Prof. B. Meissner veikale "Die Sowjetunion, die Baltischen Staaten and das Volkerrecht", pritardamas Marek'ui sako: "Okupantas pasiliks tik okupantu". Tą patį sako prof. W. Schaetzel savo veikale "Die Friede mit dem Aggressor", prof. E. Lauterpacht veikale "Recognition in International Law" ir daugelis kitų.

Sovietų Sąjunga ir jos agentai deda visas pastangas pateisinti Lietuvos okupaciją. Į tą darbą jie įtraukė savo juristus, politikus ir propagandistus. Jų vėliausia teorija kybo ant dviejų iškamšų: "lietuvių tautos savanoriško įsijungimo" ir "tarybinės santvarkos Lietuvoje atstatymo". Tai (nebuvusiai) santvarkai atžymėti sovietai net išleido specialų pašto ženklą su suprofanuota Gedimino pilimi (raudonas dažas ir sovietinė vėliava).

Faktų paneigti negalima

Tautos "savanoriškas įsijungimas", atseit, priverstinis ir neteisėtas Lietuvos Sovietų Sąjungon įjungimas yra įrodytas protestais ir pasmerkimais, sukilimais, provizorinės vyriausybės sudarymu, partizanų kovomis ir įvairiais kitais lietuvių veiksmais. Įjungimas yra pasmerktas Amerikos ir kitų kraštų vyriausybių ir žmonių; JAV-se, pav., valstybės sekretoriaus pavaduotojo Sumner Welles 1940.VII.23 pareiškimas, Kersteno komisijos tyrinėjimas ir t. t. (Taip pat Kongreso priimtoji H. Con. Res. 416 - Red.).

Įjungimo neteisėtumas yra įrodytas pačios Sovietų Sąjungos. Štai faktai:

1. Jos 1939 m. rugsėjo 28 slapta sutartis su nacine Vokietija tikslu pasidalyti Lietuvos teritoriją.

2. Sovietų Sąjungos vyriausiojo štabo žemėlapis, išleistas 1939 metais ir rodąs Baltijos valstybes, įjungtas į Sovietų Sąjungą.

3. Kariškas Lietuvos užėmimas ir smurtiškas teisėtos Lietuvos vyriausybės pašalinimas 1940 m. birželio 15 - 17 d. d.

4. Sovietų Sąjungos komisaro Molotovo 1940 m. birželio 30 pareiškimas prof. Krėvei - Mickevičiui, kad "Sovietų Sąjungos vadai nutarę įjungti Baltijos valstybes į sovietinių respublikų šeimą".

5. Marionečių seimo sudarymas ir marionetiškas bei neteisėtas Lietuvos "susovietinimas". Tai liudija to "seimo" rezoliucija ir įvairių autoritetų pareiškimai (pav., buv. to "seimo" narių ir tarptautinės teisės profesorių). Tai liudija ir okupantų "tėvo" Lenino pareiškimas:

"Bet koks mažos ir silpnos tautos inkorporavimas į didelę ir stiprią valstybę be pilno, aiškaus ir savanoriško tos vals-

tybės apsisprendimo, ir ypač, jei tai tautai nesuteikiama teisė laisvais balsavimais apspręsti jos politinės egzistencijos formos, (ir jei nėra) visiškai atitraukiama inkorporuojančios valstybės kariuomenė, — toks inkorporavimas yra aneksavimas, t. y. arbitrariškas svetimos valstybės pagrobimas — smurto aktas".

6. Žmonių areštai, terorizavimas ir išvežimai.

7. Lietuvos uždarymas už dvigubos geležinės uždangos: uždraudimas laisvai išvažiuoti, įvažiuoti ir laisvai Lietuvoje keliauti.

Iš šitų ir daugelio kitų faktų yra aišku, kad Lietuva yra Sovietų Sąjungos kariškai okupuota ir neteisėtai Rusijos imperijon inkorporuota. Ją išlaisvinti yra pareiga pačių lietuvių ir visų tų, kurie ją tebepripažįsta ir už visų tautų laisvę bei nepriklausomybę stoja. Anksčiau minėtas dr. K. Marek savo knygoje "Identity and Continuity of States in Public International Law" sako:

"Teisinis tęstinumas nelegaliai prispaustos (okupuotos) valstybės suponuoja faktišką jos (laisvės) atstatymą. Tai nereiškia, kad tarptautinės bendruomenės nariai turi griebtis ginklo prieš agresorių; tai reiškia tik tai, kad jie turi pareigą naudoti visas legalias tarptautinės teisės priemones pažeistai tarptautinei tvarkai atstatyti ir kad okupantas neturi teisės protestuoti prieš tokią intervenciją".

Ką daryti lietuviams?

Mums rekia:

1. Lietuvos bylą gerai pažinti. Tuo tikslu paruošti ir išleisti trumpą ir aiškų politinį-teisinį vadovą. Juo stiprintis patiems ir stiprinti kitus, iš kurių prašome pagelbos. Lietuvos okupantas ir jo agentai apie Lietuvą rašo ir leidžia savus vadovus.

2. Sustiprinti informaciją ir propagandą Lietuvos klausimu, sustiprinti ir išplėsti informacijos bazę; jei įmanoma, tam reikalui pasamdyti specialistą ar specialistus ir įtraukti jaunimą.

3. Išdirbti laisvinimo planą ir į jo vykdymą įtraukti visas potencialias jėgas — politines ir kultūrines, jaunimą ir senimą.

4. Suformuluoti atitinkamus šūkius bei parinkti tekstus ir skelbti ir vartoti juos spaudoje, radijo transliacijose, kalbose; sąmonintis ir sąmoninti Lietuvos laisvės principą.

5. Daugiau rašyti ir kalbėti Lietuvos laisvės reikalu: reikalauti atstatyti Lietuvai priklausančias teises ir laisvę.

6. Reaguoti į neteisingas žinias spaudoje, knygose, pareiškimuose. Į tą darbą įjungti jaunimą ir visus raštinguosius.

7. Vengti Lietuvą "tarybinti" ar "sovietinti" raštuose, kalbose ar bet kur kitur. Vadinti ją tikruoju vardu: okupuota Lietuva.

8. Nustoti kalbėti apie tautos bei valstybės "primatus".

Įsiveržėlius varyti lauk

Lietuva ir lietuvių tauta yra neišskiriamas ir neparceliuojamas junginys. Lietuva yra namai, lietuvių tauta — gyventojai. Namai yra įsiveržėlių okupuoti, gyventojai engiami ir iš namų stumiami. Namus reikia gelbėti — įsiveržėlius varyti iš jų lauk. *Lietuvos išlaisvinimas turi būti visos tautos vyriausias ir nekeičiamas tikslas, siekiamas visais keliais ir visomis leistinomis priemonėmis.* Šita kova naudinga ne tik Lietuvai, bet ir lietuviškumui.

Kovoti reikia dviem plačiais frontais: užsienyje ir Lietuvoje.

Užsienio lietuviai ir laisvasis pasaulis laiko Lietuvą okupuotu kraštu, lygiai tokiu pat, kaip II pasaulinio karo metu buvo Austrija, Belgija, Čekoslovakija, Norvegija ir kitos nacių okupuotos šalys. Šitą faktą reikia kristalizuoti ir kelti laisvajam pasauly ir Jungtinėse Tautose ryškiausioje šviesoje. Laisviesiems lietuviams reikia kalbėti tik apie Lietuvos išlaisvinimą iš okupacinės vergijos, nesileidžiant į svetimas idėjas ir pagundas — į bylos silpninimą. Šiam reikalui reikia suburti galimai daugiau lietuviškų jėgų ir naudoti jas visur, kur Lietuvos naudai tinkama bei galima.

Kova Lietuvoje

Lietuviams okupuotoje Lietuvoje krašto laisvė rūpi daugiau negu bet kam kitam, bet jie politiškai nedaug ką gali padaryti. Tą vaizdžiai liudija čekų pasireiškimo rezultatai. Tačiau jau ir dėl to, kad sovietai susilaukė iš visur stiprių reakcijų dėl Čekoslovakijos okupacijos, lietuviams Lietuvoje reikėtų pagalvoti ir savo teises atitinkamon perspektyvon pastatyti: reikalauti iš okupanto to, kas įrašyta jo paties konstitucijoje. Įdomieji jos straipsniai bene bus 15 ir 17. Pirmasis sako:

"Sąjungos respublikų suverenitetas yra ribotas tik srityse, nusakytose SSSR konstitucijos 14-tame straipsnyje. Apart tų sričių, kiekviena Sąjungos respublika nepriklausomai naudoja valstybinę galią. SS SR saugoja Sąjungos respublikų suverenines teises".

Šiuo straipsniu pasiremiant, atrodo, galima mėginti patikrinti "aukščiausią sovietų teisę" praktikoje.

Septynioliktasis straipsnis yra labai aiškus:

"Kiekvienai Sąjungos respublikai rezervuojama teisė laisvai išstoti iš SSSR".

Šį straipsnį neseniai pakartojo sovietų delegacijos prie Jungtinių Tautų teisinis patarėjas Eugeny Nasinovsky "American Society of International Law" organizacijos suvažiavime Washingtone. Į South Dakotos universiteto profesoriaus S. D. Sinha paklausimą apie Lietuvos, Latvijos ir Estijos išlaisvinimą Nasinovsky pareiškė: "Jos tebėra suvereni-

nės valstybės Sovietų Sąjungoje ir gali išstoti bet kada".

Taigi, jeigu tas konstitucijos straipsnis yra konstitucinis, ne fiktyvus, jei jis duoda teisę sąjunginei respublikai išstoti iš Sovietų Sąjungos, tai jis, logiškai ir teisiškai kalbant, duoda teisę kalbėti apie išstojimą ir agituoti už išstojimą. Šitą teisę galėtų išmėginti lietuviai. Ją turėtų naudoti ir tie, kurie mano, kad Lietuvą iš Sovietų Sąjungos galima išjungti ir padaryti ją "satelitine" valstybe.

Reikalauti laisvės ir nepriklausomybės

Lietuvos bylą reikia nuolat pristatyti pasauliui pilniausioje šviesoje, kad iš jos aiškėtų ne tik padarytos ir daromos Lietuvai skriaudos, bet taip pat ir lietuvių tautos teisės bei nusistatymas ir troškimai būti laisva tauta ir turėti *nuosavą ir nepriklausomą valstybę*. Nepriklausomybė Lietuvai priklauso pagal visas tarptautines teises ir pačios Sovietų Sąjungos su Lietuva sudarytą sutartį, kurioje aiškiai pasakyta:

"Rusija be atodairų pripažįsta Lietuvos valstybės savarankiškumą (suverenumą) ir nepriklausomybę su visomis iš tokio pripažinimo einančiomis juridinėmis sėkmėmis ir gera valia visiems amžiams atsisako nuo visų Rusijos suvereniteto teisių, kurių ji yra turėjus lietuvių tautos ir jos teritorijos atžvilgiu".

Lietuvių tauta reikalauja tik to, kas jai priklauso: *laisvės ir nepriklausomybės.*

Dirbti ir kovoti be atvangos

Buvęs JAV-bių prezidentas Franklin D. Rooseveltas yra pasakęs:

"Jeigu norima, kad civilizacija tvertų, tai mažesniųjų valstybių teisės į nepriklausomybę, teritorinę neliečiamybę ir savivaldą stipresniųjų kaimynų turi būti gerbiamos".

Panašiai yra pasakyta valstybės sekretoriaus pavaduotojo Sumner Welles sovietų smurto prieš Lietuvą pasmerkimo pareiškime 1940. VII. 23; tas pat yra sakoma įvairiose tarptautinių organų deklaracijose ir rezoliucijose ir pačioje Jungtinių Tautų chartoje.

Jungtinių Tautų charta ne tik skelbia pagrindines ir lygias žmonių, tautų bei valstybių teises, bet ir įpareigoja savo narius dėti pastangas ginti tas teises ir įvesti pasaulyje tokią tvarką, kurioje viešpatautų teisė ir būtų užkirstas kelias jėgai bei agresijai (chartos įžanga ir pirmieji du straipsniai).

Mums reikia paskelbtus ir skelbiamus principus ir teises daugiau ir stipriau akcentuoti ir reikalauti taikinti juos Lietuvai ir lietuvių tautai. Reikia vykdyti seną ir reikšmingą patarlę: "Lašas po lašo ir akmenį pratašo".

Turime dirbti ir kovoti be atvangos visi. Darbas ir kova atneš lietuvių tautai laisvę ir nepriklausomybę.

BĖGOME NUO HIBRIDŲ

Komunizmo ir rusiškumo santykių klausimu

ANTANAS MUSTEIKIS

I

Į Laisvę 51 (88) numery (1971 gegužės mėn.) prof. dr. Antanas Maceina plačiai nagrinėja klausimą, nuo ko mes bėgome: nuo rusų ar nuo komunistų? Autorius baiminasi, kad pastaruoju metu komunizmas pradeda dilti mūsų sąmonėj — užleisdamas vietą rusiškojo imperializmo negandui. Kaip paprastai savo raštuose, Maceina patraukliai įveda skaitytoją į rūpimą problemą, pasiremia gausybe gerų autoritetų ir pagaliau logiškai prieina prie žinomos išvados, kad Lietuvą yra ištikę abu negandai, ir ji turi būti ne tik nerusiška, bet ir nekomunistinė. Savaime aišku, kad šią temą galima išplėsti į daugiatomius veikalus, tad ir mano dvylekis, nenuvertindamas mūsų vyresniojo bičiulio darbo, tikiuosi, jį papildys. (Autorių aš pavadinau vyresniuoju ir sugavau save besišypsant: pravartu būti jaunesniam, tik ir aš — kaip siekianti ir nesiekianti lygybės moteris — seniai jau nustojau savo amžiaus metus skaityti).

V (yresnysis) B (ičiulis) yra filosofas ir literatas; jo stiprybė — kas gilu ir gražu. Jo raštų grožiu aš visada žaviuosi, vadinas, mūsų skoniai sutampa. Bet man dažnai nieżti prikibti prie to, kas yra gilu ir esminga. Ir ne tai, kad aš pasigesčiau gelmės ar esmės V B veikaluose. Anaiptol. Tik kad tie dalykai man atrodo kartais tiek atitraukti nuo realybės, tiek pakilę į padangę, kad paskęsta debesyse. Numanau, kad čia kalta mano specialybė. Filosofai žvelgia į apylinkės mišką, taip sakant, iš aukšto kalno ir suvokia bei apsprendžia jį iš bendro medžių vaizdo; socialinių mokslų mėgėjai, priešingai, pėstininkiškai iššniukštinėja tą mišką iš apačios, išskaičiuoja, surūšiuoja ir tik tada jį suvokia bei apsprendžia. Aš esu prisišliejęs prie pastarųjų. Tad jeigu kai kurie mano pastebėjimai skirsis nuo V B paskelbtųjų, tai bus daugiau priėjimo prie studijuojamo dalyko skirtybės, dažniausia nepaneigiančios pirmųjų, o tik metančios šviesą iš kitos kertės.

V B tiksliai pristato skaitytojui dvi sampratas, liečiančias rusiškumo ir komunistiškumo santykius. Tai banditų gaujos teorija ir iškabos teorija. Pagal pirmąją — komunistai esą tik banditų gauja, užpuolusi rusų tautą, plėšianti ir prievartaujanti; komunizmas — tai europietiški nuodai (Marksas nebuvo rusas). Pagal antrąją — visa kaltė atitenka rusų tau-

tai, kuriai komunizmas tik iškaba, priedanga rusiškajam imperializmui vykdyti ir svetimas tautas surusinti. Abiejų teorijų autoriai yra filosofai, nors V B daugiur cituoja ir kitokius mokslininkus. Jis sukritikuoja šiaip — siaurai — suvoktą rusiškumo ir komunistiškumo problemą. Sustodamas ties valdžios ir masių santykiais priešrevoliucinėj Rusijoj, V B klausia, ar carinis režimas (dorinė lepra) "nebuvo ženklas, kad kažkas rusų tautos kūne nėra tvarkoje, jei šie raupsai galėjo prasiveržti ir įsigalėti visuose visuomenės sluoksniuose?" Ir prieina prie išvados, kad Rusijos valdanti klasė (kamarila) apėmė visą kraštą ir kad rusų emigrantų daromas skirtumas tarp režimo ir tautos bus "greičiau tik tuščias posakis, kuriuo norima pridengti rusų tautos atsakingumą tiek už caristinio režimo klaidas, tiek už dabartinio komunistinio režimo iškrypimus priespaudą" (13 p.). Iš kitos pusės, V B atmeta iškabos teoriją, nes "Rusijoje auga jau ketvirta karta visuotinėje komunizmo įtakoje... Visas dvasinis, socialinis, politinis, meninis gyvenimas Rusijoje yra palenktas komunizmo principam" (16 p.). Man rodos, kad ir aš galiu būti laikomas vienu tų, kurie, V B žodžiais tariant, "ar čia mes nedarome kartais didžiulės klaidos", kai neseniai periodinėje spaudoje parašiau: pradrėksk sovietinio žmogaus odą, ir atrasi rusą.

II

Ar negalėtume sutikti, kad dažnos teorijos turi dalį tiesos, tik vienos paaiškina daugiau atvejų, kitos — mažiau. Mano nuomone, abi kraštutinės teorijos atstovauja mažai daliai žmonių, kai jų daugumas yra kažkur kitur. Paprastai sakant, žmogus yra daug komplikuotesnis tvarinys nei dalinės teorijos jį suvokia. Norėdami pažinti, kas yra vadinamas sovietinis žmogus vadinamojoj Sovietų Sąjungoj, turėtume ištyrinėti statistiškai reikšmingą skaičių tų žmonių, ir tada nustatytume, kiek jie yra rusiški (lietuviški, ukrainietiški, gruziniški ir t.t.) ir kiek komunistiški. Samprotauti iš kraštutinių polių ar istorinių palyginimų yra patrauklu, tačiau išvados pakimba ore, nes stokojame tikrumo. Sakysime, tiesa, kad iš trijų carinio režimo stulpų — autokratijos, nacionalizmo ir pravoslavijos — komunistinėj Rusijoj išliko tik du pirmieji, o trečiasis buvo iškeistas į marksizmą, bet tikrovėje šiek tiek pakito ir du pirmieji. Ir aplamai nėra tiek svarbu, ar rusų tauta (ir valdžia, ir valdantieji) yra kalta ("kažkas rusų tautos kūne nėra tvarkoje"), kad ten įsigalėjo komunizmas. Taip pat mūsų problemai — kokių atsparos gairių turime laikytis? — nėra esminga, ar komunistinis imperializmas yra tiesiogi rusų imperializmo tąsa. Niekada dvi istorinės situacijos iš kokio šimtmečio nuotolio nėra tapa-

čios, tad jų palyginimai yra rizikingi. Šia prasme istorija nenuspėja ateities ir ji nieko nemoko. Tik čia aš nenorėčiau būti nesuprastas ir palytėti galvą istorikų kartuvėse. Savaime aišku, istoriniai duomenys atskleidžia, tarp kitko, artimą praeiti, be kurios dabartis nebūtų aiški, istorinių herojų pavyzdžiai mus patraukia; istoriniai tautos pergyvenimai pagelbsti tautinę sąmonę sudaryti, stiprina ar silpnina dabarties tautą ir kt. Bet — ieškant tinkamiausių atsparos būdų — yra daug svarbiau pažinti tikrąją dabartį ir atspėti jos linkmes, aplenkiant abejotiną istorinį determinizmą.

Kad visa tauta privalo atsakyti už dalies tautos (valdžios) niekšybę, klaidas ar apsileidimą, galima — ir reikia — sutikti. Pavyzdžiu čia minėtinas pokarinės Vokietijos įsipareigojimas bent iš dalies atlyginti skriaudas koncentracijos stovyklų aukoms bei jų artimiesiems. Bet reikia abejoti, ar masės yra kaltos už valdžios sauvalę. Hitlerio Vokietijos atveiis čia yra labai charakteringas. Nei liberalūs, nei konservatyvūs Weimaro respublikos sluoksniai nepastojo kelio Hitleriui į valdžią. Bet ar kiekvienas vokietis žinojo, kokiomis priemonėmis Hitleris sieks savo tautai laimingo tūkstantmečio, ir ar visi jį rėmė? Dar painesnis klausimas kyla rusų tautai. O taip, V B yra teisus, kai pastebi rusų emigrantų pastangas nubaltinti rusų kaltes caro ir dabarties diktatūros laikais. Ir aš galiu pacituoti, kaip P. A. Sorokinas, buvęs Kerenskio (konstitucinės valdžios) sekretorius, JAV tapęs garsiu sociologu, antrojo pasaulinio karo metu piestu stojo ginti Rusiją, komunistinę motinėlę. Bet ar didžioji rusų tautos dalis būtų rėmus Leniną, Trockį, Staliną ir visą bolševikų eilę, jei būtų žinojus, ką iš tikrųjų reiškia komunizmas?

Žinia, Rusija yra vienintelis minėtinas kraštas, kur komunizmo vardu revoliucija pavyko iš vidaus; žmonės troško pakeisti carinį režimą. Bet niekur kitur pasauly komunizmas nelaimėjo be subversijos, svetimos kariuomenės įsiveržimo, aneksijos ir pn. (Vienintelį galimą išimties atvejį dabarty sudaro Čilės marksistinė valdžia). Gi kartą kraštui patekus į komunistų rankas, iš vidaus persireformuoti ligi šio laiko dar niekam nepavyko. Daug kas abejoja, ar Čekoslovakijos komunistų liberalėjimas, ryškiau prasiveržęs prieš keletą metų ir brutaliai "vyresniojo brolio" užgniaužtas, iš tikro reiškė pereinamą laikotarpį į laisvę be priespaudos. Totalinė partija, — tegu sau ir po atlydžio ženklu, — negali išvengti prievartos ir skriaudų, tuo pačiu negali nenumatyti galimo tautos keršto, partijai praradus valdžią. To ji negali leisti. O eilinis pilietis — masių atstovas — ma-

žai ką reiškia tokioje sistemoje. Jam — kaip D. Poškos mužikėliui — Dievas per aukštai, caras per toli. Tad kalbėti apie visos tautos kaltę ne visuomet vaisinga.

III

Tiesa, kaip pastebi V B, Rusijoje auga jau ketvirta karta visuotinėje komunizmo įtakoje. Norėčiau patikslinti, kad tik dvi kartos per pusšimtį porevoliucinių metų spėjo suaugti. O kiek laiko truko, kiek kartų praėjo pro socializacijos procesą (ugdymas, ugdymasis), kol rusų tauta įgavo savo tapatybę? Atsakysime: ji formavosi mažiausia keliolika kartų ilgiau nei "sovietinė tauta". Kadangi žmogus, sekant Mykolaičio - Putino vaizdžiu posakiu, nėra chameleonas, reikia abejoti, ar jis iš tikro pasikeičia (savo vaikaičiuose) per dvi ar keturias kartas.

JAV-ėse daugelio tautų ateiviai asimiliuojasi (nutausta ir prisiima naują tautinę tapatybę) per tris kartas, bet tai vyksta daugiau ar mažiau laisvės bei savarankiškumo principu. Kur yra prievarta, ten atsiranda daugiau atsparos, ir akultūracijos procesas gali pailgėti ligi dešimties ar nesuskaitomų kartų. Žinia, čia ir kiti veiksniai yra minėtini, pvz., ateivių fizinis ar kultūrinis panašumas ar artimumas naujojo krašto žmonių tipui, ateivių atsineštinės kultūros suvokiamas pranašumo laipsnis. Šitai paaiškina žydų, ispanų, prancūzų, vokiečių, lietuvių, kiniečių ir kt. mažumų tapatybės išlaikymą svetimose aplinkose. Ir jei rusiškasis nacionalizmas dažnai esti gana subtiliai skiepijamas anapus geležinės uždangos, tai komunistinė ideologija yra brukte arba teroru brukama, vadinas, iššaukianti daugiau atsparos.

Kadangi sovietinė sistema bijo tiesos, tai suprantama, kad ji nepakęs neutralaus tyrinėtojo, kurs norėtų pasverti, kiek "sovietinis žmogus" yra rusiškas ir kiek komunistiškas. Argumentų su ryškiais duomenimis, kad daugumo sovietinių piliečių komunizmas nėra "tikras komunizmas", užtiksime daugybę. Jau vien vadinami rinkimai (pagal vieną kandidatų sąrašą) rodo, kad "sovietinė tauta" nepatikima. Jei Sovietų Sąjunga turėtų šansų, tai propagandos meisteriai nepražiopsotų reikšmingų progų — tikrais rinkimais įrodyti pasauliui, kad ta tauta laisvai remia komunistinę valdžią . . .

Nors anekdotai — kaip ir priežodžiai — žinojimo neišsemia, vis dėlto vieną pavyzdinę istorijėlę pateiksiu. Kažkurioj Rytų Europos komunistinėj valstybėj, pasakojama, esąs vienui vienas tikras komunistas, ir visi sovietiniai piliečiai jo bijo ir šoka pagal jo muziką. Paklausite: kas jis, bet niekas jo pavardės nežinos. Kadangi kiekvienas pažįstamas ar nepažįstamas pilietis gali juo būti, tai viešumoje nieko dau-

giau nelieka, tik pačiam rodyti tinkamą (komunistinį) veidą... Tada, iš šalies žvelgiant, išeitų, jog ten visi žmonės yra tikri komunistai. Betgi konkrečioj realybėj gali nebūti nė vieno. Aš, žinoma, sutinku, kad kiekvienoj tokioj valstybėj gali būti — ypač tuose keliuose (apie 5 proc.) nuošimčiuose partijos narių — maža dalis tikrų komunistų, kurie šventai tiki į Markso paskelbtą doktriną ir į Maskvos (ar į Pekino) politinių astrologų ištarmes ar pranašystes. Labiau apsišvietę ar smegeningesni iš jų tarpo gali matyti, kad ta sistema neveda žmonių į žemės rojų. Ir vis dėlto jie gali išlikti savos rūšies idealistais — žinodami, jog dabartis bloga, bet pasitikėdami, kad ateitis bus gera. Jie tars, kad didžiai komunizmo idėjai įgyvendinti reikia laiko ir aukų, ir nurodys, kad pačiai krikščionybei reikėjo trijų šimtmečių, kol ji įsigalėjo...

Didžioji partijos narių dalis nebus jokie filosofai, gilūs mąstytojai ar intelektualai. Pats marksizmas, taip sakant, nepasitiki filosofija, o ypatingai pabrėžia praktiką. Komunistai visų pirma yra marksizmo vykdytojai, tuo būdu kopią karjeros laiptais aukštyn ir stropiau vaidiną savo labiau ar mažiau mėgiamą vaidmenį nei likusios masės. Nepamirština, kad ir mes aplamai nesame filosofai. Kai prieš keliolika metų *Aiduose* pasirodė straipsnių serija apie ir šiais laikais dar nepasenusį egzistencializmą, vienas visuomenės veikėjas priekaištavo, kad tokie straipsniai neaktualūs, tik vietą užima, nes jų niekas neskaito. Beje, jis turėjo ir mokslo daktaro laipsnį... Aš nemanau, kad tai buvo vienintelis išimtinis atvejis. Antra vertus, jis buvo aiškios pasaulėžiūros žmogus, kur, žinoma, atitinkama filosofija turėjo savo vietą. Ir už geležinės uždangos teorija gali eiti savo keliu, o gyvenimas — vėl savo. Pagaliau ir pati teorija leidžia daug progų esamoms negerovėms padengti: "proletariato diktatūra" esanti laikinė, kol valstybės galia "suvys"; gal lig to laiko pakeltinas ir valstybinis sistemos kapitalizmas bei prievarta, priešpastatytini Vakarų privačios kapitalistinės sistemos išnaudojimui.

Be abejonės, partiečių tarpe yra ir tokių valdžionių, kurie suvokia, kad jie priklauso banditų gaujai. Tokių sąžinė nebūtinai turi būti vien skaidriosios buteliu nuraminama. Matant daug blogio įvairiausiose visuomenės santvarkose, praradus tikėjimą tiesa, komunistinė sistema gali nebūti suvokiama kaip išskirtinai bloga, tad tarnauk valdžiai — ir naudosies aukštesnės kokybės loviu. Štai kodėl tūlas idealistas, tikįs komunizmo skelbiamais lygybės principais, bet nerodydamas materialinio suinteresuotumo savo naudai, turės maža šansų patekti į partiją tikru nariu. O masės? Ma-

sės, kurios vengia tapti partijos nariais, kurios velka sunkųjį sistemos jungą, tuo labiau nėra savanoriškos komunistinių principų puoselėtojos.

Bet tai, anaiptol, nereiškia, kad jos neprisiima ar nėra priverstos prisiimti, šalia neigiamų, kai kurių komunistinės santvarkos savybių kaip gerų dalykų. Sakysime, liaudies ansamblių puoselėjimas. Sakysime, saviveikla — meno bei kultūros pasireiškimai šalia normalaus darbo gali atrodyti kaip aukštesnė gyvenimo forma nei daugiur Vakaruose kultivuojamas individualizmas (pvz., dažnam šeimos nariui paskiras automobilis, paskiras televizorius ir pn.). Arba neaprėžtos privačios nuosavybės varžymas ar prekybos draudimas. Arba sportinių atsiekimų pakėlimas į valstybinių vertybių rangą... Tokie dalykai gali padėti toleruoti komunizmą.

Sovietologai senokai pastebėjo didžiuosius komunizmo kūliu per galvą persivertimus. Lenino naujoji ekonominė politika, Stalino valymų serijos, Stalino - Hitlerio paktas ir daugelis kitų prieštaravimų vis buvo grūdamas į marksistinio Prokrusto lovą. Marksas, Engelsas, Leninas ir Stalinas, svajodami apie visiškai naują visuomenės santvarką, tinkančią "sovietiniam žmogui", vienu ar kitu atveju tikėjosi atsikratyti tradicinių šeimos ar tautybės varžtų. Yra žinoma klasinė jų teorija, kad visų šalių proletariatas sukursiąs naują tautą, priešingą buržuazinėms tautoms. Yra daug popierio sunaudota — beaiškinant, kaip kursis nauja tos tautos - valstybės kalba: pirma susidarys tarpinės, zoninės kalbos, o paskui — visai nauja sovietinė kalba... Beje, tikrovė buvo kitokia. Pats Stalinas jau 1950 m. staiga ėmė kalbėti apie ypatingą rusų kalbą, kuri istorijos būvyje nugalėjus kitas kalbas... Taigi, "vyresnysis brolis" jau turi ir palydovę — "vyresniąją kalbą". Apie ją ponia Puzynienė, prancūzų pilietė, savo įspudžiuose iš pokario okupuotos Lietuvos rašo kaip apie "švenčiausių švenčiausią" valdžios akyse... Senokai komunistai jau nusigręžė ir nuo palaidos šeimos skatinimo. Tokie lūžiai negali sutvirtinti komunistinio tikėjimo sovietinių įnamių tarpe.

IV

Bet jeigu "sovietinis žmogus" nėra tikras komunistas, tai kas jis yra?

Turinio atžvilgiu tas žmogus pirmiausia bus marksistas, tikįs, taip sakant, į medžiagos pirmumą, klasių kovą, kolektyvinį darbo paskirstymą bei partijos neklystatumą ir pn. O kokioj formoj, kokiais kultūros pavidalais (*culture patterns)* bus tas turinys išreikštas? Atsakymas yra tik vienas: pačių vykdytojų kultūros forma. Ir krikščionybė, visuotinė religija, pradėjo plisti laiko ir erdvės sąlygotais kultūros pa-

vidalais, t. y. jos Kūrėjo ir apaštalų tautine (kiltine) forma, vėliau prisiėmė kitas formas, sulotynėjo, išsiskaidė į Rytų ir Vakarų apeigas, o dabar, kaip sakoma, ėmė "šiandienėti". Žinoma, turinio ir formos santykiavimas yra komplikuotesnis ir tampresnis dalykas nei čia pateikiamas. Bet tai kiekvienu atveju sugestionuoja, jog ir komunizmas neprasidėjo tuščiais kultūros pavidalais, grynoje dirvoje, kurią galėtume pavadinti *tabula rasa*. Įprasti rusų veiklos būdai buvo čia pat, taip sakant — "po ranka", ir jais teko vadovautis. Priekaištas, kad vargiai kuris sovietinis diktatorius buvo grynai "rusiško kraujo", nėra esmingas, nes kiekvienas centrinės valdžios partijos sekretorius reiškėsi daugiau ar mažiau rusiška kalba, papročiais bei aplamai forma. (Kultūra nėra paveldima per genus.)

Šiai minčiai paryškinti pateiksiu vieną pergyvenimą iš pirmosios sovietinės okupacijos. Atsimenu, kai Pasvalio gimnazijos salėje rusų kariuomenės majoras politrukas plačiai aiškino, kad sovietinei Rusijai nebūtina laimėti karą prieš Suomiją, ir užbaigė kalbą skatinimu jungtis į komunistinę moralę. Jos pavyzdžiu jis laikė Rusijos komjaunuolių praktikuojamą būdą nukrypėliams sudrausminti. Nusižengęs jaunuolis pastatomas ar pasodinamas jo bendraamžių vidury ir yra bombarduojamas priekaištingais draugų klausimais ar smerkimais. Tik vėliau senyvas gimnazijos direktorius Grytėman paaiškino, kad tai ne komunistinis, ne sovietinis, o tradicinis rusiškas būdas vagiliams kankinti, kurį jis ne kartą užtikęs caristinėj Rusijoj.

Atsitiktinumas, kad rusai pirmieji "davė toną" komunizmui, komunizmą daro artimesnį rusams nei, pvz., pabaltiečiams, nors ypač režimo pradžioje žydų ir latvių mažumų įtaka (proporcingai gyventojų skaičiui) buvo ryškesnė nei pačių rusų. Antra vertus, turi tiesos ir tie, kurie skelbia, jog atitiko kirvis kotą. Suvokiant rusų charakterį, besiblaškantį tarp kraštutinybių, galima tvirtinti, jog komunizmo sėkla krito į gerą dirvą. Sibiro tremtis pažįstama visokiai Rusijai. Tik aš abejoju, ar kuriam sovietinės Lietuvos tremtiniui Sibire buvo leista turėti savo tarnaitę, kaip kažkada tenai tas pats Leninas turėjo. .

Kontraversinis šūkis "socialistinis turinys tautine forma" yra parankus rusiškai tautybei, bet ne kitom po sovietų Rusijos jungu. Jei tas šūkis būtų taikomas pagal raidę ar dvasią, tai įvairios tautybės "pataisomojo darbo" stovyklose už Uralo būtų turėję mokyklas savo kalba; tai priekaištai "lokaliniam šovinizmui" nesiribotų vien nerusiškose vietovėse. Man rodos, kad Vt. Vaitiekūnas, kitas V B, yra taiklus, kai pastarųjų metų okupuotos Lietuvos apžvalgose pastebi, jog

dabarty garsusis šūkis gali reikšti štai ką: "socialistinis turinys rusiška forma". Praktiniame gyvenime, kaip žinome, rusai viešpatauja: jiems pirmenybė gaunant butus, darbus, net medalius ir kt. Pretekstas, kad rusai ištikimesni režimui, gali būti tikras, bet gali būti ir netikras. Tai ne atsitiktinumas, o greičiau politika. Pagal tai lietuvis, baigęs mokslus, bus prievarta paskirtas "darbo stažą" atlikti svetimoje respublikoje ir privalės vartoti "socialistinį turinį tautine forma", kuri, savaime aišku, bus rusiška. Ir čia visai nesvarbu, ar esmėje jis bus ištikimas komunizmo principams. Rusai komunistai, niekad nesijausdami posūnių rolėj, gali pabrėžti rusiškųjų pavidalų svarbą ir nesąmoningai... Sovietinis rusas, nors ir nemėgdamas komunizmo, gali būti ir yra išdidus, kad jo kraštas yra didelis, galingas, besiplečiąs... Vargiai tokį pat jausmą turės lietuvis komunistas.

Mano pateikti faktai ir samprotavimai veda prie išvados, kad komunizmas ir rusiškumas yra artimai susiję, kad sovietinis žmogus yra vienakūnis komunisto - ruso hibridas, kad sovietinio žmogaus modelis ypač nerusiškose teritorijose bus daugiau ar mažiau pažeistas...

V

Klausimas, kas yra didesnė blogybė — komunizmas ar rusiškumas, neutraliai atsakyti nėra lengva. Klausiančiojo pasaulėžiūra čia gali nulemti. Krikščionys ir humanistai turėtų piestu šiauštis prieš komunistinį žmogaus nudvasinimą ir nužmoginimą. Juos užtiksime pirmosiose kovos eilėse. Radikalieji bei kairieji liberalai, dažnai tikį, kad kuo kairesnė, tuo valdžia geresnė, daugiau bijos kiekvieno tautinio imperializmo, kuris pasaulėžiūrų skalėj išsidrieks jų dešinėje.

Jei aš teisingai suprantu kai kuriuos straipsnius mūsų spaudoje, tai jie sugestionuoja: mylėkime rusą, bet ne komunistą. Rusas ten yra laikomas žmogum, o komunistas — ne. Man rodos, kad krikščionis privalėtų mylėti kiekvieną žmogų. Tik ką reiškia rusas ir komunistas? Jei rusas reiškia asmenį, kurs visos žmonijos idėjas išreiškia sava kalba, savu būdu ir t. t., tai kas gi turėtų jo nekęsti? Tą patį galima pasakyti apie asmenį, kurs vertina kolektyvines komunizmo idėjas tuo būdu, kurį galime suvokti iš Kristaus apaštalų, jėzuitų valdose Pietų Amerikoj, Izraelio kibucuose ar krikščionių vienuolynuose. Bet jei rusas yra Muravjovo ar Hitlerio tipo šovinistas, prievarta užkariąs savo idėjas bei imperializmą kitoms tautoms, aš nepirščiau jam meilės. Ir jei komunistas yra sovietinis, brutaliai vykdąs tai, kas jam įsakoma iš aukščiau, aš lygia dalia nepirščiau jam meilės. Beje, teorijoj labai gražiai skamba posakis: mylėkime žmogų, nekęskime jo klaidų. Praktikoje

šie dalykai yra vargiai išskiriami.

Nustatant atsparos gaires, du konkretūs klausimai krinta pirmon galvon: 1. Kuri kovos priemonė gali būti našesnė okupuotame krašte — atskirai ar bendrai spiriantis prieš abi blogybes? 2. Kuris negandas yra ryškiau suvokiamas Vakaruose, tad labiau panaudotinas atsparoje?

Nors teoretiškai komunizmas ir rusiškumas yra priešybės, nes pirmasis remiasi tarptautiniu, tiksliau, anttautiniu idealu, o antrasis — tautiniu, konkrečioj situacijoj, kaip matome, jie vargiai išskiriami. Kova prieš vieną, suprantama, palies ir antrą. Ar komunizmą silpninant — neturėtų ir rusiškumas silpnėti? Bent daugeliu atvejų. Ar rusiškumą slopinant — neturėtų ir komunizmas apslopt? Bent dažnu atveju. Tai, atrodo, gerai suvokia komunizmo vykdytojai. Krikščionybė yra marksizmo priešas, bet lietuviškoji krikščionybė (Romos katalikų bažnyčia) yra daug didesnis priešas nei pravoslavija; lengva pastebėti dvejopą komunistų politiką šių dviejų bažnyčių atžvilgiu. Komunistai yra rėmę pravoslavų bažnyčią Lietuvos nepriklausomybės pradžioje, kaip liudija buvęs konsulas J. Budrys; jie yra siuntę pravoslavų misijas į Lietuvą antrosios okupacijos metais; net ir dabar Kauno soboras, sako, labiausiai žiba . . . O katalikų kunigai normaliai yra laikomi Vatikano šnipais.

Krikščionybė — daugumos religija Lietuvoje — yra didysis tautiškumo sąjungininkas prieš rusiškumą. Lietuvybė — daugumos tautybė Lietuvoje — yra didžioji lietuviškos krikščionybės atrama. Herojiniame partizanų kovų laikotarpy šių dviejų pradų sąsaja buvo žūstančiųjų krauju užantspauduota. Kaip liudija J. Lukša - Daumantas, bunkery apsupti laisvės kovotojai prieš mirtį giedodavo tautos himną ir giesmę Marija, Marija. Tad ir pasyvioji atspara okupuotame krašte turėtų būti labiausiai veiksminga, kai lietuvybė bus susieta su sava krikščionybe, priešpastatyta sovietinio hibrido vertybėms. Bet tai nereiškia, kad nereikia kovoti prieš komunistiškumą ar rusiškumą paskirai.

Beje, kai prieš keliolika metų religinės žinios iš tėvynės tikinčiuosius guodė (esą, visi katalikai tebekrikštija vaikus ir tebesituokia bažnyčioje), tai dabar pastebimas didesnis supasaulėjimas, suprantama, ypatingai jaunimo tarpe. Ir tai, reikia manyti, yra ne tik religinio persekiojimo išdava, bet ir vidinio sąmyšio pasėka, kai į mus ūžtelėjo didžiųjų vertybių perkratymo banga antrosios Vatikano konsilijos metu. Faktas, kad komunistinės sistemos imtiniai vengia viešai susieti save su religija, dar nereiškia, kad jie religiją atmeta. Gi lietuvybei laikytis pagelbsti jau vien tai, kad sava kalba nėra uždrausta.

Kova prieš rusiškąjį komu-

nizmą Vakaruose turėtų paisyti publikos skonio. Konservatyvūs ir religingieji viešosios nuomonės atstovai bei formuotojai (švietime, politikoj, spaudoj ir kt.) turėtų gauti daugiau informacijos bei dokumentacijos apie religijos persekiojimą už geležinės uždangos. Liberalesnieji sluoksniai gali būti labiau paveikti to fakto, kad anapus bet kokia laisvė yra varžoma, kad "valstybė" (komunistų partija) kišasi į bažnyčios reikalus ir prievartauja piliečių sąžinę. Kairesnieji liberalai ir radikalai visai nesirūpins religijos laisve, bet pasipiktins rusiškuoju šovinizmu bei imperializmu. Tad jų domesys turi būti pakreiptas į modernišką kolonializmą, kurį Maskva praktikuoja.

"Dešinės" ir "kairės" sąvokos, sąlygotos ar tebesąlygojamos nacionalsocialistų ir komunistų, subėga į vieną daugiau ar mažiau demokratinę, tik jokiu būdu ne totalinę - diktatūrinę upę laisvųjų lietuvių tarpe. Amerikiečiuose šios sąvokos painiau ir prieštaringiau reiškiamos. Radikalūs ir kraštutinesni liberalų sluoksniai — kovodami už pilietines teises — dažnai pražiūri totalinio komunizmo grėsmę. Jiems "kairėje nėra priešų", tad prieš komunizmą jie efektingai negali kovoti. Čia krikščionybės atspara nepamainoma.

Rusiškojo šovinizmo negandas, beje, eiliniam piliečiui JAV yra sunkiai perteikiamas ir suviršinamas. Šios didvalstybės piliečiai dažnai iš aukšto žiūri į kiekvieną mažą tautą (kuri, girdi, triukšmauja, karą kelia . . .) ir nepaslepia nuostabos: kodėl mažosios valstybės nepaseka JAV-ėmis ir nesijungia tarpusavy. Tai jie nebus ryškiai nusistatę prieš kitą didvalstybę, kuri primeta savo kalbą bei kultūrą mažesnėm. Tačiau mūsų knygnešių kovos iš carinės Rusijos laikų turi daug žiauresnių atitikmenų dabartinėj sovietinėj Rusijoj, o šitai gali ir eilinį Vakarų pilietį paveikti.

VI

Tikiuosi, kad — analizuodamas dabartį — aš neprasilenkia su tiesa. Bandžiau remtis charakteringais daugumos komunistų ar nekomunistų duomenimis ir nepaverčiau išimties teisykle. Kalbėti apie ateitį? Ne, nesu pranašas. Tik norėčiau paspekuliuoti: kas sudarys didesnį pavojų okupuotame krašte — komunizmas ar rusiškumas?

Kad komunizmas praktikoje neneša žmonėms laimės (gal išskiriant tuos, kurie turi "politinę galvą" ir tai mėgsta), kad kažkas yra didžioje netvarkoje su marksizmo teorija ar jos praktika sovietijoj, tenka sutikti. O kad pramonės, švietimo ir kitokia pažanga pasiekta sovietijoj, tai ne tiek komunizmo, kiek bendras daugelio ekonominių, technologinių bei politinių sistemų bruožas visam pasauly. Pažangą reikėtų matuoti, tarp kitko, ir kaina, ir milijonais žmonių gyvy-

bių, kuriomis ji pasiekta. Tikrumoje kitos sistemos pralenkia komunistinę. Tai žino ir masės, ir vadai už geležinės uždangos. Bet tiltai į praeitį yra sudeginti. Tad "sovietinis žmogus" noromis nenoromis vaidins savo leisgyvę rolę toliau, kuri įtaigos ir žalos būsimas kartas. Atvangos atveju rusiškasis komunizmas griebsis to, kas yra labiau pastovu, o tai ir bus nacionalizmas bei šovinizmas. Pastarasis rusų kilmės žmonėse neturės jokių kliuvinių. Kaip komunizmo surogatas — ateity jis turėtų sustiprėti, bet ne susilpnėti. Tai, anaiptol, nereiškia, kad rusiškasis imperializmas yra didesnis priešas nei komunizmas. Sunku yra pralenkti komunistinio beatodairiškumo rekordą. Abudu negandai niveliuoja lietuvį imtinį okupuotame krašte: lietuviai yra nutautinami ir nukrikščioninami. Būsimoji laisvė mažų mažiausia privalo implikuoti, kaip teisingai mūsų garbus V B pabrėžia, kad Lietuva turi būti lietuviška ir krikščioniška.

REDAKCIJOS PASTABA:

Prof. Antano Maceinos straipsnis "Nuo ko mes bėgome" ("Į Laisvę", nr. 52/88) lietuvių spaudoje susilaukė gausybės atsiliepimų. Vargu kuris kitas straipsnis pastaruoju metu buvo taip plačiai vertintas, komentuotas, cituotas. Tai rodo, kad profesoriaus, dr. Gr. Valančiaus žodžiais sakant, "mintys aktualios ir įspėjimas laiku padarytas" ("Draugas", 1971.VIII.10). Platų, studijinį prof. Antano Musteikio šiame numeryje spausdinamą straipsnį norime papildyti dviem trumpesniais pasisakymais: rašytojo Jurgio Gliaudos "Bėgome nuo teroro" ir LFB JAV ir Kanados c. v. nario Vinco Akelaičio "Pora pastabų".

Bėgome nuo teroro

A. Maceinos svarstymas "Nuo ko mes bėgom?" sustojo atokiau nuo pagrindinių šio numerio ("Į Laisvę" nr. 51/88) temų. Į klausimų sumą — ar mes apleidome tėvynę dėl rusų ar dėl komunistų baimės, tenka atsakyti ir trečia prielaida. Tai būtų atviras mūsų prisipažinimas, kad mes apleidome Lietuvą dėl okupacinio režimo teroro baimės. Gi režimo komponentai buvo režimo rėmėjai. Tai jie vykdė ir talkino terorui. Jų tarpe buvo nemaža lietuvių tautos narių, kurie savo teroro praktika nesiskyrė nuo importo. Savi teroro talkininkai buvo pavojingesni už importuotus budelius. Ir dabar neatitinka istorinei tiesai nuomonės, kad tik rusai, tik importuoti komunistai, kalti dėl tautos nelaimių. Jeigu nebūtų lietuviškų kvislingų ir ši okupacija būtų paviršutiniška, kaip tai buvo su carine okupacija, kuri ir per šimtmetį neįsismelkė į tautos sąmonę. Šitą istorinį faktą privalėtų įžvelgti kiekvienas, kas skubomis, dėl tariamos padėties realybės anksčiau puoselėjo satelitinės Lietuvos sampratą, dabar puoselėja utopiškų ryšių su kraštu teoriją.

Tuo atveju ir visi pražydę lituanistiniai laimėjimai prilyginti-

ni puošniam žiedui, nuskintam ir tarpstančiam vazoje, kur maža vandens. Išdžius vanduo, nuvys ir puošnus žiedas. Esmė glūdi ne utopinėje santalkoje, bet ryškioje rezistencijoje. Kitaip atsigrįžta į mus vulgarus posakis, nukaltas prieš dešimtmetį Anglijoje: geriau raudonas kaip lavonas.

Jurgis Gliaudas
"Dirva", 1971.VIII.18

PORA PASTABŲ

Prof. Antanas Maceina "Į Laisvę" nr. 51 (88) davė labai įdomų, reikalingą ir didžiai naudingą straipsnį "Nuo ko mes bėgome?" komunizmo ir rusiškumo klausimu. Šis straipsnis vertas ne tik atidžiai perskaityti ir permąstyti, bet ir susirinkimuose pasvarstyti bei išdiskutuoti.

Vertas jis yra ir poros pastabų, gan svarbių ir esmiškų. Straipsnio pabaigoje prof. A. Maceina rašo: "antikomunizmas jau ir mūsų pačių pradedamas laikyti tarsi nedorybe, tarsi fanatizmu bei siauraprotiškumu". Prof. A. Maceina gyvena atsiskyręs nuo didesnių lietuvių išeivių centrų ir jo komunikacija su lietuviško gyvenimo pulsu vyksta daugiausia rašyto ar spausdinto žodžio pagelba. Netenka stebėtis, kad jam galėjo susidaryti toks įspūdis. Deja, šis įspūdis neatitinka tikrovės. Jei mūsų spaudoje, suvažiavimuose ar susirinkimuose pasitaiko pasisakymų prieš tuos asmenis, kurie demonstruoja savo antikomunizmą ir patriotizmą įtarinėjimu, smerkimu ar net šmeižimu tų asmenų, kurie nuvyksta į okupuotą Lietuvą ar priiminėja ir kalbasi su iš ten atvykusiais, tai dar nereiškia, kad prieš tokius žmones pasisakantieji laiko antikomunizmą nedorybe. Pasisakoma prieš juos ne dėl to, kad jie yra antikomunistai, bet dėl to, kad jie kitus lietuvius, tokius pat antikomunistus ir patriotus, vadina šnipais, komunistų bendrakeleiviais arba bent suminkštėjusiais mūsų kovos pastangose prieš komunizmą vien dėl to, kad jų veiklos būdai ir metodai yra skirtingi. Bet kas šiandien gali nuspręsti, kurie metodai yra paveikesni ir kurie neš geresnių rezultatų. Tai bent dalinai parodys ateitis.

Toliau prof. A. Maceina rašo: "Ar tik ne čia glūdi ir pagrindas, kodėl daugeliui mūsiškių vad. santykiai su kraštu vis dar tebėra neišspręsta problema". Šioje vietoje reikia daryti antrą pastabą. Santykiai su kraštu ne tik daugeliui, bet visiems yra neišspręsta problema, arba mažiausia visiems tiems, kuriems rūpi lietuvių tautos dabartis ir ateitis. Tie santykiai ir pasiliks "neišspręsta problema" tol, kol jie iš vis bus galimi. Šios problemos esmė glūdi ne pačiame susitikime ir pasikalbėjime, bet sutiktojo nusistatyme Lietuvos okupacijos ir laisvės klausimais. Jei pirmoji ir antroji sąlygos gali priklausyti nuo mūsų pačių pasirinkimo, tai trečioji — sutikto iš Lietuvos lietuvio nusistatymas — visada paliks aštriausioje formoje problematiška mįslė. Vien žinojimas, kad asmuo priklauso komunistų partijai, beveik nieko nereiškia. Daug svarbiau žinoti, koks komunistas jis yra: idėjinis, oportunistinis, valenrodinis. O tai sužinoti praktiškai yra neįmanoma. Net ir senų partiečių tarpe gali būti labai reikšmingų nusistatymo pakitėjimų. Bet juos atpažinti be galo sunku, nes vienoki ar kitoki

1941 METŲ SUKILIMO PRASMĖS IEŠKOJIMAS DABARTYJE

Prisiminimai ir svarstymai

PETRAS KISIELIUS

1941 metų lietuvių tautos sukilimas Lietuvos sukilimų istorijoje yra pats paskutinis sukilimas, ir vis prieš tą patį okupantą — rusą. Mūsoji tauta paskutiniųjų 700 metų laikotarpyje ilgiau trukusių okupacijų iš kitų kaimynų kaip ir neturėjo, išskyrus trumpalaikes, praeinamas okupacijas švedų ir pasaulinių karų metu — vokiečių. Tik mūsų kraujo pačios stipriausios kilties — prūsų sukilimas buvo vykdytas prieš vakarų kaimyną ir, jam nepavykus, prūsai kaip tauta išnyko iš istorijos.

Tradicinis ir nuožmiausias mūsų tautos priešas — rusai. Vadinamas jis dar "tautų kalėjimu". Su baime reikia prileisti, kad jis ateityje gali tapti "tautų kapinynu", nors ir šiandien jau Rusija yra kapinynas keliolikos, o gal ir kelių dešimčių milijonų svetimų tautų žmonių. Tad ne vieną kartą lietuvių tauta bandė išsiveržti iš šio kalėjimo, nežiūrint, kas buvo to kalėjimo sargas: caras ar raudonoji komuna.

---

jų pasisakymai visada pasiliks klaustuko ženkle.

Nepriklausymas partijai bendravimą ne palengvina, bet pasunkina: su "gerais lietuviais patriotais" (atseit, nepriklausančiais partijai) reikėtų būti net atsargesniems, neišskiriant net ir artimų giminių, nes visi lietuviai, gyvenantieji Lietuvoje, yra **komunistų kontrolėje.**

Nesunku suprasti, kad visas tas bendravimo problemas būtų galima lengvai išspręsti, nukertant šį Gordijaus mazgą vienu kardo smūgiu: atsisakant bet kokio bendravimo. Bet tada kyla klausimas, ar tai nebūtų atsisakymas vienos iš svarbiausių tautinių pareigų? Atrodo, kad taip. Netgi dar daugiau: atsisakymas bendrauti su tautiečiais reikštų dezertyravimą, ir mūsų tremties prasmė sumažėtų bent 90 proc. Kaip bebūtų sunkus, komplikuotas ir pavojingas tas uždavinys, mes visi, kuriems rūpi mūsų tautos ateitis, privalome jo imtis.

V. Akelaitis

Laisvės gedulas veiduose ir širdyse

Visi buvusieji mūsų tautos sukilimai mums yra labai reikšmingi: tai pati kilniausia lietuvio ir jo tautos istorijos dalis, tai pats švenčiausias žmogaus ir jo genties idealas — laisvė, tai pats didingiausias ir brangiausias būdas šią laisvę išlaikyti ir susigrąžinti, už ją numirštant. "Baisi yra tauta", kalba Vaižgantas apie savąją tautą, "kuri žudo savo vaikus..." Baisi, taip, ne sau, o priešui.

Istorija žino, kad ne visos tautos tą laisvę yra vienodai branginusios ir ją gynusios. Ir štai kodėl jos tapo trąša kitoms tautoms bei valstybėms.

Kalbame apie paskiausiąjį tautos sukilimą. Daugumas esame jo dalyviai. Ir prisiminimai taip gyvi atmintyje.

Štai, matau rusų tankus, ardančius Kauno Laisvės alėjos grindinį 1940 metų birželio 15 dieną.

— Laisvės alėjoje rusų tankai mindo Lietuvos, mano tautos, laisvę, — mąsčiau tuokart antro medicinos kurso studentas, stovėdamas ant šaligatvio ties Saugumo rūmais.

Laisvės gedulas veiduose ir širdyse!

Tai sukilimo preliudas, vykęs prieš 31 metus.

"Esi niekas"

Prasideda baisioji tautos naikinimo ir prievartavimo okupacija, siekianti pavergti žmogų, jo sielą ir protą tobuliausiais žmogaus naikinimo metodais, ketvirtį šimtmečio išbandytais pačioje Rusijoje. Į Lietuvą atskuba patys gabiausi Muravjovo įpėdiniai. Suėmimai, tardymai, kalėjimai, trėmimai dieną ir naktį. Neaplenkiama jokia profesija, jokia religija, joks luomas. Nevalia tikėti nei galvoti. Būti išmokslintam, išlavintam, daugiau pastebimam — vien nelaimė.

Suimtieji ir tardomieji bandomi užverbuoti šnipinėjimui draugų, mokytojų, bendradarbių, viršininkų, netgi savo šeimos narių. 1940 metų spalių mėnesį naktinių tardymų saugumo rūmuose metu man komunistinę tikrovę taip pristatė vienas iš tardytojų:

— Esi niekas! Esi dulkė! Jei mes norėsime, tai tave čia padėsime, o jei norėsime, tai kitur padėsime. Esi niekas!

Tas padėjimas "čia" ar "kitur" iš tikrųjų jiems ir priklausė.

Uždaromos visos organizacijos: politinės, ideologinės, kultūrinės, uždaromos studentų korporacijos; iš gatvių dingsta linksmos, įvairiaspalvės studentų ir gimnazistų kepuraitės.

Spontaniškai kyla pasipriešinimas

Ką veikia ir taria tauta?

Nereikėjo ilgai laukti, kad tautos laisvės gedulą ir neviltį imtų pakeisti blaivus padėties suvokimas ir savimi pasi-

tikėjimo atgavimas ir kad organizacinę bei administracinę dispersiją pradėtų pakeisti instinktyvus ieškojimas vienminčio peties; gi prieš baimę, kuri pradžioje buvo paraližavusi akciją, tauta pastato apgalvotą ir išmintingą drąsą.

Pirmosiomis savaitėmis okupanto paraližuota tauta ima busti ir pratrinti akis. Atsiranda daugybė slaptų susibaudėlių būrelių, pasikrikštijusių įvairiausiais vardais, bet turinčių vieną ir tą patį tikslą: visokiais būdais kenkti okupantui ir priešintis. Tai mažos laisvės žvaigždutės, laisvės priešaušriuose tirštai nusagsčiusios tautos dangų. Tai būsimieji sukilimo kariai. Šie slaptieji būreliai, laikui bėgant, daugėjo. Į juos rikiavosi įvairiausio išsilavinimo Lietuvos jaunimas, pradedant ūkininku, fabriko darbininku, gimnazistu, studentu, baigiant valdininku, mokytoju, profesoriumi, kunigu. Į šį rezistencinį darbą aktyviai įsijungė ir mūsų tautos dukros, daugiausia studentės ir gimnazistės.

Mažieji būreliai savo nuožiūra vykdė įvairius rezistencinius uždavinius, demonstruodami lietuvišką patriotizmą. Jie reiškėsi tautinės vėliavos iškėlimu tautinių švenčių metu, rinkimų farso boikotavimu, antisovietinių lapelių paruošimu ir platinimu, Stalino paveikslų naikinimu, "raudonųjų kampelių" griovimu, pagaliau ir kai kurių lietuvių kolaborantų sudraudimu bei likvidavimu.

Kraštas alsuoja karo laukimu

Šis spontaniškas periferijos organizavimasis buvo reikalingas vadų ir bendros vadovybės, nes visa tauta ėmė instinktyviai justi, kad jai teks visa jėga pajudėti prieš okupantą. Tad, jau 1940 metų spalio mėnesį įsisteigė vyriausioji krašto rezistencinė vadovybė, sutelkusi įvairių pasaulėžiūrų atstovus, ir, laikui bėgant, sėkmingai apjungė visus šiuos rezistencinius susigrupavimus, o vėliau sėkmingai įvykdė 1941 metų sukilimą Lietuvių Aktyvistų Fronto (LAF) vardu. Rezistencijos sėkmingumui ir saugumui labai pravertė anų spontaniško pasipriešinimo būrelių buvimas, reiškęs tuo pačiu metu tam tikrą pogrindžio decentralizaciją. Šitoks susiorganizavimas darė okupantui sunkumų per periferiją susekti centrą.

Gerą psichologinę dirvą ruošti sukilimui teikė prasidėjusi įtampa tarp vokiečių ir rusų.

Nominalinę LAF vyriausią vadovybę sudarė pulk. K. Škirpa Berlyne. Ji palaikė ryšius su krašte veikiančia LAF vadovybe ir ją informavo. Ypatingai buvo svarbi sukilimą planavusiam Lietuvos pogrindžiui informacija, nusakanti artėjančio vokiečių - rusų karo pradžios laiką. Sukilimas turėjo prasidėti nei per anksti, nei per vėlai, kad pasiektų planuojamo tikslo.

1941 metų gegužės mėnesį visas kraštas alsuoja karo laukimu. Ar kas galėtų patikėti, kad žmonės tokiu išsiilgimu lauktų karo?

Birželio mėnesį, rusų sunkvežimiams pradėjus visoje Lietuvoje iš namų vežti niekuo nenusikaltusius žmones, vaikus ir kūdikius, daug lietuvių prisiglaudė miškuose išvengti Sibiro, į kurio vergiją mūsų tautos kelias neužžėlęs iki šios dienos. Birželio mėnesį visa Lietuva, slapta apsiginklavusi, laukė ženklo sukilti.

Pakyla ginkluotoji rezistencija

Birželio 22 dienos ankstyvą sekmadienio rytą vokiečių kariuomenė pajuda prieš Rusiją. Peržengia ir Lietuvos sieną, o vokiečių aviacija pradeda veiksmus prieš rusų kariuomenę, aerodromus, strateginius taškus.

Gražus, be galo saulėtas sekmadienio rytas Lietuvoje. Per kelias dešimtis kilometrų matyti milžiniški dūmų kamuoliai virš Kauno, Prienų, Kazlų Rūdos; oras pilnas lėktuvų garsų, pertraukiamų ore kovojančių lėktuvų šūvių ir sprogstančių bombų bildesio.

Karas taip maloniai kutena sielą džiaugsmu!

Visa Lietuva atsidūsta, — juk tai lauktoji proga laisvei atgauti, — ir sujuda tarsi žemei sudrebėjus.

Sukyla ginkluotoji rezistencija visose vietovėse skersai ir išilgai Lietuvos, vadovaujama LAF. Į sukilimą įsijungia visa tauta, ypatingai visa jaunoji lietuvių karta. Birželio 23 dienos rytą sukilėliai iš bolševikų atkovoja Kauno radijo stotį, ir LAF štabas paskelbia nepriklausomos Lietuvos atstatymą ir laikiną Lietuvos vyriausybę. Šį istorinį aktą perskaito vyriausio LAF štabo įgaliotinis Levas Prapuolenis, Kaunui tebesant prikimštam rusų kariuomenės ir tankų.

Ir vėl daugelis esame liudininkai neapsakomo tautos džiaugsmo, išgirdus nepriklausomybės atstatymo deklaraciją. Šis faktas dar labiau paskatino tautos sukilėlius vyti okupantą iš savojo krašto, ką jie kuo narsiausiai ir vykdė. Tad per Lietuvą žygiuojantiems vokiečiams nedaug teko su rusais susikauti, nes sukilę lietuviai veik visą Lietuvą buvo patys "išrusinę".

Apskaičiuojama, kad sukilime dalyvavo apie 100,000 vyrų, karo veiksmuose žuvo per 3000, besitraukdami rusai išžudė apie 1500 lietuvių politinių kalinių ir, žinoma, keletas tūkstančių buvo sužeista.

Tai didelės aukos mažai tautai kelių dienų laikotarpyje. Tačiau, žvelgiant į mūsų tautos istoriją, nesunku pastebėti, kad ji niekad negailėjo kraujo savosios laisvės žiedui palaistyti.

Laikinajai vyriausybei vadovavo švietimo ministras prof. Juozas Ambrazevičius, nes vo-

kiečiai iš Berlyno neišleido ministro pirmininko pulk. Kazio Škirpos. Šioji vyriausybė išsilaikė tik šešias savaites, nes naujieji okupantai vokiečiai apsisprendė Lietuvos iškovotą laisvę likviduoti.

Tauta pasitikėjo naujais vadais

Prieš 30 metų įvykęs sukilimas pasisekė. Jo pasisekimą pirmoje vietoje laidavo palankios prasidėjusio karo aplinkybės. Gi okupacija buvo dar buvusi labai neilga — truputį virš vienerių metų. Tad turėtos laisvės gyvais miražais tauta dar tebegyveno. Taip pat reikia pabrėžti, kad vienas iš pagrindinių pasisekimo laidų buvo tai, kad tauta pasitikėjo savo naujai iškilusiais vadais. Jie išaugo iš naujosios kartos ir įgijo tautos pripažinimą natūraliu keliu. Tauta, pajutusi savo dvasinę stiprybę ir supratusi laisvės idealo kilnumą, susitelkė apie naujuosius vadus ir pareiškė jiems pilnutinį pasitikėjimą.

Mūsų pareiga — laisvės Lietuvai reikalavimą perduoti jaunosioms kartoms

Nežiūrint sėkmingai įvykdyto sukilimo, jo praktiškoji reikšmė Lietuvoje buvo laikina, nes mūsų vakarinis kaimynas — vokiečiai, užgniaužę Laikinosios vyriausybės veikimą, neleido iškovota laisve mums džiaugtis. Tad kartais ir girdimas labai jau pragmatiškas klausimas, dažnai išvirstąs į teigimą, kad gal neverta buvo trumpalaikę laisvę pirkti tokiomis didelėmis kraujo ir gyvybių aukomis.

Šis sukilimas ir aplamai visi mūsų tautos sukilimai lietuvių istorijai ir tautos ateičiai turi nepaprastą reikšmę, nes juose kraujo aukomis buvo brandinamas tautos laisvės idealas. Tad mūsų pareiga šį sukilimo faktą, kaip švenčiausią mūsų tautos laisvės reikalavimą, perduoti krašto ir tremties jaunosioms kartoms, o taip pat ji pristatyti ir mūsų aplinkos kitataučiams, kurie galėtų mus paremti mūsų beatodairinėje kovoje už mūsų tautos laisvę.

Atgaivinkime kasmet sukilimo ir jo didvyrių dvasią, kad ji eitų iš kartos į kartą paskatinimu kovoti už tautos išlikimą ir suvereninės Lietuvos valstybės atkūrimą. Kad ji taptų gyvąja tautos legenda. Sukilimas turi tapti didvyriškumo aukos, laisvės troškimų ir sugebėjimo vieningai kovoti pavyzdžiu, kuriuo galėtų pasekti bent dalis išeivijos jaunosios kartos.

Sukilimas dažnai prisimenamas kaip artimas, mus liečiąs skaudus įvykis, surištas su trėmimais ir Laikinosios vyriausybės egzistavimo užgniaužimu. Apie jį pakalbama sentimentaliai. Tačiau yra daug svarbiau paieškoti jo prasmės dabartyje, negu pareikšti sentimentus.

Žvilgsniai į save

Sukilimo kalba — tai kardo žvangėjimas. Mūsų šių dienų kraštas neturi anų sąlygų nei aktyviai rezistencijai nei sukilimui. Jam kardo kalba negalima Bet tai nereiškia, kad laisvės idealo tauta būtų išsižadėjusi. Tačiau mes, užsienio lietuviai, negalime spekuliuoti nurodinėjimais, kaip kraštas turi elgtis tose sąlygose, kurias tik jis gerai pažįsta. Geriau žvilgterėkime patys į save ir pažiūrėkime, kaip atliekame įsipareigojimus, siekdami savajai tautai laisvės.

Kalbame esą susiskaldę. Bet ar tai tiesa? Ar neriša mus vieno tikslo — tautos laisvės ir valstybinio suverenumo siekio vienybė? Siekdami to tikslo, kartais išsiskiriame pažiūromis, priemonėmis ir metodas. Bet ar tai verta vadinti susiskaldymu? Atrodo, kad dėl to kovoti savo tarpe neverta. Geriau kardo ašmenis nukreipkime prieš Lietuvos laisvės priešą. Jei nesutariame, dirbkime savais metodais. Bet dirbkime visi. Laisvės darbui nėra reikalo maldauti kokios nors organizacijos palaiminimo. Kai kieno įsitikėjimas neklaidingumu, duodąs teisę kitus tramdyti ir teisti, praktikoje yra patapęs laisvės kovos stabdžiu.

Nepamirštinas nė baimės jausmas, išplaukiąs iš menkavertiškumo dvasios. Vis dar baiminamasi, kad kiekvienas iš pavergtos Lietuvos atvykstąs lietuvis esąs indoktrinuotas šnipas, visada pajėgsiąs mus apgauti. Bet jei mes jau taip lengvai apgaunami, jei tuoj sutirpstame savo idealuose, sutikę tokį lietuvį iš anapus, jei mes netapome užgrūdinti lietuviškų pogrindžių ir sudėtingo tremties gyvenimo, tad ar iš vis beverta eikvoti laiką lietuviškai veiklai? Lietuvos okupantas ir siekia įtikinti mus, tremtinius, kad esame niekas, kad esame tik dulkės, anot ano NKVD tardytojo, ir nepajėgūs prieš juos spirtis. Menkavertiškumo jausmui mūsų tarpe vietos neturėtų būti.

1941 metų sukilime rizikavo gyvybėmis ir liejo kraują daugiausia jauni žmonės. Ar mes negalima pasididžiuoti ir užsienio lietuvių jaunimu, kuris, identifikuodamasis su savo tauta, taip jautriai reagavo į Brazinskų, Simo Kudirkos, Simokaičių sukeltus įvykius? Jie pažįsta komunistiškų budelių nuožmumą ir jų klastai lengvai nepasiduos.

Turime daug didvyrių ir šventųjų

Čia neminima daugelio sukilimo vadų ir žinomų kovotojų vardų, nes sukilimo pasisekimas priklausė visai tautai. Laisvės kovotojai įvykdė šį darbą kaip savaime suprantamą pareigą savo tautai, nelaukdami už tai pagarbos nei atlyginimo. Reikia tik būtinai prisiminti visus 1941 metų sukilime kritusius — 3000 kovotojų ir 1500 nužudytų politinių kalinių, ku-

ŽUVUSIEMS DĖL LIETUVOS PRISIMINTI

Partizaninėse kovose dėl Lietuvos laisvės po II pasaulinio karo kovos lauke žuvo per 30,000 lietuvių partizanų. Dar daugiau buvo sunaikinta kalėjimuose ir Sibiro koncentracijos stovyklose. Pagerbdami brangų žinomų ir nežinomų laisvės kovotojų atminimą, iš "Partizanų" knygos (kurios laida yra išsisėmusi) perspausdiname tos knygos redaktoriaus paruoštus rašinius apie Lietuvos partizanų vadą Juozą Lukšą ir iš užsienio į kraštą grįžusį kovojančiai rezistencijai talkinti Julijoną Būtėną. Tegu jų šviesūs pavyzdžiai saugo vyresniuosius nuo emigracinės dvasios rūdžių, o jaunuosius užsienio lietuvius uždega kovai ir aukai dėl Lietuvos laisvės atstatymo. — **Redakcija.**

JUOZAS LUKŠA, Lietuvos jaunimo tragiškos herojikos atstovas.

---

rie savo jaunais lavonais išklojo kelią sugrįžtančiai tautos laisvei. Jie pakartojo mūsų tautos praeities didvyrių drąsą — už tautą mirti, kad jinai gyventų.

Jų pavyzdys paliks sekančioms kartoms didžiuoju tautos meilės įkvėpimo lobiu.

Jų tarpe turime daug didvyrių ir šventųjų.

Juozas Daumantas, Kazimieras Skrajūnas, Skirmantas... ir tik po mirties jau žinomas tikrąja pavarde Juozas Lukša yra šios knygos (t. y. "Partizanai" — red.) autorius, tas pats, kuris buvo priverstas palikti universiteto auditoriją, išeiti į miškus, žygis po žygio virsti laisvės kovotojų sąjūdžio vadovaujančiu vyru, turėjusiu, pasak Burlitskio, visuotinai pripažintą autoritetą ir laikomas tautiniu heroju.

Kas nuvedė jį tuo keliu?

Lukša — vienas iš suvalkiečių ūkininkų, kuriuose stipri nepriklausoma dvasia, nenusilenkianti grasinimam ir represijom, lūžtanti, bet ne linkstanti, dinamiška pasipriešinimo akcijai, reikalaujanti save išpažinti viešai.

Juozas Lukša — su aiškiu gyvenimo kelio supratimu — su tautiniu, krikščioniškų tikėjimu, pažintu, brandintu, praktikuotu gimnazisto metais nelegalioje moksleivių ateitininkų veikloje. Ana veikla jam daug davė. Davė idealistinius gyvenimo pagrindus ir pasiryžimą dėl jų kovoti ir aukotis. Davė jam gaires, pagal kurias jis matavo aplinkinio gyvenimo lūžius ir apsprendė savo reagavimą į juos.

Pirmas pasipriešinimo ir aukos bandymas jam buvo Sovietų okupacija 1940. Kovai su ja Juozas Lukša jau buvo L. Aktyvistų Fronto narys ir tai apmokėjo kalėjimu. Pasipriešinimo veiklos stažas jam buvo vokiečių okupacija — Lukša veikė konspiraciniame studentų būry Lietuvių Fronto rėmuose.

Artėjant Sovietų antrajai okupacijai galėjo būti dilema: pasidavus bendrai panikai bėgti ar liktis? Pasirinkti pirmąją išeitį iškalbingai skatino nesena patirtis — bolševikų kalėjimas. Bet netolima praeitis, sukilimo ir rezistencijos herojika iškalbingiau gundė antrai dilemos daliai — liktis krašte. Ją ir pasirinko, nes "mumyse vyravo kovos dvasia, trokštanti kuo skubiau prisidėti prie sutriuškinimo naujai iškylančio pasaulio tautų laisvės priešo. Ta pati kovos dvasia, kuri 1941 metais biržely pasireiškė sukilimo forma, ta pati, kuri per keletą metų spyrėsi rudųjų okupantų užmačioms. Ta pati, kuri jau dabar suspėjo ne vieną mūsų draugą pastūmėti į dabartinės kovos aštriausią formą — partizanų eiles".

Lukšos, partizano, kelyje ėmė ryškėti ne tik kovotojo, bet ir vado, kolektyvui vadovaujančio ženklai. Vienas — poetinis talentas, davęs partizanam eilę dainų, kurios turi didžios socialinės reikšmės uždaro kolektyvo gyvenime... Antras — humoras, kuris yra naudingas socialiam santykiam šildyti, nuotaikai palaikyti, ypač niūrioj partizaninėj būty. Kiek Lukša turėjo nuojautos kovojančio kolektyvo psichologiniam pagrindam, pademonstravo Tauro apygardos statute. Rašytojas Edzar Schaper liudijo, kad supažindinęs su statuto vertimu vienos neutralios valstybės specialistus karininkus, ir jie pareiškę savo nustebimą taikliu kovos kolektyvo psichologiniu pagrindimu. Ketvirtas — šalto veiklaus proto išlaikymas pačiose rizikingiausiose padėtyse. Tai ypač iškilo, kada pasirodė pirmi įtarimai, jog sovietų kontržvalgybai "Smerš" pasisekė infiltruoti savo agentus į vyriausią partizanų vadovybę, net pastatyti agentą tos vadovybės priekyje, kad primestų politinę liniją, perimtų savo žinion vadovaujančius žmones, o taip pat ryšius su užsieniu... Šaltas Lukšos kraujas išgelbėjo partizanus, bet neišgelbėjo paties agento nuo viršininkų rūstybės.

Partizaninėje veikloje nuo 1946 lapkričio 1 Lukša buvo pakeltas į

JUOZAS LUKŠA, PARTIZANŲ VADAS (prieky kairėje), 1947 metų gruodžio mėnesį išvyksta kelionėn į Vakarus. Jį palydi ginkluotas partizanų būrys.

kapitono laipsnį, paskirtas partizanų vyriausio vado pulk. Vyčio adjutantu. Jo žinioje buvo visos Lietuvos partizanų organizaciniai ir sukoordinavimo reikalai. Nuo 1947 pradžios prie tų pareigų dar buvo pridėtos jam ir Birutės rinktinės vado pareigos, nors tą rinktinę jis dar turėjo tik suorganizuoti su centru Kaune. Jei anksčiau jam buvo pavesta tokia misija kaip atvykusio iš Vakarų J. Deksnio ir Meškio globa, tai paskiau, Deksniui išvykus ir ryšiams nutrūkus, Lukšai buvo pavesta misija prasilaužti pro geležinę uždangą ir ryšius atstatyti. Ir vienu ir antru kartu jis tai atliko, ir iš naujo išgelbėjo ryšius nuo enkavedistų kontrolės.

Laisvąjį pasaulį Lukša pasiekė 1948 pradžioje. Tada buvo dar tik 26 metų amžiaus. Bet jau labai subrantindas gyvenimo karčios patirties. Jis čia pasirodė iš vienos pusės šaltas, santūrus, atsargus žodžiuose, neužsimetąs su savo nuomone, bandąs tuos, su kuriais kalba. Su tais, su kuriais jis kalbėjosi, vykdydamas krašto vadovybės jam pavestus uždavinius, jis buvo kantrus, bet kietas jam pavestos pareigos vykdytojas. Prieš svetimų valstybių žmones jis laikėsi kaip lygus partneris, kaip nepriklausomos kovojančios tautos reiškėjas, kuris neprašo ir nesiūlo, bet išdėsto dalykus, lygiai naudingus abiem pusėm. Nepriklausomas jautėsi ir santykiuose su savais veikėjais veteranais. Reikšdamas jiem visą pagarbą, betgi neslėpė nuo jų, kad jie yra išaugę kitose kovos sąlygose ir savo rezistencinei veiklai renkasi priemones ir asmenis kitokius, negu veteranai nori.

Vakaruose jis rodėsi vienu atveju visai kitokis — linksmas, nuoširdus, sąmojingas, kur jam nereikėjo būti nei politiniu nei rezistenciniu atstovu. Dėl to jis lengvai laimėjo simpatijas tų, kuriuos jis numatė sau į bendradarbius rezistencinei kovai tęsti.

Galėjo kilti klausimas: grįžti ar negrįžti į Lietuvą; yra prasmė ar tai beprasmis žygis? Tokio klausimo Lukšai nebuvo. Negrįžimas jam būtų lygus išdavimui. Ir grįžimo momentą stengėsi priartinti, nors ir kažin kaip jį rišo gyvenimas Vakaruose.

Grįžęs 1950 į kraštą, kur buvo sustiprintas MVD siautėjimas, jis rado būdą pranešti apie save ir apie padėtį ne tik radijo keliu. Pirmas jo iššifruotas laiškas buvo datuotas 1950 gruodžio 27, iš kurio aiškėjo, kad krašto vadovybei jis buvo pranešęs apie savo veiklą Vakaruose ir gavo jos pritarimą tolimesnei organizacinei tvarkai: "Nuo 1949. 10. 14 Skrajūnas L. L. K. S. prez. pirmininko Vytauto buvo paskirtas atstovu užsieniui. 1950.II.28 patvirtinti laikinom pareigom... (suminėtos pavardės jo paliktų ryšininkų su kraštu). BB (Baden Baden susitarimai) principe patvirtintas".

Buvo aišku, kad Lukšai yra pavesta nauja misija — vykti vėl į Vakarus. Kol tai įvyks, patvirtinti susitarimai su Vliku, patvirtinti ryšininkai. Antras pranešimas informavo jau apie padėtį krašte: kad deportuotųjų skaičius yra 550.000, kad ligi 1950 sukolektyvinta 90 proc., kad kolonizatoriai tik miestuose, kraštas gyvena karo nuotaikom...

— — —

Savanoris Povilas Lukšys, pirmas žuvęs nepriklausomybės kovose, simbolizavo Lietuvos kaimo jaunimą, išaugusį prieš pirmą pasaulinį karą, nepriklausomybės išvakarėse ir turėjusį aiškią pasiaukojimo dvasią.

Partizanas Juozas Lukša, išgyvenęs tik 30 metų, žuvęs kaip laisvės kovotojas, simbolizuoja Lietuvos jaunimą, išaugusį prieš antrą pasaulinį karą, nepriklausomybės sutemų išvakarėse, turėjusį ne tik pasiaukojimo dvasią, bet prisiėmusį atsakomybę už tautos likimą ano okupacijos siautėjimo metu, telkusį apie save senesnius iškilusius veikėjus ir kovos žmones ir tautos gyvybės bei laisvės troškimą pademonstravusį asmenine gyvybės auka.

Juozas Lukša yra šios Lietuvos jaunimo tragiškos herojikos atstovas.

JULIJONAS BŪTĖNAS, laisvojo pasaulio lietuvių sviesioji auka Lietuvos rezistencijos kovoje.

Aukštaitis, iš Joniškėlio, jautriasielis. Didelis talentas kalbom —

žurnalistikos reikalui naudojosi vokiečių, prancūzų, anglų, rusų, italų, švedų kalbom. Kalbos jam buvo priemonė gausiai lektūrai, kuri padėjo jam suprasti žmonijos dinamikos kelią.

Butėnas matė tos dinamikos du didžiuosius veiksnius — didžias idėjas ir didžias asmenybes, kurios tas idėjas neša. Didžios idėjos, krikščioniška ir antikrikščioniška, jo epochoje rungėsi globaliniu plotu ir žmonijos istoriją darė konvulsingai dramatišką.

Su optimizmu Butėnas regėjo, kad krikščioniškos idėjos pranašumas vis labiau pripažįstamas ir išpažįstamas. Jai nukelti į gyvenimą, paversti jėga, kuri imtų dominuoti inertišką masių gyvenimą, reikia pakilių asmenybių. Jų labiausiai trūko idėjai nešti, masei paveikti. Būtėnas matė ir rašė, kad asmenybių moralinė ir etinė pažanga yra atsilikusi nuo jų intelektualinio genijaus. Ypačiai jį gąsdino įsigalėjusi hipokrizė, veidmainingas idealistiniais šūkiais savanaudiškų siekimų dengimas. Hipokrizė buvo įsigalėjusi tiek Vakaruose, tiek ir tarp savųjų.

Tačiau ir čia su optimizmu Būtėnas rankiojo šviesiuosius ženklus, tikėdamas: "Ir vis dėlto ne masių inercijai atgrasinti nuo užsimojimų ir pastangų naujosios visuomenės minties šauklius, įsitikinusius savo kelio išganingumu... Jie tebetiki visuomeniškai puolusio žmogaus prisikėlimu... Šaunių tokio visuomeninio atsinaujinimo reiškinių matome ne vienoje šalyje. Į tą srovę įsijungia vis daugiau ir daugiau taurių asmenybių... Į tą srovę neįtraukta nelieka ir mūsų tautinė bendruomenė".

— —

Juozo Lukšos, jaunesnio vyro už Julijoną, pasirodymas Vakaruose jam buvo pragiedrėjimas. Matė Juozą Lukšą kaip reiškėją jaunos generacijos, kuri išpažįsta savo idealą žodžiais ir darbais, neša tautos gyvybę ir kovoja dėl naujos pokario tvarkos. Ir kada Lukša pakalbino Julijoną vykti į Lietuvą, nes intelektualinis kadras ten labai reikalingas, Julijonas nesakė nei taip, nei ne. Demonstracijos nei žodžiu nemėgo. Kvietimą priėmė kaip savaime suprantamą dalyką. Vykti į kraštą jam pačiam ėmė rodytis naujas asmeninio gyvenimo įprasminimas — po pilko dieninio žurnalistinio darbo, kuris, žinojo, mažai kam reikalingas, nors jo politinės apžvalgos skaitytojus žavėjo erudicija ir formos elegancija, — po emigracinės karštligės, siautusios aplinkui, bet Julijono neviliojusios, nes tai jam rodės tik vegetacijos pratęsimas, — staiga nauja gyvenimo prasmė.

Jam, vyresnio amžiaus vyrui, kelionei pasiruošimo praktika nebuvo lengva. Ne be tie metai šokinėti nuo tramplino ir virsti kūliais, kad priprastum prie šokimo su parašiutu. Bet negi tu rodysies jaunesniem; turi pasistengti ir neatsilikti, — pasakojo Julijonas su šiltu atviru šypsniu.

Kelionės aktui rengėsi kaip didelei savo gyvenimo šventei, ne kaip avantiūrai. Prieš vykdamas Lietuvon, nuskubėjo bažnytėlėn, kaip jis sakė, atsiskaityti su Dievuliu. Buvo beveik nelaimingas, kai paskutiniu momentu jam buvo pavesta tik palydėti Juozą Lukšą ir kitus jo draugus iki Lietuvos ir pačiam sugrįžti.

Tada viskas nutilo, ir apie Julijoną nebuvo girdėti. Julijonui buvo pranešta draugų nuomonė ir jo netiesioginių vadų nusistatymas, kad nėra prasmės naujam žygiui, jeigu tokis ir būtų rengiamas. Au-

JULIJONAS BŪTĖNAS ATEITININKŲ REINO KONFERENCIJOJE (Vokietijoje) 1947 metais; iš kairės I-je eilėje: kun. Jankus (JAV kariuomenės karo kapelionas), kan. F. Kapočius, dr. A. Maceina; II-je eilėje: St. Barzdukas, dr. Z. Ivinskis, dr. Ad. Damušis, dr. J. Girnius, dr. V. Vardys, V. Natkevičius, V. Vaitiekūnas; III-je eilėje: Julijonas Būtėnas ir J. Pažemėnas.

ką galima sudėti, bet jei nematyti tam pramės, tai... Kitaip veikė Julijono minčių aparatas. Kai gavo žinią iš Juozo Lukšos, kad jis laukiamas, Julijonas klausimo nediskutavo. Jis tikriausiai galvojo, kaip ir jo draugai, bet čia lėmė dar kitas imperatyvas — ištikimybė kovos draugui, kuriam buvo priesaiką sudėjęs.

Ivyko. Išvyko su Jonu Kukausku... Sovietiniame leidinyje "Vanagai iš anapus" pagal Jono Kukausko informaciją tvirtinama, kad Julijonas ir Kukauskas buvo MVD aptikti bunkeryje. Kukauskas puolęsis prie angos. Julijonas, supratęs, kad tai išdavimas, paleidęs į Kukauską šūvį. Bet šūvis nekliudęs.. Galima tuo patikėti. Julijonas ne iš tų, kurie galėtų kitam gyvybę atimti. Savo gyvybę jis gali atiduoti, kad neišduotų priešui šventos paslapties, nors jo žuvimo aplinkybės rezistencinių šaltinių buvo praneštos kitokios.

Julijonas Būtėnas buvo laisvojo pasaulio lietuvių šviesioji auka prie pavergtos Lietuvos dešimčių tūkstančių aukų rezistencijos kovoje.

Pulk. leit. Grigori Stepanowitch Burlitski apie Juozą Lukšą

Rusų pulk. leit. Burlitski, komandiruotas į Lietuvą "sunaikinti vadinamų banditų sąjūdį", nuo 1944 liepos mėn. iki 1945 vasario mėn. dalyvavo daugelyje kovų prieš partizanus visose Lietuvos srityse. Vė-

liau iškeltas į Rytprūsius, 1949 vėl grąžintas į Lietuvą pasienio apsaugai prie Lenkijos sienos. 1953 jis pabėgo į Vakarus. 1954.VI.28 jis liudijo spec. JAV Kongreso komisijoje, kuriai vadovavo kongresmanas Charles J. Kersten).

Kongresmanas McTigue: Kas buvo garsus ir daug jums rūpesčio pridaręs lietuvis, pulkininke, iš jūsų patirties su partizanais?

Pulk. leit. Burlitski: Daugiausia rūpesčio pridarė ir žinomiausias visame vadinamų Lietuvos banditų sąjūdyje buvo lietuvis Miškinis. Lietuvos gyventojai laikė šį Miškinį tautiniu herojumi, ir jis turėjo milžinišką autoritetą tarp Lietuvos žmonių. Kai dėl kovos prieš Miškinio grupę, tai aš šį tą žinau, kas nutiko 1946 - 50 metais. Nuo 1948 iki 1949 ir 1950, per tuos metus, pagal žinias, kurias patiekė NVD teritoriniai organai, Miškinis buvo baigęs 2 metų žvalgybos kursus vienoje amerikiečių mokykloje ir 1950 grįžo į Lietuvą, buvo infiltruotas atgal į Lietuvą ir tuo metu buvo prie Prienų miškų. Jo grupei likviduoti buvo sutelkta daug kariuomenės, sugabenta draugėn. Operacijoms Miškiniui suimti ir likviduoti vadovavo pats Kruglovas. (Generolas Kruglovas — numatytas Berijos įpėdinis). Jo žinioje buvo visa operacija. Pasijutęs apsuptas ir pamatęs, kad padėtis visiškai beviltiška, pagal NVD duomenis, Miškinis nusižudė. Pagal kitą pasakojimą jis buvo apsuptas restorane Kalun (Kaune? — Red.) mieste, kur jis valgė su keliais draugais, ir, pasijutęs visiškai priešo apsuptas, kad nepakliūtų į priešų rankas, nusižudė. Kuri iš tų dviejų versijų tikra, aš nežinau. Faktas, kad jis žuvo".

(Burlitskio liudijimas paskelbtas JAV Kongreso leidinyje "Communist Aggression Investigation. Fourth Interim Report. Washington 1954, 1368 - 1375 p. p.).

MIŠKO BROLIŲ KAPAI

Jų kapų papėdėje laukinės
Uogos sirpsta ašarų lašais —
Tik pridėki pirštą prie tėvynės,
Kad pajustum, kiek jos daug,
o tau mažai.
Tik priglauski širdį prie jos
ilgesio,
Išplėstų akių nedenk ranka,
Kad apaktum nuo to grumsto
spindesio,
Sutrupėjusio po kadugio šaka,
Kad ir vėl stebuklu
praregėtum,
Vos palietęs jų akių duobes...
Štai — skaičiuok mirties delne
kaulėtam
Tūkstančio vardų amžinybes.

Kazys Bradūnas
(Iš premijuoto rinkinio
"Donelaičio kapas")

Kas kovojo prieš partizanus?

"Kai kuriose vietovėse kovai prieš banditus buvo sutraukti ne tik NDV daliniai, bet taip pat ir reguliari raudonoji armija bei aviacija. Tai ypač buvo pavartota Koslovrutskia Pasha (Kazlų Rūdoje), netoli Kauno, Kauno miesto regijone".

(Iš pulk. Burlitskio liudijimo Kersteno komisijoje)

Lietuvos partizanų ginklai

"Pradžioje Lietuvos respublikos teritorijoje buvo daug vadinamų banditų formacijų: jos buvo labai

Veržėsi į tikrą kovą

Kazys Škirpa apie Julijoną Būtėną

Kai prisimename mūsų kovos draugus, paaukojusius savo gyvybę Tėvynei Lietuvai gelbėti didžiojoje mūsų tautos nelaimėje, niekas iš gyvųjų neturi moralinės teisės spėlioti, ar tas jų aukščiausias pasiaukojimas buvo pateisinamas, ar buvo reikalingas bei politiškai prasmingas. Apie tai galėjo spręsti ir nuspręsti tik patys tie, kurie kovoje faktiškai savo gyvybes aukojo.

Vienas iš tokių Lietuvos laisvės kovotojų buvo ir a. a. Julijonas Būtėnas. Tai čia tvirtinu ne vien norėdamas to mūsų kovos draugo tyrą lietuvišką patriotizmą pelnytai įvertinti, bet ir paliudyti savo konkrečią patirtį 1941 m. iš tiesioginių santykių su Julijonu Būtėnu, kaip buvęs tada atsakingas LAF kovos sąjūdžio vairuotojas.

Užtikrinti mūsų tautos Birželio 23 sukilimo pravedimą, kaip buvo LAF vadovybės suplanuota, buvome numatę ir iš anksto paruošę keliasdešimt gerai atrinktų kovos vyrų pasiųsti į Lietuvą rusų - vokiečių karo išvakarėse su paskutinėmis LAF vadovybės instrukcijomis pogrindžio veikėjams tėvynėje. Tam lemtingam kovos žygiui parinktų LAF drąsuolių tarpe buvo ir Julijonas Būtėnas, kuklios laikysenos, bet geležinės valios jaunuolis.

Kai jau buvo atėjęs laikas tą kovos žygį vykdyti, LAF vadovybė norėjo Julijoną Būtėną pasilaikyti Berlyne spaudos akcijos reikalams, kaip gabų žurnalistą, mokėjusį svetimų kalbų. Bet jis veržėsi ne į rašalinę, o į tikrą kovą, į kovą su ginklu rankoje. Atsilankęs pas mane kaip savo vadą, Julijonas Būtėnas paprašė leisti jam vykti į frontą kartu su kitais kovos draugais, siunčiamais herojiniam žygiui Tėvynei gelbėti...

Savaime suprantama, kovos požiūriu reikėjo į tokį kilnų Julijono Būtėno apsisprendimą atsižvelgti. Todėl tegalėjau jam tik nuoširdžiausiai palinkėti Dievo palaimos sėkmingai atlikti laisvės kovotojo misiją, kurią buvo pats prisiėmęs savo laisva valia, iš meilės Lietuvai ir lietuvių tautai.

Kai po 2-jo pasaulinio karo Julijonas Būtėnas ryžosi dar kartą herojiniam žygiui iš užsienio į Lietuvą, sovietų vėl okupuotą ir pavergtą, atsakomybę už mūsų tautos naujo pasipriešinimo bolševikiniam įsibrovėliui vairavimą buvo perėmę kiti. Apie Julijoną Būtėną ištikusią 1951 metais fatališką nelaimę aš tepatyriau vėliau, jau būdamas JAV-bėse. Tačiau nei krislu neabejoju, jog tą pakartotiną heroizmo misiją Julijonas buvo prisiėmęs ne kieno prikalbintas, bet savo laisvu

---

gausios ir turėjo daug žmonių. Jos buvo ginkluotos lengvaisiais ginklais. Ginklai buvo sovietų ir vokiečių gamybos; jie taip pat turėjo kulkosvaidžių, sunkiųjų kulkosvaidžių, sovietiškų kulkosvaidžių, kurie buvo pagaminti Čekoslovakijoje Škodos fabrikuose. Kai kurie lietuvių partizanai buvo ginkluoti taip pat ir lengvąja artilerija".

(Iš pulk. Burlitskio liudijimo Kersteno komisijoje)

LIETUVA, UŽ TAVE MIRŠTU

Dr. Prano Padalio žodis, pasakytas 1949 m. Marianapolyje

Antrojo pasaulinio karo metu Flossenbuerge (Bavarijos miestelis Vokietijoje) veikė koncentracijos stovykla, kurioje tarp kitų tautybių asmenų naciai nužudė 2480 lietuvių. Urna su žuvusiųjų pelenais 1949 buvo atgabenta į Ameriką ir dabar saugojama Marianapolio (Thomson, Conn.) vienuolyno koplyčioje. Pagerbiant žuvusiuosius, Marianapoly kalbą pasakė prof. dr. Pranas Padalis-Padalskis, kuris 1971.IV.5 mirė Detroite. Pagerbdami šio tauraus lietuvio šviesų atminimą, spausdiname jo Marianapoly pasakytą kalbą. Daugiau apie prof. Praną Padalį bus rašoma sekančių metų "Į Laisvę" numeriuose — **Redakcija.**

Du tūkstančiai keturi šimtai aštuoniasdešimt vyrų ir moterų, jaunų ir senų. Visi jie — Lietuvos vaikai. Visi jie pureno Lietuvos žemelę, laistė ją savo prakaitu, mylėjo ją. Visi jie gyveno savo šeimose, džiaugėsi savo sodybomis, tėviškės dirvomis ir pievomis. Visi jie — mūsų broliai ir sesės lietuviai. Ir visų jų šioj žemėj jau nebėra. Jie mirė ne savo mirtimi ir ne savo žemėje. Juos sušaudė, pakorė, badu ar vėzdu iššudė budeliai naciai. Jų mirties vieta — Flossenbuergo koncentracijos stovykla, viena iš žmonių žudyklų, kurių buvo pilna hitlerinėje Vokietijoje ir kokių tebėra tūkstančiai bolševikinėje Rusijoje.

Jie, 2480 lietuvių, kurių mums šventus kaip relikvija palaikus — pilkus pelenus — šiandien pagerbiam, žuvo todėl, kad jie buvo lietuviai. "Už gilią Tėvynės meilę ir Lietuvos laisvę", tai žodžiai įrašyti paminklinėj lentoj, kurią praėjusią vasarą jiems pagerbti pastatė tremtiniai tame pačiame Flossenbuergo mirties slėny. Jie nužudyti todėl, kad šventai vykdydami lietuvio priesaiką atsisakė nusilenkti okupantui ir būti vergais. Jie mirė sukaustyti grandinėmis, bet visa savo būtybe laisvi lietuviai.

Tų 2480 lietuvių kankinių pelenai šiandien perduodami jums, Amerikos lietuviai! Juos su gilia pagarba ir meile saugosit iki tol, kol ta tautinė relikvija galės būt

---

apsisprendimu dar kartą aukotis kovoje Tėvynei Lietuvai laisvinti...

Tiek 1941 m. sėkmingas kovos žygis, tiek po 10 metų įvykdytas yra kovos aktai, šviečią priaugančioms mūsų tautos kartoms heroizmo pavyzdžiais, be kurių laimėti kovą, atgauti tautai laisvę, o valstybei suverenumą nėra įmanoma. Todėl jie mums yra šventi ir nediskutuotini.

Kazys Škirpa

perkelta į laisvą Lietuvą, į tą mūsų tėvų žemę; už ją ir už jos žmonių laisvę jie mirė. Jie įteikiami jums, nes jumyse teka lietuvio kraujas, plaka lietuvio širdis, nes jūs Lietuvą mylit ir už jos laisvę kovojat. Jūs esate garbingi piliečia šiame didžiųjų žmogaus laisvių krašte, kurs šiandien virto pavergtųjų tautų laisvės švyturiu. Šioji urna įteikiama saugoti jums, nes tuos kankinius ir jus riša negęstanti mūsų tėvų žemės meilė. Anuomet, išlydėdama savo sūnų ar dukterį į tolimą užjūrio kraštą, motina į škaplierius įsiūdavo tėviškės žemės žiupsnelį, kad išeivis svetur savo motinos Lietuvos nepamirštų, kad sunkioj valandoj pasiguosti galėtų ir visad jaustų turįs mylinčią ir laiminančią motiną. Ne vienas išeivis prieš mirtį tą žemės žiupsnelį spaudžia prie lūpų, kad paskutinėm mintimis ir paskutiniais atodūsiais būtų su Lietuva, su tėvais ir artimaisiais.

Tie, kurių pelenai čia, taip pat paskutines mintis skyrė tėvų žemei ir artimiesiems. Jie žudomi mirė su žodžiais lūpose: "Lietuva, už tave miršlu!" Su tokia pat šventa patrioto meile jau keleri metai miršta tūkstančiai lietuvių Sibire ir bolševikų kalėjimuose, partizanai — Lietuvos giriose, laukuose, kaimuose ir miestuose. Kapai ir kryžiai, kančios ir kova — tai šių dienų Lietuva

Laisvę išplėšia, bet jos niekas nedovanoja. Laisvę reikia išsikovot. Ir šis kraštas, JAV-bės, turėjo kovot ir daug aukų sudėt, kol lygiai prieš 172 metus išėjo į platų laisvės vieškelį. Už laisvę ir mes kovojam ir ją iškovosim. Juk ne vieną laisvės kovą praeity esam laimėję, ne vieną kartą Lietuva prisikėlė.

Laisvė miršta, kai nėra kas už ją miršta. Lietuvos laisvė išplėšta, bet nėra mirusi. Ji nemirs, nes mes, lietuviai, už ją kovodami mirštam. Lietuva prisikels, nes gyvieji lietuviai už ją kovojam ir kovosim. Nacių ir bolševikų nukankintieji, šiandien žūstantieji mums gyviesiems yra šventas įpareigojimas.

Šiandien pagerbiam 2480 nukankintųjų palaikus. Prieš juos galvas nulenkiam. Ties šia relikvija šiandien suklauptų tų žuvusiųjų tėvai ir motinos, broliai ir seserys. Jų čia nėra. Jie pavergti, mirę ar žuvę. Čia esam mes, jų širdies, kraujo ir jų siekimų artimiausieji. Mes skausmo sukaustytom širdim, su ašaromis akyse ir malda lūpose juos pagerbiam ir prisiekiam tęsti jų šventąjį žygį. Ties šia tautine relikvija pasižadam nusišluostyti kasdienybės dulkes nuo savo veidų ir visa, kas menka, išrauti iš savo širdžių. Ryžtamės leistis į tą žygį, kuriame kovojo ir mirė šie kankiniai. Tarkime jiems šiandien Lietuvoj ginklu kovojančių partizanų dainiaus žodžiais, skirtais žuvusiųjų ginklo brolių atsisveikinimui:

Nesulaukėt jūs tekančio ryto,
Bet sulauks jo Lietuva.

Laisvę reikia išsikovoti

RAUDONOJI KINIJA NAUJAME VAIDMENYJE

VYTAUTAS VAITIEKŪNAS

Napoleonas kartą paklaustas, ką galvojąs apie Kiniją, atsakęs, kad Kinija mieganti ir Europai tai labai naudinga, nes, kai ji atsibusianti, Europai ir pasauliui būsią didelių rūpesčių.

Savo plotu ir gyventojų kiekiu Kinija rikiuojasi į pačius pasaulio didžiūnus. Kinijos plotas 3.7 mil. kvad. mylių (9.6 mil. kvad. km.) ir apie 800 mil. gyventojų. Palyginimui: Jungtinių Valstybių plotas 3.6 mil. kv. mylių (9.3 mil. kv. km.) ir 220 mil. gyventojų; Sovietų Sąjungos drauge su okupuotais kraštais plotas 8.7 mil. kv. mylių (22.4 mil. kv. km.), 241 mil. gyventojų; Japonijos plotas tik 142.8 tūkst. kv. mylių (365.5 tūkst. kv. km.) ir per 102 mil gyventojų; Indijos plotas 1.2 mil. kv. mylių (2.2 mil. kv. km.) ir apie 540 mil. gventojų.

Per praėjusius tris šimtmečius Kinijos santykius su kitomis valstybėmis daugiausia lėmė kaimynų ir kitų didžiūnų imperialistinė ekspansija, visiškai nesiskaičiusi su Kinijos žemių integralumu ar sutartų sienų neliečiamumu, ar apskritai su Kinijos teisingais interesais. Šimtmečiais trukęs Kinijos prievartavimas, pažeminimas, išnaudojimas neabejotinai bus įspaudęs tam tikras žymes kinų charakteryje ir pačiai Kinijos politikai bus suteikęs įtarumo, prisitaikėliškumo, slapukiškumo, intrigantiškumo bruožų.

Šiandieną Kinija jau atsibudusi. Pasaulio dėmesys Kinijai akivaizdus. O kadangi pasaulio didžiūnų "klube" yra raudonoji Kinija, jos vaidmens poveikis tarptautinei raidai juo labiau kelia susidomėjimą. Ko tad galima tikėtis iš raudonosios Kinijos naujame vaidmenyje?

Ateitis yra dabarties dukra ir praeities dukraitė. Tad ir raudonosios Kinijos tarptautinio vaidmens ir santykių su kitomis didžiosiomis pasaulio valstybėmis ateitis negalės išvengti praeities palikimo. Kokį tad palikimą raudonoji Kinija savo didžiųjų kaimynų atžvilgiu yra paveldėjusi?

II

Daugiausia palikimo yra Kinijos - Rusijos santykiuose. Pirmieji juodviejų susikirtimai vyko jau XVII amžiaus vidury. Rusai prie Amuro pasistatė Albazino tvirtovę. Kinai ją sugriovė. Rusai vėl atstatė. Po ilgų derybų 1689.IX.6 Nerčinske (Ni-Pu-chu) buvo pasirašyta pirmoji Rusijos - Kinijos sienų sutartis. Ji Amuro sritį, rytinę Mongoliją ir Turkestaną pripažino Kinijai, bet apie 93, 000 kv. mylių (240,000 kv. km.)

buvusių Kinijos žemių pripažino Rusijai. Vėliau sekusi 1727.IX.1 Kijačtos sutartis Rusijai papildomai pripažino per 38,000 kv. mylių (100,000 kv. km.) Kinijos žemių. Po to dar naujos Rusijos - Kinijos sutartys — 1768, 1772, 1786, 1797 — vėl keitė Rusijos - Kinijos sieną Rusijos naudai. Ypač radikaliai Rusijos - Kinijos santykių padėtis pasikeitė, kai nuo XIX šimtmečio vidurio Europos didžiųjų valstybių kišimasis į Kinijos vidaus reikalus, opiumo karas (1839 - 42), Taipingo sukilimas (1850 - 54) Kiniją labai susilpnino. Tuo pasinaudodama Rusija 1858.V.28 padiktavo Kinijai Aiguno sutartį, pagal kurią Rusijai atiteko apie 174,000 kv. mylių (450,000 kv. km.) Kinijos žemių, o apie 166,0000 kv. mylių (300,000 kv. km.) į rytus nuo Usuri upės buvo pripažinta Rusijos - Kinijos bendrame valdyme, iš kurio tačiau Kinija netrukus, 1860.XI.14 Pekingo sutartimi, buvo išstumta ir ta sritis taip pat atiteko Rusijai. Pagal 1864.X.7 Čugučako protokolą Rusijai papildomai atiteko didelė dalis, apie 309,000 kv. mylių (800,000 kv. km.) Kinijos Turkestano. Ir vėl 1879.IX.15 Levadijos sutartimi ir 1881.II.24 Peterburgo sutartimi Kinija papildomai turėjo perleisti Rusijai savo žemių ir suteikti prekybos, transporto ir kitose ūkio šakose rusams išimtinių teisių.

Padėtis nepasikeitė nė po to, kai 1911 Kinijos imperatorių pakeitė Sun-Jat-seno respublika su kuomintango partija, nes Kinijos vidaus negalios tęsėsi toliau. 1911 rusai užėmė Tanu-Tuva sritį 63,600 kv. mylių (170,000 kv. km.). 1912.XI.3 Rusija savo protektoratan perėmė išorinę Mongoliją, nuo 1689 buvusią Kinijos suverenume.

III

Rusijoj įsitvirtinus bolševikų valdžiai, Kinijai blykstelėjo carinės politikos ir Kinijai užkartų sutarčių revizijos viltis. Tatai stiprino pati Maskva. Sovietų Rusijos užsienio reikalų komisaro pavaduotojas Karachanas 1919.VII.25 ir pakartotinai 1920.IX.27 pareiškė, kad visas sutartis "sudarytas Rusijos buvusios vyriausybės su Kinija laiko niekines", taip pat atšaukia "Kinijos žemių visas aneksijas". Pats Leninas keliais atvejais pasisakė prieš carinės Rusijos - Kinijos "neteisingas sutartis". Tačiau tų sovietinių pareiškimų nesekė atitinkami veiksmai. Atvirkščiai, sovietinė Rusija 1921.VIII.13 Tanu-Tuva sritį paskelbė "piemenų respublika", kurią 1944.X.13 įjungė į Sovietų Sąjungą kaip autonominę sovietų respubliką. 1921.IX.5 Sovietų Rusija okupavo išorinę Mongoliją, kurią Kinija 1917 buvo susigrąžinusi, ir paskelbė liaudies respublika Maskvos globoje.

Tik Sun-Jat-senui 1923 susitarus su kominternu, Maskva pradėjo teikti Kinijai ūkinę paramą. Tačiau nuo 1921 veikianti Kinijos kompartija ir toliau tebeveikė prieš Kinijos

vyriausybę. 1924.V.31 Kinijos-Sovietų Rusijos sutartis panaikino tik Rusijos privilegijas Kinijoj, o apie "neteisingas sutartis" neužsiminė. Teisybė, ta sutartis pripažino Kinijos suverenumą išorinei Mongolijai, bet ir tai tik nominaliai, nes faktiškai ir toliau išorinę Mongoliją dominavo Sovietų Rusija. Tą dominavimą dar labiau sutvirtino Sov. Rusijos-Mongolijos 1936.III.4 karinė sutartis.

Po II pasaulinio karo Sovietų Sąjunga, paremta Jungtinių Valstybių, 1945.VIII.14 sutartimi su Čiang Kai-šeko Kinija išgavo iš Kinijos sovietų karinėm bazėm Port Arthurą ir Daireną, taip pat teises į Mandžiūrijos - Rytų Kinijos geležinkelį bei Sachaliną, ir pripažinimą Mongolijos liaudies respublikos nepriklausomybės, atseit, Sovietų Sąjungos dominavimo Mongolijai. Savo ruožtu, Sovietų Sąjunga, nors 1945 sutartimi buvo įsipareigojusi Čiang Kai-šeko Kinijai draugingumą ir susilaikymą nuo bet kurios paramos Kinijos priešams, faktiškai stipriai parėmė Mao-Tse-tungą. Dėl to Kinija buvo iškėlusi Sovietų Sąjungai bylą Jungtinėse Tautose. Bet dar prieš bylos svarstymą Kinija pateko Mao valdžion ir Kinijos - Sovietų Sąjungos santykiuose prasidėjo naujas tarpsnis.

IV

Kremliui, kaip kad ir Washingtonui, Mao-Tse-tungo laimėjimas buvo staigmena. Tatai rodo ir faktas, kad, Mao spaudžiamai Čiang Kai-šeko vyriausybei iš Pekingo persikėlus į Kantoną, vienintelė užsienio atstovybė, paskubėjusi kartu persikelti į Kantoną, buvo Sovietų Sąjungos ambasada. Stalino politika buvo, kad Kinijos civilinis karas kuo ilgiau užtruktų be aiškios katros šalies pergalės.

Nors Mao paskelbus 1949.X.1 Kiniją liaudies respublika, Sovietų Sąjunga jau ant rytojaus, 1949.X.2, jai suteikė diplomatinį pripažinimą, pats Mao-Tse-tungas Maskvoje nebuvo populiarus. Stalinas negalėjo pamiršti, kad tuo metu, kai Sovietų Sąjungoj jis 1927 - 29 labai atkakliai vykdė prievartinį žemės ūkio kolchozinimą ir "buožių" masinį naikinimą, Kinijos kompartija, atvirkščiai, sau atramos ieškojo kaip tiktai Čiang Kai-šeko politika nusivylusios Kinijos ūkininkuose. Stalinas taip pat nebuvo pamiršęs, kad, Sovietų Sąjungai 1936 integravus išorinę Mongoliją, Mao buvo pasisakęs prieš tą Sovietų Sąjungos - Mongolijos sutartį, už Kinijos suverenumą Mongolijai.

Nepaisydamas tokio praeities palikimo, Mao, tik spėjęs apšilti Kinijos valdžioje, 1949 gruodyje jau buvo Kremliuje. Jo viešnagė užtruko aštuonias savaites. Rezultatas: 1950.II.14 Sovietų Sąjungos - Kinijos draugingumo sutartis iki 1980 metų, Sovietų Sąjungos ūkinė, karinė ir kultūrinė parama Kinijai, pripažinimas Kinijos suverenumo Sinkiangui. Bet Mao

turėjo nusileisti Stalinui ir pripažinti Mongolijos liaudies respublikos nepriklausomybę, atseit, jos priklausomybę Sovietų Sąjungos įtakai, taip pat palikti sovietų karines bazes Port Arthure ir Dairene.

1950 Maskvos sutartis daug padėjo Mao Kinijai konsoliduotis, bet taip pat varžė ir jos veikimo laisvę, Kiniją statė į Sovietų Sąjungos satelito padėtį, su kuria Mao-Tse-tungas jokiu būdu nenorėjo susitaikyti. Kinijos nepriklausomybei nuo Maskvos pabrėžti 1952.II.15 Mao pakartotinai ir oficialiai paprašė Sovietų Sąjungą, kad iš Port Arthuro ir Daireno atsiimtų savo kariuomenę. Stalinas į tai nereagavo. Bet po Stalino Kremliuje vykusias grumtynes dėl valdžios Mao-Tse-tungas apsukriai išnaudojo Kinijos - Sovietų Sąjungos santykiam pastatyti partnerių lygybės plotmėje.

1954.X.1 Kinijai švenčiant liaudies respublikos įsteigimo penkerių metų sukaktį, Pekingo iškilmėse dalyvavo ir Chruščiovas su Bulganinu. Mao-Tse-tungas tą progą panaudojo ne tik sovietinių bazių Port Arthure ir Dairene likvidavimo klausimui, bet ir Rusijos - Kinijos "neteisingų sutarčių" revizijos klausimui iškelti. Pirmuoju klausimu Mao-Tse-tungui pasisekė: 1955.V.26 sovietų karinės bazės Port Arthure ir Dairene buvo panaikintos. "Neteisingų sutarčių" revizijos klausimą Chruščiovas su Bulganinu atsisakė svarstyti.

Nepaisant to, Sovietų Sąjungos - Kinijos santykiai ir toliau vystėsi draugingai. 1956 balandžio mėnesį pasirašyta nauja Sovietų Sąjungos - Kinijos ūkinio bendradarbiavimo sutartis. Kinija neparodė jokio nepasitenkinimo dėl sovietų kompartijos XX suvažiavime padarytų Stalinui priekaištų ir jo nuvertinimo. Kinija pritarė ir Sovietų Sąjungos agresiniam veiksmam prieš Lenkiją ir Vengriją ryšium su tenykščiais sukilimais prieš sovietų viešpatavimą. Savo solidarumą Sovietų Sąjungai demonstruodama, Kinija 1957 vasario mėnesį į Maskvą pasiuntė premjerą Čou-En-lai, kuris iš Maskvos tiesiai apsilankė Varšuvoj ir Budapešte. Tik tada viešumos nepasiekė Čuo-En-lai ta proga darytos pastangos įtikinti Chruščiovą su Bulganinu, kad Sovietų Sąjungai yra būtina peržiūrėti ne tik Rusijos - Kinijos "neteisingas sutartis", bet taip pat ir Rusijos - Japonijos, Rusijos - Suomijos ir kai kurias kitas sienų sutartis. Tik šios Čuo-En-lai pastangos, kaip sakoma, Kremliuje pataikė į kurčiąją ausį. Bet ir po to Sovietų Sąjungos - Kinijos santykiai vystėsi draugingai. 1957 Sovietų Sąjungai švenčiant revoliucijos 40 metų sukaktį, Kremliaus iškilmėse dalyvavo pats Mao-Tse-tungas. Ta proga jis drauge su kitų kompartijų vadais pasirašė ir vadinamą "Maskvos deklaraciją", nusakančią tarptautinio komunistų sąjūdžio artimiausius uždavi-

nius ir jiems vykdyti taktiką. Be to, 1957.X.15 buvo pasirašyta Sovietų Sąjungos - Kinijos sutartis "dėl naujos technologijos Kinijos gynybai", t. y. dėl atominių paslapčių atskleidimo Kinijai. Kiek vėliau, kai 1958 kovo m. Chruščiovas išstūmė iš valdžios Bulganiną ir pats perėmė Sovietų Sąjungos premjero postą, 1958 rugpiūčio m. aplankė Mao-Tse-tungą ir susitarė dėl Jugoslavijos revizionizmo. Tik kai Chruščiovas paskelbė socializmo ir kapitalizmo valstybių vadinamo taikaus sugyvenimo politiką, Sovietų Sąjungos - Kinijos santykių padangėje ėmė viešai rodytis pirmieji debesys.

V

Chruščiovo taikaus sugyvenimo politiką praktiškai Mao-Tse-tungas be nebus pirmą kartą pajutęs, kai 1958 Kinija pradėjo atakuoti Čiang valdomą Quemoi salą. Sovietų Sąjunga tam Mao žygiui jokio entuziazmo neparodė. O 1958.XII.1 Chruščiovas pirmą kartą neigiamai atsiliepė ir apie Mao-Tse-tungo įvestas komunas. Netrukus po to, 1959 vasario m. vykusiam Sovietų Sąjungos kompartijos XXI suvažiavime Chruščiovas pirmą kartą užsiminė, kad Sovietų Sąjungos - Kinijos santykiuose esama nesutarimų. 1959.XII.1 Chruščiovas jau įsakmiai apkaltino Mao-Tse-tungą "marksizmo - leninizmo iškraipymais". Netrukus po to, 1960, Maskva ne tik sulaikė Kinijai teikiamą paramą, bet atšaukė visus Sovietų Sąjungos patarėjus, kurie, išvykdami iš Kinijos, kartu išsigabeno ir atitinkamus planus. Tuo būdu Chruščiovas siekė paklupdyti Mao-Tse-tungą.

Savo ruožtu Kinijoj pirmą kartą prieš Kremliaus "revizionizmą" viešai buvo pasisakyta 1960.IV.21 "Hungchi" (Raudonoji Vėliava) žurnale ryšium su Lenino gimtadieniu. Gal tai buvo tik atsitiktinis sutapimas, bet faktas, kad tas pasisakymas pasirodė netrukus po to, kai 1959 rudenį Chruščiovas lankėsi Jungtinėse Valstybėse, tarėsi su prezidentu Eisenhoveriu ir iš tų pasitarimų gimė vadinama "Camp David" dvasia. Nors Chruščiovas po to savo vizito Jungtinėse Valstybėse tučtuojau užsuko į Pekingą, bet, atrodo, Mao įtarimo, kad ta "Camp David" dvasia yra ne kas kita, kaip Maskvos - Washingtono sąmokslas prieš Kiniją, nepavyko išsklaidyti. Savo priešiškumą Chruščiovo taikaus sugyvenimo politikai ir jos konkrečiai apraiškai — "Camp David" dvasiai Kinija pademonstravo 1961 Sovietų Sąjungos kompartijos XXII suvažiavimo metu, kai Kinijos kompartijos delegacija tame suvažiavime padėjo vainiką ant Stalino kapo, nors, kaip žinome, Stalinas anaiptol nebuvo Kinijos interesams palankus.

Kinijos įtarimą dėl Kremliaus sąmokslavimo su kapitalistais prieš socialistinę Kiniją dar daugiau bus sutvirtinusi Sovietų Sąjungos pozicija 1961 Kinijos - Indijos konflikto at-

veju. Ryšium su Kinijos 1962. X.20 invazija į Indijos Ladacho sritį Sovietų Sąjunga ne tik nestojo Kinijos remti, bet, atvirkščiai, prisidėjo prie Jungtinių Valstybių ir Britanijos žygių už Indiją prieš Kiniją. Įdomu, kad Kinijos to meto kaltinimai Sovietų Sąjungai rėmėsi ne Kremliaus parama Indijai, o Kremliaus kapituliacija prieš Jungtines Valstybes Kubos raketų byloje. 1962 Kinijos polemikoj su Sovietų Sąjunga pirmą kartą viešai buvo iškeltas ir "neteisingų sutarčių" (1858, 1860, 1881) revizijos klausimas. Kinijos - Sovietų Sąjungos ideologinė polemika pasiekė tokio laipsnio, kad 1963 Rytų Vokietijos vienybės (komunistų) partijos suvažiavime Kinijos kompartijos atstovas buvo nušvilptas ir jo kalba nutraukta.

1963.II.11 Kremlius oficialiai pakvietė Pekingą pasitarimų visų kompartijų viršūnių pasaulinei konferencijai organizuoti ir taip pat išspręsti Kremliaus - Pekingo ideologinius nesutarimus. Pekingas 1963.III.9 Kremliaus kvietimą priėmė ir 1963.VI.14 pateikė Kremliui 25 tezes "tarptautinio komunistų sąjūdžio generalinei linijai nustatyti". Nors Pekingo tezės buvo Chruščiovą kompromituojančio turinio ir siekiančios kitas kompartijas palenkti į Pekingo pusę, vis dėlto Kremlius pasitarimų su Pekingu neatsisakė, ir jie prasidėjo Makvoj 1963.VII.6. Pasitarimam einant, Maskvos "Pravda" 1963. VII.14 paskelbė lig tol neviešas Pekingo 25 tezes ir Kremliaus viešą atsakymą į jas — viešą deklaraciją. Pasitarimai 1963.VII.20 nutrūko. Ir vėl įdomus sutapimas. Lygiagrečiai Kremliaus - Pekingo pasitarimam Maskvoje vyko ir Sovietų Sąjungos - Jungtinių Valstybių derybos dėl atominių bandymų draudimo sutarties, kuri buvo pasirašyta 1963.VII.25.

VI

Pasitarimam nutrūkus, užvirė dar aitresnė nei prieš tai polemika. Šalia ideologinių priekaištų atsirado ir kitokio pobūdžio priekaištų. Pvz. abi šalys viena antrai priekaištavo dėl 1962 įvykusių apie 5000 pasienio incidentų. Ne be pagrindo, matyt, 1964 vasario mėnesį Pekinge buvo pradėti Kinijos - Sovietų Sąjungos pasitarimai sienos klausimais, bet 1964 rugsėjo mėnesį nutraukti. Po to, 1964 spalio mėnesį Kremlius paskelbė ilgą paaiškinimą Sovietų Sąjungos - Kinijos sienų klausimais, gindamas tų sienų teisėtumą. Lygiagrečiai sovietinė spauda kaltino Mao-Tse-tungą vykdymu nacių erdvės politikos ir apšaukė jį Hitleriu nr. 2. Savo ruožtu Mao-Tse-tungas apkaltino Sovietų Sąjungą "teritorinėm ambicijom" Azijoj ir Europoj, tvirtindamas, kad Kinija pasirengusi 25 metų karui su Sov. Sąjungos komunistų partija.

1964.X.14 Chruščiovui iš Kremliaus sosto išvirtus ir į jo vietą atsisėdus Brežnevui su

Kosyginu, kuriam laikui Kinijos - Sovietų Sąjungos santykių įtampa atlyžo. 1964 revoliucijos metinių šventėje Kremliuje dalyvavo Čou-Enlai. Bet netrukus po to, 1964. XI.21 Pekingas prabilo apie chruščiovizmą be Chruščiovo, atseit, Brežnevas - Kosyginas tęsia Chruščiovo politiką. Čia pravartu priminti naują veiksnį Kinijos - Sovietų Sąjungos santykiuose: 1964.X.16 Kinija susprogdino savo pirmąjį atominį užtaisą.

1965 rudenį Kinijoj prasidėjo vadinama "kultūrinė revoliucija". Prasidėjo masinės priešsovietinės demonstracijos ir ekscesai. Kai kur vyko Kinijos "raudonosios gvardijos" susidūrimai su Sovietų Sąjungos pasienio daliniais. 1966 birželio mėnesį Kinijos ambasadorius iš Maskvos ir Sovietų Sąjungos ambasadorius iš Pekingo buvo atšaukti namo. Kinijos kompartija atsisakė priimti Sovietų Sąjungos kompartijos kvietimą į XXIII suvažiavimą. Sovietų Sąjunga paskubomis ėmė rengti raketines bazes Mongolijoj.

1967 į Sovietų Sąjungos - Kinijos santykius įsijungė dar vienas veiksnys: 1967.VI.17 Kinija susprogdino savo pirmąjį vandenilio užtaisą

1968 abi šalys ypač kaltino viena antrą pasienio stiprinimais ir kariniais pasirengimais. O Sovietų Sąjungos invazija į Čekoslovakiją suteikė Kinijos propagandai naujų argumentų prieš sovietinį kolonializmą. Bet kad ir kaip didelė buvo Sovietų Sąjungos - Kinijos santykių įtampa, tačiau 1969.III. 3 karinis susikirtimas Usuri srity vis tiek buvo staigmena. Teritorinis ginčo pobūdis nuo dabar pasidarė visai oficialus, o Sovietų Sąjungos - Kinijos karo galimybė labai grėsmingai priartėjo. Vėlesnieji 1969 kovo, gegužės, birželio, liepos ir rugpiūčio kariniai susikirtimai kitose pasienio srityse tą visuotinio konflikto artėjimą, atrodė, tik greitina. Nors sovietų - kinų mišrios komisijos pasienio laivybai pasitarimai, nutrūkę nuo 1964, 1969.VI.18 buvo atnaujinti ir rugpiūčio pradžioje pasirašytas pasienio laivybos susitarimas, rugpiūčio 13 naujas karinis susidūrimas rodė, kad abiejų šalių parakas nė kiek neatidrėkęs.

VII

1969 rugpiūčio mėnesį Maskvoje vyko kompartijų viršūnių pasaulinė konferencija, žinoma, be Kinijos kompartijos. Netrukus po tos konferencijos, 1969. IX.11 Kinijos - Sovietų Sąjungos santykiuose įvyko staigmena: Sovietų Sąjungos premjeras Kosyginas apsilankė Pekinge, o jau 1969.X.20 Pekinge prasidėjo Sovietų Sąjungos - Kinijos slapti pasitarimai. Jie tebeeina be regimų rezultatų. Tačiau šalia tų slaptų pasitarimų 1970 birželio mėnesį atnaujino pasitarimus sovietų - kinų mišrioji komisija pasienio laivybai, pasirašytos geležinkelių transporto ir prekybos su-

tartys, o 1970 gale ir ambasadoriai abiejose sostinėse vėl užėmė savo postus. Tad bent iš paviršiaus atrodo, kad Kinijos-Sovietų Sąjungos santykių įtampa yra atslūgusi.

Ideologinė polemika tebeeina. Bet ideologiniai skirtumai neliečia marksizmo - leninizmo branduolio: materializmo, determinizmo, dialektikos. Neliečia nė komunizmo tikslų. Ir Sovietų Sąjungos ir Kinijos kompartijos yra vieningos dėl pasaulio sukomunistinimo. Ginčai eina tik dėl pragmatinių dalykų: dėl socialistinių valstybių taikaus sugyvenimo su kapitalistinėm valstybėm, dėl "perėjimo iš kapitalizmo į socializmą", dėl vadovavimo tarptautiniam komunistų sąjūdžiui ir pn. Šioje polemikoje savo tezėm paremti abi šalys gali rasti užtenkamai citatų Markso ir Lenino raštuose. Tiesa, ši Sovietų Sąjungos - Kinijos ideologinė polemika pusėtinai apardė tarptautinį komunistų sąjūdį. Iš 96 kompartijų net 47 kompartijos turi po dvi frakcijas — prosovietinę ir prokinišką, 28 yra grynai prosovietinės kompartijos, 8 — prokiniškos ir 13 — neutralių. Antra vertus, ideoliginė polemika ir atskiros prosovietinės ir prokiniškos kompartijos ar jų frakcijos neabejotinai yra komunistinį sąjūdį pagyvinusios ir jo agresyvumą pakėlusios.

Būdinga, kad ideologinės polemikos temperatūra visada pakyla ryšium su kuriuo konkrečiu tarptautiniu įvykiu, daugiau ar mažiau veikiančiu vienos ar antros šalies tarptautines pozicijas. Pvz. Jungtinių Valstybių derybos su Sovietų Sąjunga dėl strateginio ginklavimosi apribojimo (SALT) kelia Kinijos poleminį karštį. Jungtinių Valstybių - Kinijos pasitarimai kaitina Kremliaus antagonizmą. Sovietų Sąjungos - Vakarų Vokietijos nepuolimo sutartis užaštrina Kinijos ideologinį budrumą. Visa tai tik liudija, kad ideologinė polemika tėra atšvaitas Kinijos - Sovietų Sąjungos santykių valstybinėje plotmėje. Ogi Kinijos - Sovietų Sąjungos ligšioliniai valstybiniai santykiai rodo, kad juose yra užtenkamai galimybių tiek Kinijai, tiek Sovietų Sąjungai bet kuriuo sau palankiu metu sukelti visuotinį karinį tarpusavio konfliktą.

VIII

Nors Kinijos - Japonijos santykiai jau žinomi nuo V šimtmečio, bet iki XIX šimtmečio pabaigos jie nebuvo apsunkinti jokia tarpusavio hipoteka. Tik kai XIX šimtmečio antroj pusėj, pasinaudodamos Kinijos suglebimu, Rusija, Britanija, Prancūzija, Vokietija ėmė dalytis Kiniją įtakų sritimis, grobti Kinijos žemes ir pačioje Kinijoje šeimininkauti, į Kinijos parceliuotojų eilę įsijungė ir Japonija, 1894-95 karu priversdama Kiniją Japonijai perleisti Formozą, Pescadores ir dalį pietinės Mandžiūrijos. Kadangi dėl Korėjos perleidimo Japonijai pasipriešino Pran-

cūzija, Rusija ir Vokietija, tai Kinija turėjo suteikti Korėjai "nepriklausomybę" Japonijos globoje, kuri 1910 virto Korėjos aneksija. Po Rusijos - Japonijos karo (1904 - 05) Japonijai atiteko Rusijos užgrobtas Kinijos Port Arthuras. Japonija taip pat įsitvirtino Mandžiūrijoje. Nors I pasauliniame kare Kinija buvo sąjungininkų, taigi karo laimėtojų pusėje, bet nieko nelaimėjo. Formoza ir toliau liko Japonijai. Be to, Japonija gavo Vokietijos buvusį užgrobtą Kinijos Tsingtau uostą.

Bet ypač sugadino Kinijos - Japonijos santykius 1931 Japonijos invazija į Mandžiūriją ir 1932 — vadinamos Mandžukuo valstybės sukūrimas. Ryšium su tuo prasidėję Kinijos - Japonijos kariniai susikirtimai baigėsi 1937 Japonijos invazija į Kiniją. Tas karas truko iki Japonijos kapituliacijos II pasauliniame kare 1945.

Su Japonijos pralaimėjimu II pasauliniame kare Formoza ir kitos Japonijos įtakoje buvusios Kinijos žemės grįžo Kinijai. Tiesa, tuoj po Japonijos kapituliacijos prasidėjo Kinijos vidaus karas. Jau kai kurių Japonijos įgulų okupuotoje Kinijoje kapituliacijai priimti Čiang-Kai-šeko dalinius turėjo nuskraidinti Jungtinių Valstybių lėktuvai, nes tas japonų bazes jau buvo apsupę Mao-Tse-tungo daliniai. Nors Kinijos vidaus karas, Mao-Tse-tungo laimėjimas, liaudies respublikos paskelbimas, tarptautinio diplomatinio pripažinimo neturėjimas lig šiol yra sukliudę Japonijos - Kinijos pokarinius santykius apiforminti taikos sutartimi, tačiau Kinijos - Japonijos santykių ateities perspektyvos netemdo praeities palikimo problemos. Maža to. Kiniją su Japonija sieja bendras interesas Sovietų Sąjungos atžvilgiu, nes Japonija, kaip kad ir Kinija, turi Sovietų Sąjungai teritorinių sąskaitų, pirmiausia dėl atimto iš Japonijos po II pasaulinio karo Kurilų salyno.

Nors Japonijos karinis pajėgumas lig šiol yra buvęs, palyginti, nereikšmingas, bet užtat Japonijos ūkinė galia yra labai didelė. Tuo atžvilgiu Japonija stovi pačių pirmųjų pasaulio galybių eilėje. Japonijos - Kinijos solidarumas neabejotinai sudarytų galingiausią politinį bei ūkinį bloką. Japonijos pasisakymas už Kinijos dvilypį atstovavimą Jungtinėse Tautose Pekinge praleistas negirdomis.

IX

Neaiškūs yra Kinijos - Indijos santykiai. Iki Mao-Tse-tungo atėjimo į valdžią ir liaudies respublikos paskelbimo jie, nors ir nebuvo glaudžiai draugiški, nebuvo ir besikertančių interesų apnuodyti. Ir Kinijai tapus liaudies respublika, pradžioje tradiciniai santykiai su Indija nebuvo sudrumsti. Indija jau 1950.I.5 suteikė Kinijos liaudies respublikai diplomatinį pripažinimą.

Padėtis radikaliai pasikeitė, kai Mao-Tse-tungas pradėjo stiprinti Kinijos strategines pozicijas. Po savo aštuonių savaičių viešnagės Kremliuje 1950 pradžioje Mao įsitikino, kad Sovietų Sąjunga užgrobtų Kinijos žemių geruoju neatiduos ir kad anksčiau ar vėliau Sovietų Sąjungos - Kinijos teritorinę bylą turės lemti tarpusavio jėgų santykis ir strateginių pozicijų patogumas. Tatai, atrodo, bus padiktavę Mao-Tse-tungo Kinijai 1950 spalio mėn. invaziją į Tibetą ir 1951 gegužės mėn. Tibetui užkartą sutartį. Pagal ją Tibetas tapo Kinijos autonomine sritimi, kurios kolonizavimas kinais ir "socialistinimas" pagal Kinijos socializmo šabloną neišvengiamai sukėlė tibetiečių rezistenciją, įsiliepsnojusią 1956-59 m. visuotiniu sukilimu. Sukilimą Kinija beatodairiškai sutriuškino ir Tibeto Dalai Lama bei pagrindiniai sukilimo vadai turėjo ieškoti politinės prieglaudos Indijoje.

Nepaisant 1954.IV.29 pasirašytos Kinijos - Indijos ūkinio ir kultūrinio bendradarbiavimo sutarties, Tibeto įvykiai negalėjo nesukelti susirūpinimo Indijoje. Savo ruožtu, įsitvirtinęs Tibete, Mao-Tse-tungas atskleidė, kad kaimynystėje dar aukščiau iškilusieji Kašmiro kalnynai eventualiam Kinijos priešui galėtų sudaryti dar geresnę strateginę padėtį. Todėl jau 1957 Kinijos - Indijos pasieny prasidėjo smulkūs nesusipratimai, 1962.X.20 staiga virtę Kinijos liaudies respublikos invazija į indijos Ledacho sritį Kašmire. Nors po mėnesio, 1962.XI.20, kovos nutrūko, bet Kinijos - Indijos tradicinių santykių tarpsnis buvo baigtas.

Sunku pasakyti, ar Indijos - Sovietų Sąjungos santykių raida be tos Mao-Tse-tungo "pagalbos" būtų dabartiniu pavidalu susiklosčiusi, bet, atrodo, visai patikima prielaida, kad tai privertė Indiją peržiūrėti savo neutralumo pozicijas Sovietų Sąjungos naudai. Jei anksčiau Kinijos - Sovietų Sąjungos karinio konflikto atveju Indijos neutralumas, atrodo, buvo garantuotas, tai šiandieną tokios garantijos jau nebėra.

X

Kinijos - Jungtinių Valstybių santykių istorija iki 1945 Jaltos konferencijos yra be dėmių. Jungtinės Valstybės nedalyvavo XIX šimtmety suglebusios Kiinjos parceliavime, parėmė Kiniją I pasaulinio karo eigoje, nepripažino Japonijos sukurtos dirbtinės Mandžukuo valstybės, 1943 Kairo konferencijoj drauge su Britanija pripažino, kad po II pasaulinio karo Formoza ir kitos Japonijos užgrobtos Kinijos žemės turi grįžti Kinijai. Tik Jaltos konferencijoj 1945 Jungtinės Valstybės Kinijos sąskaita nuolaidžiavo Sovietų Sąjungai ir po tos konferencijos spaudė Čiang Kaišeką tas nuolaidas patvirtinti Sovietų Sąjungos - Kinijos 1945.VIII.14 sutartimi.

Savotiškas lūžis Kinijos - Jungtinių Valstybių santykiuose įvyko ryšium su Kinijos demokratinio režimo pralaimėjimu 1949, kai Kinijos valdžią užgrobė Mao-Tse-tungas ir įsteigė liaudies respubliką. Čiang Kai-geko demokratinei vyriausybei pavyko atsilaikyti tik Formozos ir dar keletoje salų, kurios sudaro tik mažą Kinijos teritorijos ir gyventojų dalį: 13.9 tūkst. kv. mylių prieš 3691.5 tūkst. kv. mylių ir apie 14 mil. gyventojų prieš 800 mil. gyventojų. Vis dėlto Jungtinės Valstybės, priešingai negu Britanija, Indija, Prancūzija ir Sovietų Sąjunga, atsisakė suteikti raudonajai Kinijos liaudies respublikai diplomatinį pripažinimą ir tvirtai pripažino Formozoje įsitvirtinusią Kinijos demokratinę vyriausybę vienintele visos Kinijos reprezentante.

Tokia Jungtinių Valstybių politika betgi būtų galėjusi būti sėkminga tik tokiu atveju, jei Kinijos demokratinės vyriausybės "tremtis" nebūtų užtrukusi dešimtmečius ir jei Mao-Tse-tungo raudonoji Kinijos vyriausybė savo padėties nebūtų stabilizavusi. Bet Dulles skelbta "roll-back" politika nebuvo vykdoma.

Jei faktinė padėtis veikia net privatinius turtinius santykius: faktinis daikto valdymas po kurio laiko valdytojui perkelia ir daikto nuosavybės teisę, tai tarptautinė teisė faktinę padėti taip pat respektuoja. Ir jei Čiang Kai-šeko vyriausybės atstovai Jungtinėse Tautose per pirmus kelerius metus po Mao-Tse-tungo įsigalėjimo Kinijoje buvo priimtini veik visiem Jungtinių Tautų nariam, su retom išimtim, kaip visos Kinijos vieninteliai atstovai, tai metai po metų vis labiau aiškėjo tokio Kinijos atstovavimo dirbtinumas. Tatai gana ryškiai vaizduoja Jungtinių Tautų balsavimai. Už raudonosios Kinijos priėmimą į Jungtines Tautas 1950 pasisakė 15 proc. Jungtinių Tautų narių, 1955 — 22 proc., 1960 — jau 44 proc., 1965 — 50 proc., 1970 — 51 proc., o 1971 — jau net 68 Jungtinių Tautų narių. Ir jeigu dar prieš kokius 10 metų, gal net prieš kokius penkerius metus Jungtinėm Valstybėm, atrodo, dviejų Kinijų pravedimas Jungtinėse Tautose nebūtų sudaręs didesnių sunkumų, tai 1971 tatai pasirodė jau neįmanoma. (Tarp kitko, pasisakymai, kad iš Jungtinių Tautų buvo išmestas Taivanas ar buvo išmestas Jungtinių Tautų narys, yra nesusipratimas ta prasme, kad Jungtinėse Tautose Taivano niekada nėra buvę ir kad joks Jungtinių Tautų narys raudonosios Kinijos atstovavimu Jungtinėse Tautose nebuvo išmestas. Jungtinėse Tautose buvo ir pasiliko Kinija. Jungtinėse Tautose Čiang Kai-šeko vyriausybei 1971.X.25 tas mandatas buvo atšauktas ir pripažintas Mao-Tse-tungo vyriausybei). Net Jungtinių Valstybių sąjungininkai bei globojamieji pamatė, kad Mao-Tse-

tungo raudonąją Kiniją izoliuoti ir ignoruoti jau yra netikslinga ir rizikinga. Ir nors dabartinis posūkis Jungtinių Valstybių - Kinijos santykiuose yra smūgis tarptautiniam antikomunizmo sąjūdžiui, bet, antra vertus, Jungtinių Valstybių-Kinijos ligšiolinių santykių revizija jau buvo neišvengiama, gal būt net pavėluota Čiang Kai-šeko Kinijos atžvilgiu.

Laisvuosius lietuvius daugiausia domina klausimas, kokio poveikio Mao-Tse-tungo Kinijos mandatas Jungtinėse Tautose ir Mao-Tse-tungo Kinijos santykių raidos perspektyva su Japonija, Jungtinėm Valstybėm ir, svarbiausia, su Sovietų Sąjunga gali turėti Sovietų Sąjungos politikai apskritai ir ypatingai Sovietų Sąjungos politikai pavergtų tautų ir okupuotų Baltijos valstybių atžvilgiu. Tam klausimui atsakyti apsčiai prielaidų teikia carinės ir sovietinės Rusijos santykių su Kinija apžvalgos duomenys. Ne Kinijos, net ir sukomunistintos, interesas Sovietų Sąjungą stiprinti. Atvirkščiai, Kinijos, koks jos režimas bebūtų, interesas yra visais būdais ir kiekviena proga Sovietų Sąjungą silpninti ir sprogdinti. Toks pat interesas yra ir sovietų pavergtų tautų bei okupuotų ar susatelitintų valstybių. Tačiau yra ir nesutapimų. Sovietų pavergtos tautos yra ne tik prieš sovietinį kolonializmą, bet ir prieš komunistinę santvarką vidaus gyvenime. Todėl raudonajai Kinijai lengva dėl bendros akcijos susiprasti su komunistine Albanija, su komunistine Rumunija ir pn. atvejais. Bet jau kitoj plotmėj bendros akcijos reikalas atsidurs su kapitalistinės santvarkos veiksniais.

Nors pagal visuotinę taisyklę mano priešo priešas yra mano draugas, bet nevisada ir nevisi ir draugų interesai sutampa, nevisada ir nevisi draugų veiksmai remiami. Todėl pvz. ir Lietuvos laisvinimo byla gali tikėtis raudonosios Kinijos daugiau tik netiesioginės paramos arba tokios, kuri būtų palanki Lietuvos atsipalaidavimui nuo priklausomybės Sovietų Sąjungai, bet tik tautinio komunizmo rėmuose, panašiai kaip Albanijos liaudies respublika.

Kiekvienu atveju raudonosios Kinijos aktyvus įstojimas į pasaulio didžiūnų "klubą" pirmiausia atsilieps to "klubo" svarstymų procedūrai. Trim visada sunkiau susiprasti net ir trečiųjų sąskaita, negu dviem galybėm, juo labiau kai kiekvienas iš trijų nepasitiki kitais dviem ir tuodu savo tarpe taip pat. Antra, Kinija, nors ir raudona, labiau nei Jungtinės Valstybės suinteresuota eksponuoti Rusijos imperializmą ir jo aukas, nes pati yra rusų imperializmo auka. Todėl, nepaisydami savo antikomunistinio nusistatymo, sovietų pavergtų tautų ir okupuotų Baltijos valstybių demokratiniai sluoksniai Kiniją, nors ir raudoną, naujame vaidmenyje turėtų palankiai vertinti.

PRAVERTAS LANGAS

(Ištrauka iš Aloyzo Barono premijuoto romano "Vėjas lekia lyguma")

RAŠYTOJAS ALOYZAS BARONAS, parašęs per 20 knygų: 2 humoristinių eilėraščių rinkiniai (dr. S. Aliūno slapyvardžiu), 2 apysakų knygos vaikams, 2 istorinio pobūdžio knygos, kitos — romanai ir novelių rinkiniai.

Romanas "Lieptai ir bedugnės" laimėjo "Draugo" romano konkursą, romanas "Trečioji moteris" — korp. Giedros literatūros premiją. Abu premijuoti romanai išversti į anglų kalbą — "Footbridges and Abysses" ir "The Third Woman" — susilaukė (ypač pirmasis) labai gero amerikiečių kritikų įvertinimo. Dalyvavo abejose lietuvių novelių anglų kalba antologijose. Al. Baronas yra vienas iš "Draugo" redaktorių, buv. Liet. Rašytojų D-jos pirm.

Šiame "Į Laisvę" numeryje spausdiname ištrauką iš Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio 1971 premijuoto romano "Vėjas lekia lyguma".

Buvo pirmadienis, tamsi gruodžio naktis. Tik šešetas dienų prieš tamsiausią naktį ir po to turėjo pradėti ilgėti diena, nekalbant, kad taip pat netrukus turėjo gimti šėtono nugalėtojas Kristus . Puikiai Šeštokas prisiminė prieš porą dienų klojime laikytas pamaldas, kur jaunas, sauso veido kunigėlis kalbėjo:

— Advento laikotarpis, ir tenka budėti su ginklu, kad Kristaus atėjimo galėtų ramiai laukti Marija. Ir paskui, kad jis savo lopšely galėtų ramiai miegoti. Ne, šūviai neprikels jo iš miego, nes tai šūviai, kad jis galėtų miegoti, kai šėtonas verčia pakelės kryžius, griauna altorius ir žudo Dievo vietininkus ir jo žodžio

skelbėjus. Šie šūviai ir mūsų mirtys yra dovanos šalia suneštų aukso ir smilkalų ir sukrešėję kraujo gabalai kvepia stipriau už mirą. Sėtonas yra amžinas, bet jo triumfas laikinas, ir mūsų mestų granatų sprogimas Kristui leis ilsėtis, nes jis žinos, kad naujųjų laikų Erodas mongolo pavidalu neateis su durtuvu ir jo nenužudys. Mūsų kova šventa ir istorija tai įrašys savo knygose.

Ir dabar gruodžio vakarą trisdešimt šeši laisvės kovotojai susirinko Tauro apygardos štabo rajone. Trys vyrai, Daumantas, Mažvydas ir Mindaugas turėjo išvykti ir visi pakėlė tostus už norinčius prasiveržti į Vakarus. Palyginti visų buvo puiki nuotaika. Smilko didžiulė liktarna, šešėliai šoko ant klojimo sienų, buvo kažkokio pakilumo pilna, ir latvių atstovai, keldami tostą, rodos, tikėjo, kad kelionė turi pavykti. Ir kai Daumantas pasakė, kad neš pasauliui raštą paskelbti, kaip jie kaunasi vieni, ir neš taip pat skundą popiežiui, kad jis suprastų, kaip kovojama prieš velnią, visi juto kažkokį palengvėjimą, o tie, kurie visada buvo daugiau linksmos negu surūgusios nuotaikos, juokėsi, lyg tai būtų į studijas išleistuvių vakaras. Tame trisdešimt šešių vyrų būryje buvo ir Uosis, ir Ąžuolas, ir Aitvaras ir jaunieji Šarūnas su Šeštoku, kurie per metus buvo paaugę, nepaisant nuolatinio rūpesčio ir vargo, buvo Žilvitis, ir Kovas, ir Aras, Mikalojus ir eilė kitų nešiojusių savo pasirinktus ar kritusiųjų draugų jų atminimui paimtus vardus. Mikalojus sėdėjo ant per šiaudų kūlius permestos lentos ir galvojo. Jis buvo liūdnas. Jis žinojo, kad jie visi čia lygūs, — ūkininkaičiai, tarnautojai, studentai, samdiniai ir moksleiviai, bet jį vistiek kartais užpuldavo menkavertiškumo graudulinga nuotaika.

Jis dabar norėjo atiduoti vieną Marijos skulptūrėlę, kaip geros kelionės linkintį talismaną, kurį paskui galėtų kam nors teikti dovanų kokiam nors meną mėgstančiam žmogui. Mikalojus galvojo, kaip būtų malonu, kad nors vienas jo darbelis galėtų būti vertinamas laisvėje, ramiai, teisingai ir be baimės. Mikalojus nesiryžo, jis laikė dvidešimt centimetrų aukštumo pailgą Dievo Motinos skulptūrą milinės kišenėj ir nežinojo, kaip ją įteikti Daumantui, kai šie nešė filmus, nuotraukas, ginklus ir raštus pasaulio didiesiems. Tačiau Šeštokas, sėdėjęs per porą vyrų toliau nuo Mikalojaus, paklausė:

— Ei, Filosofe, ar jau įteikei Marijėlę?

Mikalojus papurtė galvą.

— Eime, — Šeštokas, kaip ir kiekvienas jaunas žmogus, buvo daugiau pasitikėjimo pilnas. Mikalojus nenoriai atsistojo. Jie

abu priėjo prie Daumanto, kuris linksmai kažką pasakojo didelio, net perdidelio ūgio kailiniukais vilkinčiam, nedidelius ūselius dėvinčiam vyrui.

— Jums geros kelionės linkinti dovanėlė, — pasakė už Mikalojų Šeštokas, ir Mikalojus padavė skulptūrėlę.

Daumantas paėmė ir nustebo. Mažoj šviesoj Marijos veidas buvo toks skausmingas, kad, rodos, į šį gelsvą medį Mikalojus buvo surėžęs visų motinų, kurių sūnūs gulėjo pamesti Sasnavos rinkoje, skausmą. Skulptūrėlė buvo panaši į tradicinę Marijos statulėlę, bet ir joje, kaip ir šachmatų karalienėje arba ir ankstyvesnėse skulptūrose, Šeštokas įžiūrėjo Mikalojaus šeimininko dukros veido bruožų. Tačiau veido skausmingumas buvo toks tikras, kad net Daumantas susimąstė ir susikaupęs tarė:

— Ačiū, mes ją pasiimsime į kelionę, — ir, priėjęs prie jauno, atletiško vyro, tarė, — Mindaugai, įsidėk į kuprinę, tai skausmingoji Motina.

— O, — nusijuokė Mindaugas, vartydamas statulėlę, tai Mikalojaus darbas, — mes ją išvešim iš velnių karalystės. Bus mūsų kelionės globėja. — Jis vartė statulėlę rankoje ir, rodos, jos veido bruožai šešėliuose gyvėjo, lyg tikrai ji būtų pradėjusi verkti.

Lauke krito šlapias sniegas dideliais kąsniais. Buvo pats vidurnaktis. Daumanto vyrai išėjo į naktį. Jie nužengė Sintautų link ir per naktį turėjo padaryti keturiasdešimt kilometrų. Tai padarę po poros dienų jie susitiko su Kariūnu, Butautu ir Feliksu. Jie pasidalino kroviniu, ir Mikalojaus statulėlė atsidūrė Kariūno kuprinėje.

Palikę klojime trisdešimt vyrų po vidurnakčio pasidalijo į dvi dalis. Uosio vyrai iškeliavo į už keletos kilometrų esančią tuščią sodybą. Ji buvo netoli nedidelio kelio, bet netoli jos taip pat buvo gana pelkėtas neaukštas miškas.

Snigo dideliais plačiais kąsniais. Eiti buvo sunku, sniegas vėlėsi, vedąs Beržas kartais išklysdavo iš kelio ir vorelės kuris nors vyrų įklimpdavo į ganyklų nedidelius griovelius. Vyrai ėjo lėtai, dar buvo trejetas kilometrų ir reikėjo būtinai pasiekti ligi aušros. Šioje vietoje tuo metu nebuvo didesnių susirėmimų su rusais, ir vyrai galėjo atsigauti.

Sniegas krito ir tai buvo paguoda, nes užsnigdavo pėdas, kurios kietesnėj žemėj nebuvo ryškios.

Kai pasiekė sodybą, dar buvo gerokai tamsu. Gyvenamojo namo langai buvo išplėšti ir stūksojo kaip grėsmingos žiotys.

Daržinės durys buvo praviros ir prie durų buvo supustyta sniego. Du vyrai nuėjo į gyvenamąjį namą ieškoti kokių nors naudingų daiktų. Radę užšalusį seną kibirą ir ilgą su dviem išlaužtom kojom suolą, atsinešė į daržinę.

Aitvaras sukūrė mažą ugnelę, kibire tirpo vanduo; jį išpylė ir, paėmęs švaraus sniego, vėl vandenį užkaitė ir į jį įdėjo šviežią, jau dvi dienas Vėtros nešiotą avies petį. Šarūnas stovėjo name sargyboje ir žiūrėjo į tolumas, kurios buvo baltos, ir laukas buvo baltas, susiliejęs su kelio linija, kuri tebuvo galima atskirti tik iš kelių likusių telefono stulpų, prie kurių kabėjo palaidos, vėjo supamos vielos ir nuo jų nukrisdavo truputį užsikabinę ir drėgni sniego gabalai.

Vyrai džiovinosi, visa buvo ramu ir, kai po pusryčių jie įsitaisę patogiai sumigo ir Mikalojus su Daina stovėjo sargyboje, atrodė, kad tai tikrai taika tose baltose lygumose.

Mikalojus, stovėdamas troboje, žiūrėjo į kelią ir klausėsi šlamančio mažo vėjo. Rodos, labiau šąlo ir sniegas retėjo. Į trobą patekti iš daržinės buvo sunkiau nepastebėtam, tačiau iš jos matomumas buvo geras. Vyrai miegojo. Jie ilsėjosi, Mikalojus galvojo apie išėjusius į Vakarus ir jis jau dabar pradėjo laukti iš ten žinių, nors anie dar niekur nebuvo iš savo žemės išvykę.

Ir šis laukimas visiems, kurie buvo dalyvavę atsisveikinime, buvo kažkokios šventės laukimas, lyg rodos, kad su ta žinia ateitų tų visų velniavų pabaiga.

Ilgą žiemos laiką jie nebuvo įsivėlę į didesnes kautynes. Visi ruošėsi kažkam būsimam, bet dabar, turėdami laiko, mėgstantieji skaityti ieškojo knygų ir skaitė jas po keletą kartų, keletas žaidė šachmatais ir atrodė, kaip galima susikoncentruoti, kada tavo mintis yra perskelta pusiau. Bet jei nugali tą antrąją mintį ir užmiršti, kad esi gaudomasis, tada žaidimas yra tikras poilsis. Ir tie, kurie nelošė, tik žiūrėjo į tą žaidimą ir įsigilindavo, irgi pailsėdavo. Bet taip galėjo daryti tik nedaugelis. Visi kiti jautė neatsikratomą rūpestį, daugiau kaip yra su tavo artimaisiais, negu kas ištiks tave patį. Ir su visu šituo žiemos antros pusės metu buvo laukiama, kaip pavyko Daumantui, ir nieko tačiau nebuvo galima girdėti.

Pavasarį visas Uosio būrys persikėlė netoli Ryliškių kaimo. Subartonių miške vyrai žiemojo aplinkinėse sodybose be bunkerių, ir dabar gegužės mėnuo jiems atrodė lyg nuostabi Dievo dovana.

Pas vieną neturtingą gyventoją vyrai užeidavo informacijų ar pasiimti skalbinių ir maisto. Ten buvo vado Genio vadovaujami vyrai, kurie norėjo kartą su Uosio vyrais užpulti rusus, dabar laukė tinkamos progos.

Kada kaime būdavo saugu, neturtingasis gyventojas praverdavo skliautuose langelį ir iš tolo būdavo matyti tamsi dėmė. Vyrai taip buvo įpratę ir visą ankstyvą pavasarį ėjo be didesnių netikslumų. Buvo užsimoję surengti bolševikams pasalas, bet kautynes prisėjo vykdyti visai nenumatytai vieną pavakarę.

Nedidelio ūgio linksmų akių Aguona, nešinas trumpu automatu, išėjo kaimo link. Saulė buvo arti laidos ir ji degė languose gaisru. Žemė džiūdama kvepėjo ir buvo taip svaigu, kad linko kojos. Aguona ėjo džiūstančiu takeliu, šalia kurio augo reti, pavieniai krūmai. Aguonai sodyba atrodė neįprastai tyli ir jis vėl pakėlė akis į langą. Ten saulės nušviestam skliaute šmėktelėjo šešėlis. Aguona suprato, kad kas nors bus išaiškinęs jų sutartinį ženklą. Ko gero šeimininkas buvo suimtas.

Aguona skubiai grįžo atgal ir papasakojo Uosiui. Vyrai valandėlę galvojo. Jie turėjo laiko, kol į Merkinę bus duota žinia, kol atvyks rusai, nors šie galėjo ir nevykti. Bet vėliau nutarė laukti. Tikėjosi keletos mašinų ir išsidėstė netoli kelio trimis protarpiais tokiu nuotoliu, kokiu maždaug važiuoja karinės mašnios viena nuo kitos.

Temo. Kur tai vos po vieną užsideginėjo žvaigždės ir nebuvo ryškios. Glūdint prie žemės aiškiai buvo girdėti, kaip skambėjo sodybose kibirai ir nuaidėdavo balsai. Rusai galėjo laukti ryto ir nevažiuoti, bet jie taip pat žinojo, kad ligi ryto partizanai gali nebepagaunami dingti. Jei ne Aguonos apdairumas, jis galėjo gyvas patekti pasalūnams rusams. Dabar pasalas ruošė Uosio ir Genio vyrai. Genys gulėjo trečioj grupėj, antrojoj grupėj Uosis ir pačioj pirmojoj, kuri turėjo praleisti važiuojančius sunkvežimius ir tik vėliau įsijungti į puolimą, gulėjo Mikalojus, Šarūnas, Šeštokas, Aitvaras, Eglė, Aguona ir dar trejetas vyrų.

Nepraėjus valandai, nuo Merkinės jau buvo girdėti sunkvežimių ūžimas. Švietė nestipriai sunkvežimio lempos. Pirmasis sunkvežimis su trisdešimt rusų pralėkė pro pirmą ir antrą grupę ir, kai buvo ties trečiąja grupe, antrasis sunkvežimis dar ne visai buvo pasiekęs pirmąją, jis buvo gerokai atsilikęs. Tačiau trečioji grupė nebegalėjo ilgiau laukti ir Genio vyrai iššovė. Sunkvežimis pašoko aukštyn ir apsivertė, traiškydamas enkavedistų kaulus. Kelio grioviai nebuvo dideli. Rusai sušoko į juos. Genys

matė, kaip vienas rusas bėgo skersai kelio, ir jį durtuvu nusmeigė iš griovio iššokęs kitas rusas. Tačiau dalis dar buvo gyvų ir jie netvarkingai ir netiksliai pradėjo šaudyti. Antrasis sunkvežimis, pamačius kas įvyko, sustojo dar neprivažiavęs pirmosios grupės, bet vyrams nebebuvo ką daryti ir jie iššovė į sulėtinusį greitį sunkvežimį, kuris nuo staigaus stabdymo atsistojo skersai kelio ir vos neapvirto. Kol iš jo iššoko rusai, pusė jų buvo nukirsti kulkų. Enkavedistai sugulė į griovius, Aguona pabėgo artyn kelio ir tą pačią sekundę, kai jis numetė į sunkvežimį granatą, buvo pervertas per sprandą kulkos. Jis padėjo galvą į drėgną žolę ir ant jo krito užsidegusio sunkvežimio šviesos ir šešėliai.

Uosio grupė tada sušoko ant kelio ir pusė jų šaudė į vieną, kita į kitą pusę vieno ir kito sunkvežimio link. Rusai buvo atsidūrę kryžminėje ugnyje. Dalis jų dar gynėsi, kiti bandė bėgti keliu atgal ir lengvai buvo nukauti Uosio vyrų šūvių. Dalis jų buvo suardyti sprogstamų kulkų ir sunkvežimio ratų. Jie buvo svetimoj žemėj, nežinomoj vietoj, pilnoj tamsos, pavojų ir mirties. Jie vargšai iš tolimų stepių ir skurdžių kolchozų atnešė savo galvas, kad būtų sudarkyti jų pačių kulkų. Jų burnos buvo pilnos svetimos žemės dulkių.

Visa tai tęsėsi tik dvylika minučių.

— Pasiduokit, — šaukė priartėjęs prie antrojo sunkvežimio Uosis. Du sužeisti rusai atsistojo ant kelio, iš vieno griovio pasigirdo pora šūvių ir į tą ugnies žybtelėjimą Uosio vyrai paleido keletą automato serijų.

Pirmasis sunkvežimis buvo baigtas, galėjo būti keletas sužeistų, tačiau nebuvo kada apžiūrinėti, vyrai rinko ginklus, visą, kas buvo vertinga, ir skubiai krovėsi ant pečių. Prie pirmojo sunkvežimio ant kelio gulėjo plačiapetis enkavedistas, draskė kelio dulkes ir dejavo. Mikalojus pamatė leitenanto ženklus ir jį pagavo politrukiškos nuotaikos:

— Skauda, a, skauda. Mums visą laiką skauda. O ko tu ėjai į svetimą žemę?

Mikalojus ištraukė jo planšetę su žemėlapiu. Leitenantas buvo peršautas per vidurius, jis turėjo pilną sąmonę ir šaukė:

— Prakeikti banditai, prakeikti banditai, Dieve, Dieve.

Ant vieno žemėlapio pakraščio Mikalojus patamsyje užrašė savo mėgiamą sakinį: "Visus jus ištiks toks likimas, čia mūsų žemė" ir nupaišė Gedimino stulpus.

Du pasidavusieji rusai galėjo eiti ir juos paleido.

— Keliaukite. Jūs atsiminkite, kad nereikia eiti į kitų žemę. Dėkokite Stalinui už šį vakarą.

Emgebistai žengė Merkinės link, sukdami savo purvinomis rubaškomis žaizdas ir, gal būt, jie grįžo į miestelį, nes užėję į vieną sodybą gavo pastotę ir buvo pavežti.

Vyrai paėmė juostas šovinių, beveik kiekvienas po automatą, kažkuris nusimovė naujus leitenanto enkavedistiškus batus. Aguoną panešę tolyn, paskubomis palaidojo tarp dviejų alksnių, nuo karo likusiam ir tik truputį pagilintam apkasėly. Vėliau kažkas ant jo pasėjo aguonų ir jos žydėjo krauju.

Tik įėjęs į mišką Šarūnas pajuto, kad iš jo paties tekėjo kraujas, o buvo manęs, kad tai prakaitas. Jis visai nejuto skausmo. Keletas kitų taip pat turėjo nedidelių įbrėžimų. Jie skubiai, Genio vedami, ėjo į mišką ir, kai švito aušra, jie buvo miško aikštelėje, kurioje galėjo bent laikinai saugiai ilsėtis.

Pavakare, kuri kaip ir vakarykštė buvo giedri ir skaidri, Uosis tarė susirinkusiems vyrams, jog gauta žinia, kad Vakarus mūsų vyrai pasiekė. Ir tai buvo taip džiugu, kad ir tie, kurie turėjo teisę ilsėtis, nes buvo grįžę iš sargybų, dabar kėlėsi iš guolių ir kalbėjosi.

Tą patį vakarą pulkininkas Burlitskis skaitė raportą: "Netoli Merkinės priešo pasalose, vykdami atlikti savo uždavinio, žuvo penkiasdešimt aštuoni vyrai, tarp jų ir Varėnos viršininkas leitenantas Dimitrevas. Du sužeisti.

Kitą dieną Burlitskis vartė Dimitrevo tuščią planšetę ir rado jau jam labai žinomą sakinį, kad čia mūsų žemė, ir gerai pažįstamą kartuvių ženklą ir vėl kartojo mintyse tą neišsprendžiamą sakinį, kas verčia juos taip kovoti. Argi tikrai bolševikai tokie jau blogi.

Į medį atsirėmęs ir žiūrėdamas, kaip į beržo kamieną partizanas senybas ūkininkas kalė kuoliuką sulai, Mikalojus galvojo, kad štai jo Dievo Motina pasiekė Vakarus, kaip jo paties dalis. Jis džiaugėsi, bet nežinojo, kad Kariūnas žuvo ant Romintos tilto, ir visi rasti daiktai parvežti į Kauno emgebistų būstinę. Ir jo Dievo Motiną su susidomėjimu apžvelgęs Burlitskis, palyginęs su žuvusio Kirovo kišenėj rasta skulptūrėle ir priėjęs išvadą, kad tai to paties žmogaus darbas, liepė Dievo Motiną perskelti pusiau, tikrinant ar jos viduje nebuvo kokio slapto šrifto. Dievo Motinos suskaldytas kūnas liko kartu kentėti su jos gynėjais jų pačių žemėje.

— Vargšas Aguona, bet gerai, kad jis sugebėjo nuodugniai apžvelgti pravertą langą, — tarė Šarūnas.

— Žinoma, gerai, jis būtų įkliuvęs ir dar būtų įkliuvę ir kiti, kol išsiaiškintume. Bet dar maloniau, kad mūsų vyrai pramušė langą į pasaulį, ir ten dabar žinos, kaip mes kovojame. Tai yra mums grynas oras, — pasakė Uosis ir dar norėjo kažką sakyti, bet Aitvaras jam sudavė per petį siūlydamas cigarečių:

— Pabandyk. Čia amerikietiškos. Radau prie sunkvežimio vakar ant kelio.

Iš beržo pradėjo lašėti pirmieji sulos lašai.

(Atkelta iš 3 psl.)

šiandien betektų skaityti apie gen. M. Dayan'ą ir šešių dienų karą. Jeigu 1918 - 1920 metais Lietuvos savanoriai - kūrėjai savo krauju ir gyvybėmis nebūtų antspaudavę Lietuvos Nepriklausomybės Akto, tai kažin ar šiandieną bet kokioje formoje beegzistuotų ir VLIK-as.

Inž. Vladas Venckus
Maracay, Venecuela

Daugiau žinių iš Lietuvos

"Į Laisvę" įdomus ir patrauklus LFB žurnalas. Vertas visų narių paramos. Pageidaučiau, kad talpintute daugiau žinių iš okupuotos Lietuvos. Jų atsiekti kultūriniai laimėjimai turėtų būti komentuojami "Į Laisvę" skiltyse.

V. Banelis
Woodhaven, N. Y.

Kame Kazicko ir Vardžio pranešimai?

Jei spausdinai ką nors iš LFB studijų savaitės (žiūr. "Antrasis politinių studijų savaitgalis Los Angelese", "Į Laisvę" nr. 52/89 — red.), tai pirmoj eilėj tiko dr. J. Kazicko ir dr. V. Vardžio pranešimai, o ne Volerto pasakojimas. Girdėjau gandų, kad Kazicko ir Vardžio pranešimai Los Angeles LFB vadovams nepatikę, ir todėl jų neskelbsi.

P. K.
J. A. V.

Bijo "Į Laisvę"

Siunčiu "Laisvosios Lietuvos" nr. 20 vedamąjį, kuriame kažkoks M. kritikuoja prof. Antano Maceinos straipsnį, tilpusį "Į Laisvę" žurnale "Nuo ko mes bėgome" (nr. 51/88 — red.). Tik man nesuprantama, kodėl "Laisvosios Lietuvos" vedamojo autorius bijo paminėti prof. A. Maceinos ir "Į Laisvę" vardų"?

P. J-tis
Brooklyn, N. Y.

Redakcijos pastaba: "Laisvosios Lietuvos" vedamojo autorius iškreipė prof. A. Maceinos pagrindinę mintį ir, matyt, bijo, kad reiklesnieji skaitytojai neperskaitytų Maceinos straipsnio ir nesurastų falsifikato.

Gaudo ir su kryžiumi

Prieš metus ar kiek skaičiau kažkokio žmogaus sąmojingą pasakymą, kad rusai anksčiau mus gaudę su šautuvu, o dabar su daina. Pradėdami čia siųsti kunigus, atrodo, pradeda gaudyti ir su kryžiumi. Man pačiam teko girdėti vieno atvykusio kunigėlio aiškinimą, kad religijos Lietuvoje niekas nevaržo.

P. R.
Cleveland, Ohio

Redakcijos pastaba: ano sąmojingo posakio autorius yra Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos klebonas prel. J. Kučingis.

ŽVILGSNIAI Į ĮVYKIUS IR SPAUDĄ

SOLIDARUMAS SU TAUTA

- **Partizanai dar tebekalinami**
- **"Grąžinkite Lietuvai nepriklausomybę"**
- **Sovietų šnipas Ričardas Vaigauskas**
- **Talentingo lietuvio netekus**

LAISVINIMO VEIKSNIUOSE

- **Informacijos problemas ryškinant**
- **Lietuvių Bendruomenės, spaudos ir radijo dienos**
- **Žygis, paskelbtas prieš dvejus metus**

LIETUVIŲ FRONTO BIČIULIŲ GRETOSE

- **Į ketvirtąjį kovos dėl laisvės dešimtmetį**
- **Aštuonioliktoji studijų savaitė Vokietijoje**

SPAUDA, RADIJAS, KNYGOS

- **Rezistencijos akimirkos Lietuvoje**
- **Klerikalizmas Lietuvoje**
- **Paleckiui išlaisvinta, Chruščiovui aneksuota**
- **"Nepriklausoma Lietuva" už nepriklausomą Lietuvą**

"Į LAISVĘ" VEDAMIEJI

PARTIZANAI DAR TEBEKALINAMI

"Į Laisvę" nr. 47-48 numeryje buvo paskelbtos dar dabar tebekalinamų laisvės kovotojų šešios pavardės, kurias bolševikinėje "Tiesoje" buvo paminėjęs sovietinis žurnalistas Vyt. Miniotas, — tai **Petras Paulaitis, Antanas Kavaliauskas Petras Paltarokas, Jonas Steikūnas, Vincas Pupelis** ir **Balys Gajauskas.** Rusų emigrantų leidžiamas "Posiev" žurnalas 1971 m. vasario mėn. numeryje įdėjo visų trijų partizanų — fil. dr. P.Paulaičio, P. Paltaroko ir B. Gajausko portretus, kuriuos stovykloje padarė kalinamas rusų dailininkas Jurij Ivanov. Tuos portretus iš Sovietų Sąjungos slapta išgabeno italų organizacija "Europa Civilta". Šie buvę partizanai kalinami Mardvos (Mordovijos) sovietinėje respublikoje, koncentracijos stovykloje Z. Ch. 385, septynioliktame skyriuje, vadinamoje "Ežerų" stovyklų grupėje.

Milane leidžiamas žurnalas "Russia Christiana" iš slaptosios rusų pogrindžio spaudos "Samizdat" pranešimų skelbia, kad minėtoje stovykloje buvo kalinami dar du buvę partizanai: **Juozas Lankauskas**, gim. 1913, pasmerktas koncentracijos stovyklon 19-kai metų, pasikorė 1969.XII.18 ir **Jonas Stankevičius**, gim. 1902 m., stovykloje mirė 1969 metų gruodžio mėnesį. Tą pačią žinią pakartojo ir jau minėtas žurnalas "Posiev".

Romoje leidžiamas "Fert" biuletenis, panaudojęs itališkos "Eltos" informacijas iš Bukarešto apie Potmos konc. stovyklą, paminėjo kelias lietuvių politinių kalinių pavardes. Iš jų naujos — **A. Petrusevičius** ir **Pr. Skeiverys.**

Tai tik mažytė dalis lietuvių kalinių, kurių pavardės įvairiais keliais pasiekė laisvąjį pasaulį. Rusai savo aukas rūpestingai slepia, kad jų nei veidai, nei dejonės laisvųjų žmonių nepasiektų. Kad nepajaudintų laisvųjų žmonių sąžinių. Tada jie gali dėtis laisvojo pasaulio "skriaudžiamųjų" užtarėjais.

"Posiev" žurnalo specialioje laidoje šiais metais buvo rašoma, kad Mardvos konc. stovykloje (Z. Ch. 385/3) laikoma kaimo gyventoja **Verutė Kodienė,** gim. 1919. Apie daugelį bylų ir paskirtų bausmių (pav. Simo Kudirkos) sovietinė spauda okupuotoje Lietuvoje nerašo, tad ir apie Verutės Kodienės nuteisimą niekur nebuvo minėta. 1968 Šilutėje kartu su Z. Urniežiumi buvo teisiama V. Kiudienė už tariamai įvykdytą nusikaltimą 1951. Čia kartais gali būti sumaišytos pavardės.

Europos spauda apie sovietų koncentracijos stovyklas gan dažnai ir daug rašo. Be jau minėtų leidinių, apie Potmos stovyklą rašė Bolognos (Italijoje) miesto dienraštis "Il Resto del Carlino" ir Londono "The Observer". Visur yra skelbiamas ir tos stovyklos adresas:

Mordovskaja ASSR, P. O. Javos, P. A. 385, SSSR.

Taip pat yra patirta, kad Vladimirovo konc. stovykloje yra kalinami **Justas Gimbutas, Varanavičius** ir **Vaivada.**

Tik tokioje bestiališkoje sistemoje, kokią Sovietų Rusijoje sukūrė komunizmas, žmonės už savo krašto meilę gali būti kalinami dvidešimt ir daugiau metų. Prieš tai mūsų veiksniai turi patys ir organizuoti laisvuosius lietuvius ir jų draugus kelti balsą. Tie, kurie "moksliniais" tikslais kasmet keliauja į pavergtą Lietuvą ir yra globojami "Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais" komiteto, turėtų drg. V. Kazakevičių paprašyti leidimo nuvykti į Mardvą ir apsilankyti "Ežerų" stovyklose. Ten dar gyvi išlikę Lietuvos partizanai irgi yra išsiilgę ne tik duonos, bet ir kultūros.

Kalinami kunigai

Religijos persekiojimas okupuotoje Lietuvoje vedamas su nemažėjančiu intensyvumu. Ateizmo agitatoriai nuolat tobulinami konferencijose, kursuose, ateizmo seminaruose. Bet žmonių perauklėti kaip nesiseka, taip nesiseka. Todėl valdžios smurtas nukreipiamas į kunigus. "Kathpress" — katalikų spaudos agentūra Vokietijoje praneša, kad visi Kosyginui raštą pasirašę Vilniaus vyskupijos kunigai (apie tai rašyta "Į Laisvę" nr. 51-88) vienaip ar kitaip buvę nubausti — perkelti į kitas parapijas ar šiaip jiems buvę suvaržyta laisvė. Trys kunigai, kurie buvo įtarti kaip laiško autoriai, išsiųsti į psichiatrines ligonines.

"Amnesty International" organizacija Londone, kuri rūpinasi politinių kalinių išlaisvinimu, praneša apie tris nervų ligoninėje laikomus kunigus. Tai kun. **Antanas Lesius,** MIC, kun. **Aleksandras Markaitis** ir kun. **Antanas Mitrika.** Pirmieji du ilgai buvo kalinti Sibiro priverčiamo darbo stovyklose, o sugrąžinti Lietuvon padėti į beportnamį. Kun. A. Mitrika irgi daug kartų tardytas ir kalintas, o dabar pasiųstas gydytis psichiatrinėn ligoninėn.

Minėtoji vokiečių katalikų žinių agentūra praneša, kad okupacinė valdžia persekioja Vilkaviškio dekaną kun. **Konstantiną Abrasą** už tai, kad jis būk apie Vilniaus vyskupijos kunigų raštą Kosyginui žinojęs, bet nepranešęs. Už bausmę kun. A. Abrasas iškeltas į Leipalingio parapiją. Parapijiečiai, užstodami savo kleboną, surinkę 1100 parašų ir prašymą pasiuntę "Bažnyčios valdytojui" J. Rugieniui, bet nieko nepagelbėję.

Keisčiausia, kad apie Bažnyčios persekiojimą okupuotoje Lietuvoje mažiausiai rašo Amerikos katalikų spauda. Atrodo, kad nėra kas tuo dalyku čia rūpinasi. Labai svarbią žinią 1971.IX.27 paskelbė "New Yor Times" dienraščio korespondentas T. Shabad: 2000 Prienų parapijos tikinčiųjų parašė protesto raštą ir atviro laiško forma pasiuntė Maskvon. Užsienio korespondentai Maskvoje raštą jau matę rugsėjo 26. Atvirame laiške nurodyta, kad kunigai Lietuvoje varžomi atlikti religines pareigas, o tai "**pažeidžia**

1971 m. gegužės mėn. 20 d. Vilniaus teisme pareiškė Simas Kudirka

Jaunas lietuvis jūrininkas, apie kurio bandymą iš rusų vergijos pabėgti, nušokant ant amerikiečių laivo "Vigilant", buvo rašyta "Į Laisvę" nr. 50 (87), buvo teisiamas sovietų teismo Vilniuje 1971 m. gegužės 17 - 20 d. d. "Washington Post" korespondentas Paryžiuje Anatole Shub slaptais kanalais gavo Simo Kudirkos teisme apsigynimo kalbą, kuri buvo paskelbta visuose didžiuosiuose Amerikos laikraščiuose, perduota radijo ir televizijos programose ir paskleista

---

sovietų įstatymus ir konstituciją. Dėl to mes prašome sovietų vyriausybę suteikti mums tikrą tikėjimo bei religijos laisvę ir leisti kunigams vykdyti be baimės ar trukdymų pareigas, o taip pat įsakyti paleisti kun. Juozą Zdebinskį".

Kun. J. Zdebinskis suimtas ir kaltinamas tuo pačiu "kriminalu", kaip ir kun. A. Šeškevičius — mokęs vaikus katekizmo.

Prieš kurį laiką iš Europos atvykęs į Ameriką vienas išmintingas profesorius (kalbotyroje) dėstė, kad daugiau laisvės Lietuvoje iš Kremliaus išreikalauti turėtų Lietuvos komunistai. Bet pasirodo, kad laisvės reikalauti ten labiau drįstama Dievo vardu, o ne Stalino ar Lenino.

Šėtoniškas Lietuvos laisvės priešas į kovą prieš religiją siekia įjungti ir kunigus. Pastaruoju metu vis dažniau į laisvąjį pasaulį išleidžia kunigų, kurie čia turi aiškinti, jog religija Lietuvoje nepersekiojama. Jie tą uždavinį čia (tikėkime, iš prievartos), gan pareigingai atlieka. Kaip anksčiau solistai, taip dabar kunigai oficialiai atvyksta "pas gimines". Pastaruoju metu Amerikoje pas gimines vieši Zarasų klebonas kun. Gediminas Šukys ir Jonavos klebonas kun. Pijus Čižauskas, o Kanadoje — Vilniaus Šv. Petro ir Povilo parapijos klebonas kun. Antanas Dilys.

Amerikos negrų vadas dr. Ralph Abernathy 1971 m. rugsėjo mėnesį apsilankęs Rusijoje ir satelitiniuose kraštuose, grįžęs iš kelionės parsivežė 6 sovietinės taikos medalius ir pareiškimą, kad Sovietų Sąjungoje "žmonės turi pilną religijos laisvę". Jis matęs pilnas žmonių bažnyčias ir pats jose pamokslus sakęs. San Francisco valstybinės kolegijos prezidentas dr. S. I. Hayakawa, malšindamas 1968 studentų riaušes, yra taip išsireiškęs: "They thought they were striking for social justice. I am sure they had hearts of gold. But they also had brains of putty". Tokį naivų žmogų, kaip dr. Abernathy komunistams buvo nesunku apmulkinti. Deja, apgauna ir mūsiškius, kurie grįžę irgi ima į okupanto dūdą pūsti.

Dr. R.

visame pasaulyje didžiųjų spaudos agentūrų.

Teismui pirmininkavo Misiūnas, kaltino prokuroras Petrauskas, o jo ginti buvo paskirtas advokatas Gavronskis. Kudirka gynėjo atsisakė:

"Jei Gavronskis yra garbingas žmogus ir gins mane pagal savo sąžinę, tai jis sau pakenks, o jei nebus garbingas ir vaidins antro prokuroro vaidmenį, kaip dažnai esti politinėse bylose Lietuvoje, tada man užtenka ir vieno prokuroro".

(Teisėjas Misiūnas, apie 40 metų amžiaus, režimui ištikimas sovietų teisininkas, skiriamas ypatingoms byloms, kuriose sovietų saugumas sprendimus padaro iš anksto. Jis, pav., pirmininkavo "teismui", kuriame už akių buvo teisiamas buv. Balfo reikalų vedėjas a. a. kun. Lionginas Jankus — L. M.).

Lietuvos neišdaviau

Į teismo pirmininko klausimą, ar prisipažįsta kaltu, Kudirka atsakė:

"Aš nesijaučiu esąs kaltas, nes savo tėvynės, Lietuvos, neišdaviau. Rusijos, kuri vadinama Sovietų Sąjunga, aš nelaikau savo tėvyne".

Jis prisiminė 1941 metų trėmimus į Sibirą, kur buvo vežami patys garbingiausi krašto piliečiai, pirmoje eilėje mokytojai, kuriuos sovietų propaganda vadino buržujais. Vokiečiai 1941 m. atnešė naują okupaciją. 1944 m. sklido gandai, kad rusai pasikeitę į gerąją pusę. Kai jie grįžo, jis pastebėjo, kad jie pasikeitę, tik ne į tą pusę. Vėl jis matęs į Sibirą vežamus nekaltus žmones ir masines žudynes.

Daugelis jo draugų išėjo į miškus partizanais. Veik visi jie žuvo. Jam pritrūkę drąsos išeiti su draugais. Apsisprendęs tapti jūrininku:

"Aš maniau, kad jūroje galėsiu užmiršti savo tautos tragediją, pabėgti nuo nuolatinio baisaus vaizdo: nebuvo savaitės, kad kur nors miestelio aikštėj nebūtų pamesti išniekinti partizanų kūnai. Norėjau pabėgti nuo bado, kuris siautė kolchozuose, išbėgti nuo neteisybės ir baudžiavos, kokia, man pasakojo, buvusi prieš 100 metų.

Gėda pasakyti, kad tą pačią neteisybę bei diskriminaciją radau ir laivyne".

Amerika išdavė ištisas tautas

Teisėjas Misiūnas paklausė: "Tvirtini, kad norėjai Amerikoje rasti laisvę, kurios nėra Sovietų Sąjungoje. Kaip išaiškini, kad jie tave grąžino atgal?".

Kudirka atsakė:

"Eiliniai amerikiečiai mane priėmė labai gerai. Kai jie pamatė, kad aš šalu, davė šiltus drabužius, gi rusai mane sumušė, kad net sąmonės netekau ir kalėjime sutraiškė man kelį, kai ten gulėjau kelis mėnesius. Dėl to, kad amerikiečiai mane grąžino, nedarau didelės tragedijos. Teherano, Jaltos ir Potsdamo konferencijose vergijon buvo išduotos ištisos tautos. Amerikos karinės administracijos akimis aš, lietuvis, esu teisinėj nuosavybėj Brežnevo, Stalino įpėdinio, ir tokius reikia atgal grąžinti".

Naujoji generacija eina tėvų pėdomis

Kudirka teisme pasakė, kad slaptosios policijos pareigūnai, atvykę iš Maskvos, vertę jį pasmerkti "buržuazinį nacionalizmą" Lietuvoje ir užsienyje, kuris paskatinęs jį bėgti. Už tai žadėjo lengvesnę bausmę. Bet jis asmeninę laisvę pasiryžęs paaukoti Lietuvos labui. Šeši mėnesiai vienutėje buvę pakankamas laikas apsimąstyti. Todėl jis sovietiniam teismui sako visą tiesą:

"Atsimenu, kad vokiečių okupacijos laikais Vilniuje tebuvo du kalėjimai, gi sovietų laikais jau yra septyni ir juose 20,000 kalinių. Iki 1955 metų tie kalėjimai buvo perpildyti ir iki 1950 masės lietuvių ir jų vaikų buvo vežamos į koncentracijos stovyklas. Stalino mirtis išgelbėjo mano tautiečius nuo visiško išnaikinimo. Tačiau buvusios politikos pagrindai paliko kaip buvę.

Dabar esame pasmerkti lėtai mirčiai — asimiliacijai. Mes tačiau nenorime mirti. Prieš tai mūsų broliai miškuose kovojo 10 metų, tikėdami, kad jų auka bus žinoma Vakaruose ir susilauks nors moralinės paramos. Tuo tikėjo ir tie, kurie mirė ir koncentracijos stovyklose. (Čia Anatole Shub pastebi, kad pačių sovietų pranešimais laisvės kovose žuvę 50,000 lietuvių partizanų).

Patys drąsiausi ir narsiausi Lietuvos patriotai buvo fiziškai sunaikinti, bet ir išaugusi naujoji generacija ketina eiti savo tėvų pėdomis. Kai aš atsisakiau išpildyti saugumo organų reikalavimus, jie man pagrasino mirties bausme. Aš tikiu, kad tas pažadas ir bus įvykdytas".

Turiu vieną prašymą

Gegužės 19 prokuroras Petrauskas pareikalavo Kudirkai 15 metų koncentracijos stovyklos ir konfiskuoti jo turtą. Kaltinamasis atsakė taip:

"Pagal tarptautinę teisę aš nesu joks nusikaltėlis. Mano ankstesnis apsisprendimas neprieštarauja Jungtinių Tautų Žmogaus teisių deklaracijai, lygiai kaip ir sovietų konstitucijai. Esu visai nekaltas, tačiau gerai žinau, kad mano bausmė saugumo organų jau numatyta.

"Aš esu tikintis katalikas. Jeigu aukščiausias teismas nuteis mane mirties bausme, norėčiau, kad būtų pakviestas kunigas ir jis man suteiktų Paskutinį patepimą".

Gegužės 20, prieš paskelbiant teismo sprendimą, Kudirka pareiškė turįs vieną prašymą:

"Aš prašau, kad Sovietų Sąjunga mano kraštui, Lietuvai, grąžintų nepriklausomybę".

Į teisėjo klausimą, kaip jis įsivaizduoja nepriklausomą Lietuvą, teisiamasis atsakė:

"Mano nuomone, nepriklausoma Lietuva turėtų turėti pilną suverenitetą, laisvą nuo svetimos kariuomenės okupacijos, tautinę administraciją, savą teisinę sistemą ir laisvus demokratiškus rinkimus. Svetimųjų šalių įstatymai tada nevaržytų mūsų valdymosi, kaip kad dabar varžo rusų. Laisvoj Lie-

SOVIETŲ ŠNIPAS RIČARDAS VAIGAUSKAS

1971 m. spalio 7 Čikagoje išeinąs "Draugas" paskelbė tokią žinutę:

"Britų vyriausybė paskelbė sąrašą sovietų agentų, kurie užsimaskavę kitokiais titulais, rinko karines ir ūkines žinias ir organizavo sabotažo veiksmus. Tarp tų vardų yra ir tokia pavardė ir charakteristika: Richard K. Vaigauskas, KGB agentas, dirbęs Amerikoj Jungtinių Tautų sekretoriate nuo 1960 iki 1963".

Vėliau tas pats dienraštis paskelbė žinutę, kad apie Ričardą Vaigauską buvo jau prisiminta "Į Laisvę" 1971 m. gegužės mėn. numeryje, laiškų skyriuje (žiūr. "Į Laisvę" nr. 51 - 88, 2-3 psl. - red.).

Iš patikimų šaltinių patirta, kad Ričardas Vaigauskas, kilęs iš Tel-

---

tuvoj rusų kalba nebūtų dominuojanti kalba. Nebūtų tada nei tokių teismų, kaip dabartinis, mano teismas".

Jei aš išdavikas,
parodykit mane viešumai

Teismo pirmininkas, replikuodamas į ankstyvesnį Kudirkos pareiškimą, paklausė, ar Kudirkos nuomone dabartinis teismas nesąs demokratiškas ir todėl nelegalus. Į tai Kudirka atsakė:

"Žinoma. Jeigu jis būtų demokratinis, nevyktų tarp geležimis apkaltų langų, užrakintų durų ir su rusų sargybiniais. Jeigu jis būtų demokratinis, kiekvienas galėtų būti teismo salėje. Jeigu aš išdaviau tėvynę, tai ko jūs bijot parodyti išdaviką viešumai? Tegul tada viešuma mane teisia ir pasmerkia. Nelaimei, teismo salė tuščia. Išskyrus mano žmoną ir kelis čekistus, nieko daugiau nematau. Dar yra keli sargybiniai, bet jie lietuviškai nemoka ir nežino, apie ką mes čia kalbame".

Po trumpo pasitarimo teismas paskelbė sprendimą: uždaryti Kudirką dešimčiai metų sunkaus režimo koncentracijos stovykloje ir konfiskuoti turtą. Teisiamasis negalėjęs nuslėpti pasitenkinimo jam skirta bausme, nes laukęs mirties sprendimo.

Jie nepavargo

"Į Laisvę" 47-48 (84-85) numeryje buvo rašyta, kaip vienas Vilniaus universiteto studentas kavinėje užsienio lietuviui pasakęs, jog lietuviai Lietuvoje prieš rusų priespaudą išsilaikysią ir šimtą metų. "Ar išsilaikysite jūs?", paklausęs studentas užsienietį, "Ar jūs jau nepradedate pamiršti, kodėl pasitraukėte iš Lietuvos?".

Apsigynimo kalba teisme Kudirka patvirtino Vilniaus kavinėje pasakytų žodžių teisingumą. Lietuviai rusiško komunizmo vergijai priešintis nepavargo. Kas galėtų užtikrinti, kad nepavargome ir mes laisvajame pasaulyje?

L. M.

šių apskričio, buvo vos keliolikos metų vyrukas, kai rusų kariuomenė 1940 m. okupavo Lietuvą. Už muštynes ir vagystes jau buvo turėjęs reikalų su policija. Komunistams perėmus į savo rankas valdžią, Vaigauskas savanoriškai pasisiūlė jų tarnybon. Šnipinėjo savo draugus, kaimynus ir pažįstamus ir netrukus tapo tikru NKVD agentu.

Ruošiant 1941 metų deportacijas, jam buvo patikėtas galutinis savo apylinkės išvežamųjų sąrašų sudarymas. Birželio 13-15 d. d. važinėjosi sunkvežimiais su rusų kareiviais ir dalyvavo žmonių areštuose ir trėmimuose.

Prasidėjus karui su vokiečiais, Vaigauskas su savo globėjais paspruko į Rusiją. Visokiose mokyklose ir kursuose jis čia buvo gerai paruoštas žvalgybos ir sabotažo darbams. Dar karui vykstant, dalyvavo Chruščiovo pravestuose "vokiečių kolaborantų" valymuose Ukrainoje is Gudijoje. Gyvendamas Rusijoje vedė rusę žmoną.

1945 m. su pirmaisiais rusų daliniais Vaigauskas grįžo į Lietuvą. Jam buvo pavesta visoje šiaurės vakarų Lietuvoje organizuoti stribus ir vadovauti stribams kovoje su lietuviais partizanais. Savo štabą buvo įkūręs Šiauliuose. Pasižymėjo nuožmiu žiaurumu, kad jo bijoję net rusai enkavedistai.

Vaigauskas buvo vienas iš pagrindinių planuotojų ir vykdytojų abiejų didžiųjų pokario deportacijų. Už sąžiningą lietuvių tautos naikinimą jis buvo apdovanotas keliais ordenais ir medaliais.

Senutė Vaigausko motina, religinga ūkininkė, sutikusi sūnų, veltui su ašaromis maldaudavo liautis naikinti savo krašto žmones. Vaigauskas savo motinos kaime nelankė, bet ji sugebėdavo pati jį pasiekti Šiauliuose.

Pasibaigus partizanų kovoms, Vaigauskas vėl buvo išgabentas į Maskvą pasiruošti "užsienio tarnybai". Svetimų kalbų mokykloje jis gerai išmoko anglų kalbą ir 1960 metais buvo pasiųstas tarnybai į Jungtines Tautas New Yorke. Tikroji paskirtis buvo suorganizuoti Amerikos lietuvių sekimo tinklą. Veikė labai tyliai, nesiafišuodamas. Ryšius palaikė tik su labai mažu skaičiumi lietuvių, todėl apie jo buvimą čia niekas kaip ir nežinojo. Daug laiko praleisdavo rusų ambasadoje Washingtone, apklausinėdamas namo grįžtančius iš Lietuvos atvykusius turistus ir agentus.

1963 ar 1964 metais Vaigauskas iš Amerikos dingo. Po kiek laiko atsirado sovietų pasiuntinybėje Londone. Priskirtas prie konsularinio skyriaus. Organizuodamas Europos lietuvių sekimą, Vaigauskas veikė tyliai, kaip ir Amerikoje.

1971 m. rugsėjo mėnesį anglai išaiškino rusų šnipų ir sabotažo organizatorių tinklą ir 105 agentams įsakė iš krašto išsikraustyti. Jų tarpe buvo ir Ričardas Vaigauskas.

Lietuvos žmonės, kurie apie tai žino, sako, kad Vaigauskas yra pats pikčiausias Maskvos agentas, ant savo sąžinės sukroves dešimtis tūkstančių lietuvių gyvybių.

Dr. R. S. Daugvydas
Dr. M. T. Milgaudas

TALENTINGO LIETUVIO NETEKUS

1970 m. spalio 8 okupacinės valdžios slaptoji policija Vilniuje suėmė ir sunaikino vieną gabiausių jaunosios kartos lietuvių mokslininkų — kalbininką, Vilniaus universiteto profesorių dr. Joną Kazlauską.

Norėdami "Į Laisvę" skaitytojus plačiau supažindinti su prof. Kazlausko asmeniu ir mokslo darbais, perspausdiname iš 1970 metų gruodio mėn. "Pergalės" žurnalo Kazlausko bendradarbio lituanisto Bronio Savukyno straipsnį — **Redakcija.**

Vis dar sunku apsiprasti su faktu, kad šių metų spalio 8 d., būdamas pačiame kūrybinių jėgų brandume, tragiškai mirė vienas žymiausių lietuvių kalbininkų — Vilniaus Valst. V. Kapsuko universiteto Lietuvių kalbos katedros profesorius, filologijos daktaras Jonas Kazlauskas. Neišsakomai skaudi nelaimė ištiko lituanistikos mokslą ir ne tik jį — Jono Kazlausko mirtis yra didelis nuostolis baltistikai ir indoeuropeistikai. Lietuvių kalbotyra neteko vieno talentingiausių, darbščiausių ir perspektyviausių tyrinėtojų. Universiteto Lietuvių kalbos katedra — energingo, didelės lingvistinės erudicijos profesoriaus, žurnalas "Baltistica" — atsakingojo redaktoriaus, vieno savo steigėjų ir ugdytojų, kurio rūpestis ir triūsas daugiausia pasitarnavo, kad šis leidinys prilygtų rimčiausiems lingvistiniams žurnalams. Lietuvių tauta neteko sūnaus, komunistų partijos nario, visą savo trumpą, bet kūrybinės įtampos kupiną gyvenimą paskyrusio kilniam tikslui — gimtosios kalbos kuo gilesniam pažinimui, kuris, kaip suprato velionis, yra viena stautos savimonės faktorių.

Gimė Jonas Kazlauskas 1930 m. rugpiūčio 1 d. Prienų raj., Matiešionių kaime, prigludusiame prie Nemuno. Jonas — vyriausias iš šešeto Kazlauskų vaikų. Tėvas, vidutinis valstietis, labiausiai rūpinosi, kaip visus savo vaikus išleisti į mokslus. Tėvui mirus, tą jo didįjį rūpestį perėmė Jonas, ir tikrai visi jo broliai ir sesuo išėjo mokslus — jauniausias yra bebaigiąs studijas. Uoliai mokydamasis, visada būdamas vienu geriausių mokinių, 1949 m. Jonas aukso medaliu baigė Prienų gimnaziją. Tais pat metais jis įstojo į Vilniaus Valst. universiteto Istorijos - filologijos fakultetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Ir nuo tada Jonas Kazlauskas su universitetu jau nesiskyrė: 1954 m., baigęs studijų kursą, įstojo į Lietuvių kalbos katedros aspirantūrą, o ją baigęs, dirbo dėstytoju, docentu, profesorium, kurį laiką buvo Filologijos fakulteto dekanas. Atėjo jis į universitetą, karo ir pokario negandų grūdintas jaunuolis, vienas ryškiausių atstovų tos kartos, kuri, pilna ryžto nugalėti visus sunkumus, puolė rengtis dideliems darbams savo liaudies labui, tarsi įsisąmoninusi J. V. Getės žodžius: "Die Tat ist alles". Juos ir iš velionio lūpų yra tekę girdėti, ir jo gyvenimui apibūdinti labiausiai jie tinka.

1950 m. rudenį Sarbievijaus kieme stovi juodbruvas dvidešimtmetis studentas, jau antrakursis, jo rankose pora solidžių foliantų — berods, M. Daukšos "Postilė" ir F. Kuršaičio gramatika. Nešiną tomais Joną dažniausiai ir sutikdavai per visus jo studijų metus. Labai rimtai jis rengėsi moksliniam darbui — mokėsi kalbų, gaudyte gaudydavo kiekvieną naują lingvistinę knygą, nešdavosi į apytamsį kambarėlį Savičiaus gatvėje, kur jis tuomet gyveno su Justinu Marcinkevičium.

1953 - 54 mokslo metais, jis, lietuvių kalbos istorinės gramatikos mokslinio būrelio pirmininkas, susirinkimuose skaito akademiško lygio referatus; visus stebina jų autoriaus

kruopštumas ir mokslinis įžvalgumas.

1953 m. pavasarį nuvykęs į Rygą, jis aplankė didįjį baltistą Janį Endzelyną, kuris į savosios "Latvių kalbos gramatikos" egzempliorių įrašė Jonui autografą. Grįžęs pasakojo to susitikimo įspūdžius, ir jautei, kad šis žmogus pasiryžęs nuveikti ne mažiau už didįjį latvį. Berods, 1954 m. pavasarį to būrelio narių grupė ėmėsi versti į lietuvių kalbą Janio Endzelyno "Baltų kalbų garsus ir formas" — Jonas išvertė nemažą tos knygos dalį.

Paskui Tauro bendrabučio "vienutė", kurioje prie knygomis ir daugybe lapelių apkrauto stalo uoliai dirba aspirantas — rašo mokslų kandidato disertaciją "Lietuvių kalbos daiktavardžių linksniavimo sistemos paprastėjimas". Užėjęs neišgirsi Jono pasipasakojant kokių buitinių reikalų, bet visada jis noriai pakalbės apie lingvistikos problemas, paaiškins tau tokią naują lingvistikos teoriją ar metodą, pailiustruodamas ir lietuvių kalbos pavyzdžiais. Ir pagalvodavai, kad ten, dviejų skirtingų etnografinių regionų riboje — Matiešonyse ir Prienuose, formavosi tas jo tvirtas charakteris, kuriame susiliejo į vienumą užnemuniečio atkaklumas, ryžtingumas, racionalumas ir priedzūkio aukštaičio taktiškumas, jautrumas, lyriškumas (Jonas domėdavosi ir literatūra, poezija, nestokodavo subtilaus humoro draugijoje). Mokslų kandidato disertacija parodė, kad jos autorius — labai reiklus sau darbininkas maksimalistas; kaip ir ankstesni jo darbai, kursiniai bei diplominis, jis gerokai pranoko minimalius reikalavimus. 1958 m., ką tik ją apgynęs, rengdamas spaudai seriją straipsnių iš jos, skaitydamas universitete paskaitas, velionis jau ima rinkti papildomą medžiagą stambiausiam ir brandžiausiam savo veikalui — "Lietuvių kalbos istorinei gramatikai", kuri išėjo iš spaudos 1968 m., už kurią jam buvo suteiktas filologijos daktaro laipsnis. Šio veikalo reikšmė baltistikai yra didžiulė, nes ši istorinė gramatika, nagrinėjanti problematiškiausius kirčiavimo, daiktavardžio ir veiksmažodžio istorinės raidos momentus, parašyta tada dar visai nauju lietuvių kalbotyroje vidinės rekonstrukcijos metodu, t. y. taip, kad senesnė kalbos būsena atstatoma visų pirma reiškinių priežastinio ryšio pagrindu. Tuo būdu išvengta sunkiai verifikuojamo bandymo aiškinti priešistorinę kalbos būseną istorinio periodo gramatinėmis kategorijomis ir formomis. Vidinės rekonstrukcijos duomenys čia patikrinti, palyginant juos su kitų kalbų atitinkamu būdu gautais duomenimis. Taigi šis Jono Kazlausko veikalas daugeliu savo išvadų duoda mums naują lietuvių kalbos priešistorinės būsenos vaizdą, kiek skirtingą nuo tradicinio, susidaryto iš jaunagramatikių darbų. Tuo jis reikšmingas ne tik baltistikai, bet ir indoeuropeistikai, net bendrajai kalbotyrai. Tą, matyt, patvirtina faktas, kad viena mokslinės literatūros leidyklų Vakarų Vokietijoje paprašė "Minties" leidyklą licencijos išleisti šį veikalą vokiečių kalba, tuo būdu padarant jį prieinamesnį platesniam pasaulio indoeuropeistų ratui.

Jono Kazlausko palikime daugiau nei 50 straipsnių, išspausdintų respublikos, sąjunginiuose ir užsienio moksliniuose leidiniuose — juose originaliai nagrinėjama lietuvių ir kitų baltų kalbų istorinė fonetika, istorinė gramatika ir leksika. Jis pirmasis iš lietuvių lingvistų taip plačiai panaudojo vidinės rekonstrukcijos metodą ir pirmasis taip išsamiai fonologiškai ir diachroniškai aprašė lietuvių kalbos akcentuacijos ir garsyno sistemas.

Nebuvo velioniui svetimos ir kalbos praktikos problemos. Matydavome jį kraštotyrininkų Lietuvių kalbos sekcijos susirinkimuose, skaitėme jo pasisakymų aktualiais kalbos praktikos reikalais.

Ant velionio rašomojo stalo guli šūsnys dar neskelbtų rankraščių. Čia dar ne visai baigtas veikalas "Bal-

tų kalbotyros įvadas", kuriame, kaip yra sakęs autorius, turėtų būti pateiktas baltų kalbų istorijos, jų tarpusavio ryšių ir santykių su kitomis indoeuropiečių kalbomis sintetinis vaizdas, jo susidarytas iš savo paties ir kitų baltistų bei indoeuropeistų naujausių tyrinėjimų. Čia po kiekvieno skyriaus autorius žadėjo pateikti kiek įmanoma platesnę bibliografiją. Mūsų, veliono kolegų, uždavinys — parengti šį veikalą spaudai, juoba kad jis įtrauktas į "Minties" leidyklos planą.

Keliolika autorinių lankų sudaro ir lietuvių kalbos istorinės gramatikos bei baltų kalbotyros įvado paskaitos. Jose, matyt, yra ir visai naujų dalykų, neįėjusiu į spausdintus darbus. Aišku, publikuotina ir jų bent dalis. Reikėtų skelbti kai ką ir iš darbinių pastabų, kurių jo rankraštyne nemaža ir kurios turėjo būti naujų straipsnių užuomazgos. Yra dar neskelbtų ir ankstesnių jo darbų — sakykime, straipsnis apie lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių formų kilmę ir istorinę raidą.

Tą lemtingą spalio dieną Jonas Kazlauskas akademinio žodyno kartotekoje ieškojo medžiagos žodžio **skerdžius** etimologijai. Į žurnalo "Baltistica" redkolegijos posėdį, kuris turėjo įvykti antroj dienos pusėj, atsakingasis redaktorius jau neatėjo. Daugiau nesutiksime jo senojo Universiteto kiemuose ir auditorijose. Mokslų akademijos skaitykloje, kur beveik kas savaitę jis užeidavo susipažinti su ką tik gauta lingvistine literatūra, nesiklausysime jo pranešimų konferencijose — atgulė jis amžiams viename Antakalnio šlaitų. Sudėjome jam į kapą su gėlėmis ir gražiausius žodžius tos kalbos, kuri buvo jo gyvenimo prakaitas ir duona. Tegu ilsis ramus po sunkaus darbymečio. Liko gyvas jo gyvenimo ir darbo pavyzdys, kuris gyviesiems visada bus imperatyvas, primenąs padaryti ir tai, ko nesuspėjo Jis.

Bronys Savukynas

Su jaunimu į lietuvišką ateitį

Visų mūsų akys krypsta į jaunimą. Ir suprantama kodėl: jis užima vyresniųjų vietas, perima jų dirbamus darbus, kuria naują ateitį. Mums rūpi, kad ši ateitis būtų lietuviška ir atitiktų tuos siekimus, kuriais gyveno bei sielojosi mūsų tautos pirmtakai, ugdydami tautinę sąmonę, kurdami tautinę kultūrą, organizuodami savą valstybę. Tad ir mūsų jaunimas turės tęsti kovą už Lietuvos laisvę ir apsispręsti už svetur gyvenančio lietuvio išlikimą savo tautoje.

1966 m. įvykęs pirmasis pasaulio lietuvių jaunimo kongresas savo uždavinį atliko. Jis parodė, kad jaunimo pajudėjimas visuotiniu mastu yra galimas ir reikalingas. Dabar esam pakeliui jau į antrąjį kongresą, kuris įvyks 1972 metais. Šis kongresas remsis turima patirtimi ir turės tautinius jaunimo uždavinius papildyti, praplėsti, pagilinti ir vykdyti. Kongresas turės sutraukti daugiau jaunimo ypačiai iš kitų kraštų. Turės apžvelgti jaunimo dirbamą tautinį darbą ir pasiektus kūrybinius laimėjimus. Turės smaigstyti gaires ateičiai. Todėl jam reikia sudaryti tvirtą moralinę ir materialinę atramą.

Stokime visi į II-jo Pasaulinio Lietuvių jaunimo kongreso organizavimo talką!

Teikime visi šiam kongresui visą galimą moralinę bei materialinę pagalbą!

Ženkime visi kartu su savo jaunimu lietuviškos ateities keliu!

Stasys Barzdukas
PLB valdybos pirm.

Dr. Juozas Kazickas,
II-jo PLJK fin. kom. pirm.

Romas Sakadolskis,
II-jo PLJK komiteto
prezidiumo pirm.

DR. PETRAS DAUŽVARDIS, LIETUVOS GENERALINIS KONSULAS ČIKAGOJE, mirė 1971.IX.26. Buvo gimęs 1895.IX.16 Latvijoje; augo Rokiškio apskrityje, Amerikon atvyko 1914. Teisių daktaro laipsnį gavo John Marshall teisių mokykloje. Konsularinėje tarnyboje dirbo nuo 1925.

Mirtis iš kovos dėl Lietuvos laisvės fronto išjungė vieną iš pačių žymiųjų tos kovos vadų ir vieną iš narsiųjų kovotojų. Dr. P. Daužvardis savo oficialia pozicija, asmenišku pavyzdžiu, gyvu ir spausdintu žodžiu stiprino savuosius, informavo ir kovai prieš Lietuvos pavergėją telkė svetimuosius.

Dr. P. Daužvardis Lietuvos laisvės problemas svarsto ir atsakymų ieško šiame "Į Laisvę" numeryje spausdinamame straipsnyje "Lietuva ir jos išlaisvinimas".

INFORMACIJOS PROBLEMAS RYŠKINANT

K. Petkaus straipsnio papildymai ir patikslinimai

Lietuvos bylos kėlimo ir gynimo laisvųjų tarpe klausimas yra šimtus kartų keltas, nagrinėtas ir diskutuotas mūsų spaudoje, veiksnių ir kitų grupių suvažiavimuose bei eiliniuose lietuvių susirinkimuose. Tą klausimą bandžiau kiek pilniau paliesti "Į Laisvę" žurnalo 1970 metų spalio mėnesio numeryje (žiūr. "Į Laisvę", nr. 49/86 — "Lietuvos bylos kėlimas ir gynimas laisvųjų tarpe", 4 - 13 pusl.). Tame straipsnyje daviau eilę sugestijų bei nurodymų, kaip visas šis reikalas turėtų būti įstatytas į tinkamas vėžes. K. Petkus (slapyvardis? - L. V.) bando savo straipsnyje (žiūr. "Į Laisvę" nr. 52/89 — "Informacijos problema Lietuvos laisvinime", 30 - 41 pusl.) vėl pažiūrėti į šią problemą iš visų pusių ir rasti jai sprendimą. Atrodo, kad vienu kitu klausimu K. Petkus, rašydamas savo minėtą straipsnį, neturėjo pakankamai davinių ir "paslydo". Mėginsiu jo tuos "paslydimus" atitaisyti, netikslumus patikslinti ir vieną kitą jo paties

prieštaravimą pačiam sau nurodyti.

Štai, mano papildymai bei patikslinimai:

1. K. Petkus savo straipsnyje klausia, ar esą reikalo legislatoriams (Washingtone) Vasario 16-sios ir kitomis progomis tarti žodžius JAV-bių Kongrese, jei mūsų spauda beveik nieko apie tai neužsimena (31 p.). Tame pačiame straipsnyje jis akcentuoja, kad tai esąs "svarbus darbas" (35 p.). Jis taip pat pažymi, kad "Congressional Record" (JAV-bių Kongreso darbų stenogramos) "platesnių masių" nepasiekiąs (31 p.). "Congressional Record" leidinys turi keliasdešimt tūkstančių tiražą. Tą leidinį prenumeruoja visų universitetų bei kolegijų bibliotekos, žymesni ir įtakingesni krašto politinio bei visuomeninio gyvenimo vairuotojai. Tūkstančiai amerikiečių, kurie nori pilniau sekti JAV-bių Kongreso darbus, taip pat prenumeruoja minėtą leidinį. To leidinio metinė prenumerata yra 45 doleriai. Jei to leidinio negauna mūsų laikraščių redakcijos ir jo neseka tų laikraščių redaktoriai, tai yra vienas iš mūsų spaudos negalavimų. Vienas ar kitas iš mūsų laikraščių turi taip vadinamus savo korespondentus Washingtone. Greičiausia ir tie korespondentai neskaito "Congressional Record". Jų pranešimai savo laikraščiams apie legislatorių žodžius bei pareiškimus Lietuvos bylos klausimu yra labai skurdūs bei nepilni. ELTA, reikia manyti, tą leidinį gauna, bet ji legislatorių pareiškimus išcenzūruoja. Jei tik legislatorius pamini **H. Con. Res. 416** įgyvendinimo reikalą ar LB vardą, ELTA stengiasi to "nepastebėti". Kiekvienas legislatorius, tardamas žodį ar padarydamas pareiškimą Lietuvos bylos klausimu, paruošia ir specialų pareiškimą (press release) savo distrikto ar steito spaudai. Šimtai krašto dienraščių ar savaitraščių keliomis eilutėmis ar vienu kitu paragrafu užsimena Lietuvos bylos klausimu. Atrodo, kad K. Petkui buvo tai nežinoma.

2. Anot K. Petkaus, "didžiausią informacijos darbą" atliekąs VLIKas (32 p.). Jis rašo apie VLIK-o leidžiamus biuletenius, memorandumus laisvųjų kraštų vyriausybėms ir VLIK-o išlaikomas radijo programas (Romoj, Vatikane, Madride ir Maniloje). K. Petkus paneigia VLIK-o biuletenių reikšmę. Išlaikomos radijo programos yra saviesiems pavergtoje Lietuvoje, o ne svetimųjų informavimui. Tiesa, kartkartėmis VLIK-as paruošia memorandumų laisvųjų kraštų vyriausybėms. Jei VLIK-o visi memorandumai yra tokie, kuriuos jis išsiuntinėjo 1968 metais (Lietuvos nepriklausomybės atstatymo 50 metų sukakties proga), tai laisvųjų kraštų vyriausybės jų tikrai neskaito. Mat, laiškas, siunčiamas kartu su tuo memorandumu, buvo multiplikuotas. Retas iš mūsų teskaitome masiniai multiplikuotus bendralaiškius. O ką gi kalbėti apie kraštų karalius, karalienes, prezidentus bei ministerius pirmininkus!

3. Atrodo, kad K. Petkui yra nepaprastai svarbu išlaikyti Amerikos Balso lietuviškas transliacijas. Anot jo, jei ne ALT-ba, jos galė-

tų būti apkarpytos ar visai panaikintos. Kartkartėmis ALT-ba parašo tuo reikalu laiškus krašto vyriausybei ar Valstybės departamentui. Tuo reikalu rašo ir kitos organizacijos bei vienetai — LB ir kitos grupės. Kaip amerikiečiai sako, tik mažą dalį "kredito" galėtumėm tuo reikalu priskirti ALT-bai. Nėra paslaptis, kad Amerikos Balso transliacijos yra labai "nekaltos", jose griežtesnių pasisakymų prieš Lietuvos pavergėją ar apie laisvųjų pastangas kovoje dėl Lietuvos laisvės nė su žiburiu negalima rasti. Eilė legislatorių Vasario 16-sios, birželio liūdnųjų įvykių ir kitomis progomis labai griežtai pasisako prieš Lietuvos pavergėją ir reikalauja Sovietų Sąjungą pasitraukti iš Lietuvos ir kitų Pabaltijo kraštų. Amerikos Balsas to nemini. Šimtai legislatorių yra pasisakę už Lietuvos bylos iškėlimą Jungtinėse Tautose, už **H. Con. Res. 16** rezoliucijos įgyvendinimą. Amerikos Balsas to irgi "nepastebi". Rezoliucijos pravedimo įkarštyje eilę kartų kasmet tekdavo siekti Washingtoną. Beveik kiekviena proga aplankydavau ir Amerikos Balso lietuvių skyrių. Vienas ar kitas iš mano pažįstamų padarydavo su manimi pasikalbėjimus. Po to pareikšdavo, kad aš kalbėjęs per "kietai" prieš pavergėjus, ir pasikalbėjimai nepraeisią per cenzūrą (amerikiečių ar lietuvių? — to aiškiai nepasakydavo). Po tokių pareiškimų savo vizitus Amerikos Balso lietuvių skyriui labai apkarpiau. Paskutinį kartą Amerikos Balso lietuvių skyriaus pareigūnai, žinodami, kad aš dirbu amerikiečių mokykloje, paprašė, kad aš pakalbėčiau apie amerikiečių mokslo institucijas. Tai padariau. Tema buvo (ir yra) labai "nekalta". Be abejo, tas pasikalbėjimas buvo perduotas į pavergtąją Lietuvą. Apie Lietuvos laisvinimo reikalus ir garsiąją **H. Con. Res. 416** rezoliuciją nebuvo man leista nė prasižioti. Veiksniai ir pavieniai lietuviai turėtų užversti krašto vyriausybę laiškais ir telegramomis Amerikos Balso transliacijų linijos pakeitimo reikalu. Dabartinės transliacijos yra savęs ir pavergtųjų apgaudinėjimas.

4. JAV-bių LB Informacijos komisijos (National News Service) pastangos svetimųjų informavimo Lietuvos bylos klausimu buvo ir yra labai ribotos. Anot K. Petkaus, ši komisija "stebuklų nepadarė". Ši komisija, pradėjusi darbą prieš maždaug porą metų, labai aiškiai akcentavo, kad stebuklų neatsieksianti, o tik bandysianti padaryti gerą pradžią. Pradžia padaryta tikrai gera. Jei JAV-bių LB Centro valdyba investuos į visą tą darbą pakenčiamą sumą pinigų, bus galima atsiekti ir stebuklų. Kelerių metų laikotarpyje nė viena kita grupė (įskaitant ir veiksnius) neišgavo nė vieno įžanginio plačiojoje amerikiečių spaudoj ir nė vieno straipsnio iš amerikiečių laikraštininkų (columnists), o LB Informacijos komisija tai atsiekė. Tai jau yra didelis laimėjimas! Tai buvo skelbta mūsų spaudoje. K. Petkus turėjo tai pastebėti! Čia išvardinsiu tuos didesnius LB Informacijos komisijos laimėjimus. Išgauti įžanginiai (LB Informacijos komisijos pastangomis): **U. S. News and World Report** (1971.III.29),

New York Times (1971.VI.21), **New York Daily News** (1971.VI.16); straipsniai (columns) — **David Lawrence** (1970.VI.11), **Dr. Russell Kirk** (1971.II.24), **Dan Lyons** (1971.VII.18). Laikraštininkų David Lawrence, dr. Russell Kirk ir kun. Dan Lyons straipsnius skelbia šimtai krašto dienraščių ir savaitraščių. David Lawrence straipsnius spausdina ir krašto sostinės dienraštis **The Evening Star.** Jei kas būtų bandęs tik vietą nupirkti tuose laikraščuose ir žurnaluose, kiek užėmė tie įžanginiai ir straipsniai, būtų kainavę ne dešimtimis, bet šimtais tūkstančių dolerių. Per tuos porą metų JAV-bių LB Centro valdyba išleido tam reikalui tik apie 5,000 dolerių. Jei investuojant tik 5,000 dolerių, galima laimėti šimtus tūkstančių dolerių — tai, galima sakyti, to darbo vykdytojai yra stebukladariai.

Atrodo, K. Petkus bus nesupratęs L. Bendruomenės Informacijos komisijos vaidmens proklamacijų iš steitų gubernatorių, apskričių (counties) tarybų, miestų tarybų bei burmistrų išgavimo klausime. LB Informacijos komisija bandė proklamacijas nukreipti į krašto vyriausybę, o ne į minėjimų sales, kaip kad buvo daroma iki maždaug 1970 metų pradžios. Tą mintį pasisavino eilės vietovių lietuviai. Vienas iš tokių proklamacijų tekstas buvo ištisai įdėtas "Į Laisvę" žurnale (žiūr. "Į Laisvę", nr. 51/88, 64 p.). Matomai, K. Petkus, prieš rašydamas savo straipsnį, nesusipažino su tos proklamacijos turiniu.

5. Lietuvos Vyčių Lietuvos reikalu komisija, kuriai vadovavo a. a. kun. kleb. J. C. Jutkevičius, atliko didelį darbą. Paskutinių kelerių metų laikotarpyje Vyčiuose tuo reikalu entuziazmas buvo nepaprastai išsekęs. Tik apie trečdalis kuopų beturėjo Lietuvos reikalų komisijas. Tos komisijos biuletenis būdavo siuntinėjamas tik apie 180 asmenų, o ne 2,225 asmenims, kaip kad K. Petkus rašo. A.a. kunigas kleb. J. C. Jutkevičius labai noriai įsijungė į LB Informacijos komisiją ir džiaugėsi, kad LB ėmėsi iniciatyvos toje taip svarbioje srityje. Vyčiuose, anot to dvasiškio, iškeliavusio amžinybėn, tam darbui ateitis buvusi labai miglota.

Gyvename specialistų amžiuje. Informacijos sritis, kaip ir visos kitos sritys, yra sudėtinga bei komplikuota. Jei norime apčiuopiamesnių rezultatų (anot K. Petkaus, "stebuklų"), tam darbui turi vadovauti tos srities specialistai. Antra, su centais nieko neatsieksime. Atrodo, kad veiksniai nieko konkretesnio šioje srityje nedaro ir neplanuoja daryti. Ar JAV-bių LB Centro valdyba **pilnai** imsis iniciatyvos tam darbui, ar bandys skirti kasmet keliasdešimt tūkstančių dolerių tam žygiui?

Leonardas Valiukas

Malonus skaitytojau, savo pastabas apie perskaitytą "Į Laisvę" numerį siųsk šiuo adresu: Į Laisvę, Post Office Box 34461, Los Angeles, California 90034

LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS, SPAUDOS IR RADIJO DIENOS

Pirmąjį LB spaudos ir radijo darbuotojų suvažiavimą savo vasarvietėj sukvietė prieš ketvertą metų PLB valdybos buv. pirmininkas a. a. Juozas Bachunas. Anot Stasio Barzduko, PLB valdybos dabartinio pirmininko, tada buvo susitikta, pasikalbėta, pabendrauta, ir tai daugeliui patikę. Panašus suvažiavimas, ketvirtas iš eilės, buvo sušauktas ir 1971 metais. Jis įvyko rugsėjo mėnesio 18 - 19 dienomis Tabor Farmoje (Michigan, JAV), kurią dar prieš J. Bachuno mirtį perėmė Valdas Adamkus. Šiam suvažiavimui PLB valdybos vykdomasis vicepirmininkas dr. A. Butkus davė gana iškilmingą vardą, pavadindamas jį **LB, spaudos ir radijo dienomis.**

Suvažiavimo dalyviai

Tabor Farm vasarvietė yra gana nuošali vieta. Praleisti atostogas ten — puiku, bet ją siekti tik porai dienų — sunku. Ypač nepatogu tiems, kurie keliauja lėktuvais. Minėto suvažiavimo dalyvių skaičius buvo gan ribotas — tik apie 50. Dalyvavo penki PLB valdybos nariai: pirm. St. Barzdukas, dr. A. Butkus, dr. H. Brazaitis, dr. A. Nasvytis ir A. Gailiušis. Kanados LB atstovavo pats valdybos pirm. dr. S. Čepas. Suvažiavime nesimatė nė vieno JAV-bių LB Tarybos prezidiumo nė centro valdybos nario. ALT-bos vykdomajam komitetui atstovavo K. Kleiva. Iš galimų 24 radijo programų vadovų tedalyvavo tik 3. Iš redaktorių ar leidėjų suvažiavime dalyvavo: kun. J. Vaišnys, S. J. ("Laiškai Lietuviams"), kun. Pr. Gaida ("Tėviškės Žiburiai"), M. Gudelis ir A. Pužauskas ("Naujienos"), A. Kučys ("Varpas"), V. Šimkus ("Laisvoji Lietuva"), A. Juodvalkis ("Dirvos" bendradarbis). Kiti laikraščiai ir žurnalai savo atstovų į suvažiavimą neatsiuntė. Niekas neatstovavo VLIK-ui. Suvažiavime dalyvavo Lietuvos pasiuntinybės Washingtone patarėjas dr. S. Bačkis ir Baltimorės (Maryland) arkivyskupijos informacijos vedėjas kun. K. Pugevičius. Visi kiti dalyviai — be titulų, svečiai.

Suvažiavimo tikslas

Šio suvažiavimo tikslą taip spaudoje apibūdino PLB valdybos vykdomasis vicepirmininkas dr. A. Butkus: "... Šių metų pagrindinė pokalbio tema plati: **Išeivijos lietuvių kultūrinis, visuomeninis ir politinis pasireiškimas.** Savaime suprantama, kad pagrindinai visų klausimų apsvarstyti nebus įmanoma. O ilgų pranešimų retas tenori klausytis. Tad formalių pranešimų visai nebus, išskyrus trumpus pasisakymus Vliko, Altos ir Bendruomenės pirmininkų ar jų įgaliotinių".

Svarstyti klausimai

To suvažiavimo neplaninguose pašnekesiuose paliesta tūkstančiai klausimų. Retas iš dalyvių kalbėjo į temą, o visi kiti — apie "savo reikalus".

Temai "Kodėl jaunoji karta nesijungia į lietuvišką veikklą?" įvadą padarė I. Stasaitė - Bublienė. Ji prieš keletą metų dalyvavo ALTbos Clevelando skyriaus veikloje. Anot jos, dėl jaunosios kartos neveiklos kalti senieji. Štai, keli jos kaltinimai taip vadinamai senajai kartai: "partiniai ginčai jaunimui nesuprantami", "partijų kovos yra nepateisinamas ir nereikalingas energijos eikvojimas", "lietuviai politikai yra labai riboti ir nereikšmingi", "pamiršti ginčus ir politines rietenas", "ateitis priklausys nuo mūsų tautinės kultūros". Ji neparodė jokio supratimo apie politinių partijų bei grupių paskirtį ir "nesuvedė galų" mūsų politinio bei visuomeninio gyvenimo veikloje. Po tokio įvado sunku buvo tą temą toliau vystyti. Antra, dalyvių tarpe nesimatė jaunosios kartos atstovų. Diskusijose dalyvavusieji negalėjo pritarti I. Stasaitės - Bublienės nepagrįstiems teigimams.

"Kaip patekti į amerikiečių spaudą su Lietuvos bylos ar lietuvišku klausimu?" problema neduoda ramybės nuoširdiems lietuvių darbuotojams. Įvadą diskusijoms tuo klausimu bandė padaryti V. Kasniūnas (iš Čikagos). Jis parašo mūsų laikraščiams, bet ėjimas į amerikiečių spaudą yra jam terra incognita. Nusiskundė, kad JAVbių LB Informacijos komisija neparuošianti pakankamai laiškų pavyzdžių amerikiečių dienraščių **laiškai redaktoriui** skyriams. Informacijos komisija visad akcentuoja, kad laiškų pavyzdžiai yra tik medžiaga. Informacinės medžiagos gavėjai kviečiami laiškus laikraščių redaktoriams ar krašto pareigūnams perredaguoti, o ne žodis žodin nurašyti. Jei asmuo nepajėgia to padaryti, ką jis gali kalbėti apie didesnį prasiveržimą su mūsų reikalais į amerikiečių (ar kanadiečių) spaudą!?

Apie lietuvių įėjimą į amerikiečių radijo ir televizijos programas žodį tarė kun. K. Pugevičius, Baltimorės arkivyskupijos informacijos direktorius. Jis yra tikras tos srities specialistas. Jis turi tuo reikalu tūkstančius pasiūlymų, planų bei sugestijų. Jų realizavimui reikia nemažos finansinės paramos. Jis yra LB Informacijos komisijos narys. Ar veiksniai ir LB sudarys šiam ekspertui sąlygas bent daliai jo planų įvykdyti?

Po įžanginių V. Kasniūno ir kun. K. Pugevičiaus žodžių į pašnekesį jungėsi kiti suvažiavimo dalyviai. Lietuvių informacijos reikalas svetimiesiems toli gražu nebuvo paliestas iš esmės. Kalbėtojai klaidžiojo "lankomis". M. Gudelis siūlė LB-nei pasirūpinti, kad Lietuvos istorija būtų išversta į anglų kalbą. Viena moteriškė jam atrėžė: "Tai turėtų atlikti ALT-ba ir VLIK-as, o ne LB". Ne vienas ir iš bendruomenininkų dejavo, kad "verktinai" reikia suorganizuoti informacijos centrą. JAV-bių LB Centro valdyba yra padariusi tam gerą pradžią. Tą LB Informacijos komisijos darbą reikia plėsti, tobulinti ir pilniau paremti finansiškai.

Dr. A. Butkaus planas

Jau kuris laikas PLB valdybos vykdomasis vicepirm. dr. A. But-

kus užsimena spaudoje ir susirinkimuose apie LB ir ALT-bos veiklos koordinaciją. Tą savo planą jis "atidengė" ir šiame suvažiavime. Jis pabrėžė, kad tai esąs jo planas. Tas projektas niekad nesąs svarstytas ir priimtas PLB valdybos. Ne vienas iš kalbėjusių akcentavo, kad tas planas turįs būti svarstomas JAV-bių LB ir ALT-bos vadovybių. To projekto svarstymui šiame suvažiavime nepritarė ir PLB valdybos pirm. St. Barzdukas. Anot jo, to plano svarstymui čia nesą atitinkamų sąlygų. Taip ir praėjo laikas bediskutuojant — svarstyti tą projektą ar ne?

Geros valios lietuviai neturėtų dr. A. Butkaus projektui priešintis. Jis siekia suvesti LB ir ALT-bą po vienu "stogu". Anot to plano, sušauktinas bendras LB ir ALT-bos seimas. Delegatai į tą seimą turėtų ateiti iš LB apylinkių ir centrinių organizacijų. Sudarytina bendra vadovybė kultūrinei ir politinei veiklai. Kultūrinė sritis, anot to plano, atiduotina LB Centro valdybai, o politinė — ALT-bai, kuri turėtų būti papildyta LB Tarybos delegatais. "Naujienų" atstovai ir kartu ALT-bos gynėjai gana palankiai atsiliepė apie dr. A. Butkaus planą. Anot jų, šis projektas esąs švelnesnis už "volertininkų" planą, nes jis nesiūląs likviduoti ALT-bos. Kai kurie Bendruomenės vyrai esą pareiškę, kad jie sulikviduosią ALT-bą ar ją įjungsią į LB. Į šiuos naujienininkų pareiškimus replikavo PLB valdybos pirm. St. Barzdukas. Jis kalbėjo: ... "Aš norėčiau konkrečių faktų: kada, koks vyras, kur šita yra pareiškęs? Aš seku spaudą ir, mano žiniomis, nei vienas vyras tokio pareiškimo nėra padaręs. Reiktų kalbėti faktais". Kaltintojai faktų nurodyti nepajėgė. Reikia manyti, kad JAV-bių LB vadovybė dr. A. Butkaus planui iš esmės nesipriešintų, tik reikai abejoti, ar planu susidomės Amerikos Lietuvių Taryba.

Viršūnės nedalyvavo

Kaip jau buvo minėta, suvažiavime nepasirodė eilės laikraščių ("Draugo", "Darbininko", "Keleivio", "Nepriklausomos Lietuvos", "Aidų", "Į Laisvę" ir kit.) redaktoriai ar atstovai, nedalyvavo JAV-bių LB Tarybos prezidiumo ir Centro valdybos nariai, nesimatė nė vieno vlikininko. Anot naujienininkų, "volertinė grupė" ir "frontininkai" (pasak "Naujienų" — blogieji frontininkai!) konferenciją boikotavę. Į šį "Naujienų" pareiškimą atsiliepė "Nepriklausoma Lietuva" (1971.X.6): "... konferencijos dalyvių sąraše iš tiesų nesimatė JAV LB valdybos ir tarybos prezidiumo narių pavardžių. Nebuvo nė Draugo, Darbininko, Keleivio ar Nepriklausomos Lietuvos atstovų. Antra vertus, nebuvo nė Vliko atstovo, o pastarieji du laikraščiai niekados nebuvo ir nėra 'frontininkų' kontroliuojami".

Kodėl eilė kviestų asmenų neatvyko į šį suvažiavimą? Visi tie kviestieji, kurie nepasirodė, reikia manyti, sutiko su "Draugo" vedamojo mintimis (1971.IX.4): "Atrodo, kad mėginama sudaryti minios nuotaiką, o ne tikras pokalbis, kai perskaitai atsišaukimą, kuriuo PLB

ŽYGIS, PASKELBTAS PRIEŠ DVEJUS METUS

Kur nužygiuota?

Septintajame Amerikos Lietuvių kongrese Detroite 1969 m. Amerikos Lietuvių Tarybos valdybos narys dr. Kazys Šidlauskas (politine priklausomybe krikščionis demokratas, ALT-boje atstotaująs kažkokiu būdu ALT Sandarai) kongreso dalyviams pristatė paruoštą planą, kuris kongreso darbų leidinyje aptartas kaip "Naujas žygis Lietuvos laisvinimo byloje".

Dr. K. Šidlauskas kalbėjo:

"Prieš šį Amerikos Lietuvių Kongresą, ALT Valdyba yra svarsčiusi ir savo principinį pritarimą davus planui, kuriuo būtų siekiama pravesti JAV Kongrese Užsienio Paramos įstatymo papildymą, kad būtų įsteigta atskira, tik JAV prezidento kontroliuojama federalinė įstaiga Baltijos tautų bylai propaguoti, kurią būtų siūloma pavadinti "Baltic Countries Freedom Administration"... Šiai įstaigai turėtų būti leista teikti materialinę paramą ir atskiroms egzilų bei kitokioms organizacijoms, kurios siekia išlaikyti aukštumoj savo kilmės pavergtų gyventojų dvasią ir stiprinti jų išsilaisvinimo viltis..."

Iš kalbėtojo žodžių galima daryti išvadą, kad ALT-ba šio projek-

---

kviečia L. Bendruomenės ir kitų veiksnių — Vliko, Altos, spaudos ir radijo atstovų — suvažiavimą. Į jį kviečiami visi, kas nori pasikalbėti, su pažįstamais pabendrauti. Tai yra gera socialine prasme. Bet pokalbiui reikia aiškios programos, konkrečių planų, regimų veiklos gairių, jeigu norima iš jo turėti praktiškos naudos..."

Sugestijos ateičiai

Lietuvių Bendruomenei būtinai reikalingas ryšis su spaudos, radijo ir televizijos darbuotojais. Tų darbuotojų susitikimai su JAV ir Kanados LB viršūnėmis šauktini kasmet didesniuose lietuvių centruose: Čikagoje, New Yorke ar Toronte. Tuos susitikimus turėtų organizuoti JAV ir Kanados LB vadovybės, o ne PLB valdyba.

Ir PLB valdyba, ir JAV ir Kanados LB vadovybės turi gauti visai savo veiklai ir planams visas galimas sugestijas, patarimus bei rekomendacijas. Būtų tikslu PLB valdybai kartu su JAV ir Kanados LB vadovybėmis sušaukti kasmet specialias konferencijas, pakviečiant į jas sumaniausius ir nuoširdžiausius LB darbuotojus bei rėmėjus. PLB valdybai ir JAV ir Kanados LB vadovybėms tokios konferencijos galėtų būti (ir būtų!) "aukso kasyklomis" visai veiklai bei ateities planams bei žygiams.

A. Gailius

to įgyvendinimui preliminarinius ėjimus buvo padariusi:

"ALT Valdyba yra gavusi (iš kur? — F. Ž.) memorandumo projektą, kuriame trumpai primenama, ką lig šiol JAV administracija ir Kongresas yra atlikę Lietuvos laisvinimo byloje, išdėstomas mūsų planas ir prašoma jam paramos. Pirmoj eilėj šis memorandumas skirtas JAV Kongreso nariams, iš kurio ir visai nauji į Kongresą patekę žmonės galėtų susidaryti beveik pilną visos Baltijos tautų laisvės bylos vaizdą. Žinoma, kad apie šį mūsų žygį teks painformuoti latvius ir estus, kad užsitikrinus jų paramą arba pilną įsijungimą į bendrą akciją".

Suplanuoto žygio ritmį ir svarbą kalbėtojas užakcentavo paskutiniu paskaitos paragrafu:

"Suprantama, kad mūsų siūlomą planą nelengva pravesti. Jam reikalingas ilgas ir planingas pasiruošimas, o tarptautinė padėtis nelabai palanki. Bet kitais metais jau sueis 30 metų sukaktis nuo Baltijos kraštų okupacijos ir aneksijos. Šios sukakties proga mes norėtume savo žygį įvykdyti. Amerikos Lietuvių Tarybos statutas ir mūsų tautiečių jos veiklai kasmet skiriama materialinė parama mus įpareigoja laikas nuo laiko imtis ir sunkiai įvykdomų planų, kad būtų panaudotos visos įmanomos priemonės, priartinti mūsų tautai laisvės dienas". (Visos citatos paimtos iš ALT-bos leidinio "Septintasis Amerikos Lietuvių Kongresas Detroite 1969 m.", p. p. 84, 85, 87, 88, 92).

Rimtas ir reikšmingas žygis suplanuotas ir priimtas centrinės Amerikos lietuvių politinės vadovybės ir krašto lietuvių kongrese oficialiai pristatytas visai visuomenei. Nustatytas ir laikas, iki kurio tas projektas turėtų būti įgyvendintas.

Būtų neteisu Amerikos Lietuvių Tarybai priekaištauti dėl plano neįvykdymo. Gal būt šiuo metu planas ir visai neįvykdomas, tačiau kartais yra prasminga siekti ir to, "ko vyzdys nepasiekia". Jeigu po rimtų pastangų pasirodytų, jog projekto įgyvendinti negalima, reikia jį sustabdyti, o už pastangas, tegu kad ir nesėkmingas, visuomenė dirbančiai institucijai turėtų pareikšti padėką.

Tačiau iki šiol neteko girdėti, kad ALT-bos valdyba būtų kreipusis į savo skyrius, prašydama talkos, ir neteko pastebėti spaudoje, kad būtų buvę kreiptasi į Amerikos lietuvių visuomenę žygį paremti kokia nors akcija.

Praėjo dveji su kaupu metai, o apie tą žygį ir jo pasekmes nieko negirdėti. Amerikos Lietuvių Taryba yra skolinga lietuvių visuomenei paaiškinimą, kur jau nukeliauta? Jei žygyje sustota, tai kokios kliūtys sustabdė? Gal reikalinga visuomenės ar organizacijų talka? Gal gi atsirastų žmonių šalia ALT-bos, kurie galėtų ką nors patarti? Tačiau jei Amerikos Lietuvių Taryba paskelbė žygį, visai nemanydama žygiuoti, o tik norėdama pasirodyti visuomenei, kad ir mes imamės "sunkiai įvykdomų planų", tai būtų neatsakomingas veiksmas prieš tuos, kurie ALT-bai "kasmet skiria materialinę paramą".

Žygiuoja ir Bendruomenė

1971 m. kovo 4 JAV LB centro valdyba visoms apygardų ir apylinkių valdyboms išsiuntinėjo aplinkraštį (nr. 5), kviečiantį remti JAV Kongresan įneštus "Ethnic Heritage Studies" įstatymo projektus. Aplinkraštyje išaiškinta šio įstatymo praktiška reikšmė lietuvybei Amerikoje, nurodyta pravedimo procedūra ir iš Lietuvių Bendruomenės paprašyta konkrečios talkos šio įstatymo pravedimui atsiekti. Apygardų ir apylinkių valdyboms duotos tikslios ir detalizuotos instrukcijos.

JAV LB centro valdybos delegacija federalinės paramos tautinių grupių praeities tyrimams įstatymui pravesti reikalu aplankė projekto autorius — sen. Richard S. Schweiker ir kongresmaną Roman C. Pucinski ir eilę kitų Senato ir Atstovų rūmų narių. Suderintos L. B. pastangos su kitomis tautinėmis grupėmis jau atnešė pradinius laimėjimus: Senato komisija (Committe on Labor and Public Welfare) įstatymo projektą priėmė ir jam davė eigą. Atstovų rūmų komisijoje (Committee on Education and Labor) įneštas įstatymo projek tas buvo priimtas, bet Atstovų Rūmuose susilaukė nesėkmės.

Taigi ir JAV Lietuvių Bendruomenė suplanavo ir paskelbė žygį ir jam viešai angažavosi. Laimėjimui pasiekti L. B. organizuoja bendruomenišką santalką. Be aktyvaus sąmoningos bendruomenės užnugario būtų veik beviltiška pasiekti palankių Kongreso sprendimų. Patirtis yra įrodžiusi, kad solistiniai ėjimai, tegu ir "milijono" vardu, rezultatų neatneša. Žinoma, lietuvių vieuomenei ir tokia reklamine veikla pasigirti galima.

Lietuvių Bendruomenės suplanuotas ir pradėtas žygis gali pasisekti, bet gali ir nepasisekti. Žygio organizatoriams reikės dar gerokai pasitempti, kad visa lietuviškoji bendruomenė dar stipriau šiuo reikalu padirbėtų ir kad Amerikos Kongreso nariai būtų įtikinti federalinės paramos tautinių grupių praeities tyrimams vertingumu.

Fab. Žirgulis

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Alfonsas Grauslys, IEŠKAU TAVO VEIDO, rodyklės ieškojimo keliuose. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas 1971 m. Spausdino "Draugo" spaustuvė Čikagoje. Viršelis Giedrės Vaitienės; 296 p., kaina 5.00 dol.

Anatolijus Kairys, IŠTIKIMOJI ŽOLĖ, premijuotas romanas. Išleido Lietuvos Atgimimo Sąjūdis 1971 m. Viršelis dailininko Antano Rūkštelės. Spaudė Morkūno spaustuvė Čikagoje; 254 p., kaina nepažymėta.

Aloyzas Baronas, VĖJAS LEKIA LYGUMA, premijuotas romanas. Išleido Lietuvos Atgimimo Sąjūdis 1971 m. Viršelis Kazio Veselkos. Spaudė "Draugo" spaustuvė Čikagoje; 177 p., kaina 4.00 dol.

Joseph Ehret, VOM ADAM DER EUROPAEER, Bazel, 1971, 46 p. Leidinys skirtas "draugams-baltams, kurie, gyvendami tėvynėje, neturi laisvės, o tie, kurie gyvena laisvėje, neturi tėvynės.

DR. PRANAS PADALIS - PADALSKIS, miręs 1971.IV.5. Šiame "Į Laisvę" numeryje spausdiname jo 1949 pasakytą kalbą "Lietuva, už tave mirštu".

Į KETVIRTĄJĮ KOVOS DĖL LAISVĖS DEŠIMTMETĮ

(Penkioliktoji JAV ir Kanados LFB studijų ir poilsio savaitė Dainavoje)

Amerikos ir Kanados Lietuvių Fronto bičiuliai ir svečiai ketvirtąjį kovos dėl Lietuvos laisvės dešimtmetį sutiko studijų ir poilsio stovykloje Dainavoje rugpiūčio 8-15 d. d. politinių, kultūrinių ir mokslinių klausimų nagrinėjimu, lietuviško gyvenimo sklaida ir organizaciniais pasitarimais.

Vėliavos pakėlimu stovyklą oficialiai atidarė JAV ir Kanados LFB centro valdybos pirmininkas **J. Mikonis**. Jo pakviestas žodį tarti "Į Laisvę" redaktorius **J. Kojelis** pastebėjo, kad šuoliu nuo "Vigilant" laivo Simas Kudirka pasauliui dramatiškai atskleidė pavergto lietuvio tragediją, apsigynimo kalba sovietų teisme — pavergtos Lietuvos tragediją.

Tą pačią dieną vakare žurnalistas, buv. "Į Laisvę" redaktorius **Stasys Daunys** kalbėjo tema "Kinija ir tarptautiniai santykiai". Operuodamas faktais, prelegentas pavaizdavo praėjusių metų tarptautinės politikos slinktį, kurioje Sovietų Sąjunga patyrė visą eilę

nesėkmių. Nixono iniciatyva į tarptautinės politikos areną išvesti raudonąją Kiniją gali laisvėjimu atsiliepti rusų pavergtose tautose. Diskusijose buvo paliestas klausimas, ar Lietuvos laisvinimo veiksniams verta ieškoti kontaktų su komunistine Kinija. Studijų moderatorius prof. A. Klimas, "Lituanus" žurnalo vyr. redaktorius, painformavo, kad į raudonąją Kiniją siunčiama 25 "Lituanus" egzemplioriai.

Jaunas Kent valstybinio u-to dėstytojas **Antanas Idzelis** antradienį (VIII.10) skaitė paskaitą "Demografiniai Lietuvos gyventojų bruožai". Atsargiai žvelgdamas į sovietų statistikos šaltinius, prelegentas teigė, kad pirmajame okupacijų dešimtmetyje Lietuvos gyventojų skaičius sumažėjo apie 500,000 žmonių. Daugiausia netekta jaunų vyrų. Iš vis už Lietuvos ribų atsidūrė ar žuvo apie 850,000 lietuvių. Gimimų skaičius Lietuvoje mažėja, bet dar aukštesnis už rusų Rusijoje. Miestai auga, kaimai sensta, nes gyventojų judėjimas vyksta iš kaimų į miestus. Į bendrą gyventojų prieauglį įeina 10 proc. kolonistų. Didžiausia mažuma — rusai. Jų skaičius okupuotoje Lietuvoje auga nežymiai. Jie pagrindinai koncentruojasi Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje.

Antrąją paskaitą tą dieną skaitė jėzuitų provinciolas ir stovyklos kapelionas **tėvas Gediminas Kijauskas**; paskaitos tema: "Prievartos veiksmai ir grąsinimai moralės atžvilgiu". Prelegentas pagrindinai koncentravosi į šiais laikais madingą įstatymų laužymą protestui prieš įstatymus pareikšti. Protestų pasmerkimas ar pateisinimas — labai komplikuotas reikalas, nes moralės veiksmų in abstracto spręsti negalima. Turi būti žinomos visos aplinkybės, detalės, priežastys, tikslai, priemonės. Paskaita iššaukė gyvas diskusijas, kurios palietė ne tik civilinių įstatymų, bet ir bažnytinės drausmės laužytojus.

Stovyklos moderatorius **dr. Antanas Klimas**, Rochesterio u-to profesorius, moderuojant "Į Laisvę" red. J. Kojeliui, trečiadienį skaitė paskaitą "Nesibaigiąs ginčas: kas naujo baltų ir slavų kalbų santykių nagrinėjime". Profesorius pateikė tuo klausimu naujausius pasaulio ir lietuvių kalbininkų pasisakymus, iš kurių aiškėja, kad daugumas rimtųjų mokslininkų baltų - slavų kalbų giminystės teoriją atmeta.

Trečiadienio vakare "metropolyje" įvyko linksmavakaris su dr. S. Aliūno humoristine poezija, premijų sporto laimėtojams įteikimu ir 'karvutės" kepimu.

Ketvirtadienį (VIII.12) kalbėjo Dainavos kūrėjas, Laikinosios vyriausybės ministeris, buv. LFB vyr. tarybos pirm. **dr. Adolfas Damušis** tema "Jaunimas abejonėse". Amerikiečių jaunimas, teigė dr. Damušis, didžiumoje formuojamas civilizacijos be kultūros, laisvės be atsakomybės, pragmatizmo ir 'bešeimyniškumo įtakose. Todėl tame jaunime tiek daug pasimetimo ir blaškymosi. Turėjęs progų per eilę metų Dainavoje stebėti lietuvišką jaunimą ir su juo bendrauti, prelegentas susidarė įspūdį, kad ir

mūsiškiai stipriai paliesti tų neigiamų įtakų. Dainavos misija — mūsų jaunimui atskleisti kitą pasaulį ir sukelti abejones šio krašto jaunimo pasirinkto kelio teisingumu.

PLB valdybos vicepirm. **dr. Vytautas Majauskas** tos pačios dienos vakare pravedė pasikalbėjimą Pasaulio Lietuvių Jaunimo antrojo kongreso tema. Į pasikalbėjimą labai pozityviai įsijungė didelis dalyvių skaičius ir kvietimą PLJ kongresą remti labai palankiai sutiko.

Ši studijų ir poilsio diena užbaigta linksma **dr. S. Aliūno** humoristika.

Partizanų diena

Penktadienis, kaip ir visada, buvo skirtas Lietuvos partizanams pagerbti. Vėliavos pakėlimo metu žodį tarė **dr. V. Majauskas**, įspūdingai surišęs du geografinius taškus: Dainavą Lietuvoje ir Dainavą Amerikoje ir prisiminęs metų bėgyje mirusius Lietuvių Fronto bičiulius: dr. P. Padalį, inž. V. Galvydį (JAV-se) ir J. Medušauską (Vokietijoje).

Laikinosios (1941 metų) Lietuvos vyriausybės min. pirmininkas, pirmasis Lietuvos savanoris - kūrėjas pulk. **Kazys Škirpa**, kurį auditorija pagerbė atsistojimu, savo paskaitoje "Laikinosios vyriausybės atveiksminimo klausimu" išdėstė teisinius, diplomatinius ir moralinius argumentus, remiančius tokį anos vyriausybės atveiksminimą. Klausimas auditorijoje sukėlė pastebimą susidomėjimą ir rimtas diskusijas. Buvo kelta net tokia mintis, kad tarptautinei politikai greitu tempu keičiantis, nereikėtų atmesti ir prielaidos, kad mūsų natūrali sąjungininkė kovoje už Lietuvos laisvę galėtų tapti ir raudonoji Kinija.

Partizanų dienos šv. mišios buvo atlaikytos vėlai vakare paežerėje prie lietuviško kryžiaus. Apšvietimui buvo naudojamos tik žvakutės ir kišeninės lemputės, altorių supo vaikų būrys su laukinėmis gėlėmis. Šv. mišias koncelebravo stovyklos kapelionas **tėv. G. Kijauskas, SJ**, ir klebonas **kun. K. Balčys**. Kapeliono pamokslas, giesmės, ežerą supą laukai ir miškeliai nakties tyloje pamaldų dalyvius perkėlė į partizaninių kovų dienas Lietuvoje ir dvasiškai surišo su kovojusiais ir kritusiais miško broliais.

Po pamaldų partizanų dienos programa vyko salėje. Studijų moderatorius **prof. A. Klimas** paskaitė partizanų laiškų ištraukas, žodį tarė Laikinosios vyriausybės min. pirm. **pulk. K. Škirpa**, trumpą kalbą pasakė **inž. P. Narutis**, 1941 metų sukilimo organizatorius, aktyvus sukilimo Kaune dalyvis ir dabartinis LFB vyr. tarybos prezidiumo sekretorius. "Vaidilos" teatro aktoriai iš Clevelando, režisoriaus **P. Maželio** vadovybėje, dalyvių pasigėrėjimui pateikė dramatišką epizodą iš rašytojo V. Kavaliūno romano "Kalnų giesmė", trumpesnų ištrauką iš rašytojo A. Landsbergio dramos "Penki stulpai turgaus aikštėje" ir ilgesnę ištrauką iš naujausios, 1941 metų sukilimą vaizduojančios rašytojo A. Kairio dramos "Žmogus ir tiltas". Pasigė-

rėjimą ir padėką aktoriams žiūrovai reiškė žodžiais ir plojimais.

"Į Laisvę" redaktoriaus **Juozo Kojelio** paskaita šeštadienio rytą "Tezės, aksiomos ir pagundos lietuviškame dialoge" iššaukė gyvas diskusijas. Kalbėjo 25 asmenys. Visi be išimties sutarė, kad gyvoji rezistencija prieš okupantus turi remtis tautiškai gyvais žmonėmis ir gyvais bei veikliais lietuviškų organizacijų telkiniais. Kovai dėl Lietuvos laisvės kenkia ne tie, kurie siekia Amerikos lietuvių politinę vadovybę sustiprinti, o tie, kurie tokio sustiprinimo vengia apgaulingos vienybės šūkiais ir "pasitarnavimo Lietuvos laisvės priešui" gąsdinimais. Amerikos Lietuvių Taryboje privilegijos 4 organizacijoms (Amerikos Lietuvių Rymo Katalikų Federacijai, Lietuvių Socialistų Sąjungai, Amerikos Lietuvių Tautinei Sąjungai ir Amerikos Lietuvių Tautinei Sandarai) ir diskriminacija 4 organizacijoms (Amerikos Lietuvių Studentų Sąjungai, Amerikos Lietuvių Vyčiams, Lietuvių Moterų Katalikių Draugijai ir Šviesos - Santaros Federacijai) bei ALT-o skyriams turi būt panaikintos.

(Redakcijos pastaba:

ALT-bos metinėje konferencijoje Čikagoje 1971 m. lapkričio 13-14 d.d. diskriminacija minėtoms 4 organizacijoms panaikinta — duota teisė pasiųsti po vieną atstovą į valdybą. Skyriai ir toliau diskriminuojami.)

JAV ir Kanados LFB penkioliktoji stovykla oficialiai baigta šeštadienio vakare vėliavos nuleidimu, kur žodį tarė PLB valdybos pirmininkas Stasys Barzdukas, solisto V. Verikaičio (iš Kanados) koncertu ir rašytojo Aloyzo Barono - dr. S. Aliūno humoristinės poezijos vakaru. Perpildyta Dainavos stovyklos salė dainos ir humoristnio žodžio menininkus labai šiltai sutiko ir palydėjo valiavimais ir gausiais plojimais.

Penkioliktosios LFB stovyklos pasisekimą lėmė eilė asmenų, kurių pareigos šioje stovykloje niekad nesibaigė: stovyklos kapelionas tėvas **G. Kijauskas** (koncelebruojant kun. K. Balčiui) kasdien laikė šv. mišias ir sakė trumpus, bet puikiai paruoštus, labai aktualias temas liečiančius pamokslus. Vien dėl šių pamokslų jau buvo verta savaitę stovykloje praleisti. **Prof. dr. A. Klimas** — nepamainomas moderatorius, meistriškai sugebėjęs paskaitininkus ir menininkus surišti su auditorija. Visus žavėjo stovyklos komendanto bič. **V. Paliūno** rūpestingumas ir globa. **J. Pabedinskas** sportine veikla visą savaitę užėmė jaunimą ir vyresniuosius. Centro valdybos pirm. bič. **J. Mikonis,** oficialiai pradėjęs ir užbaigęs stovyklą, visą laiką veiklos vairą laikė savo rankose, derindamas programą ir vadovaudamas atskiriem LF bičiulių pasitarimams. Tuose pasitarimuose nutarta sudaryti centrinę viso pasaulio LF bičiulių kartoteką, sekančiais metais suorganizuoti visuotinį LFB suvažiavimą, suaktyvinti "Į Laisvę" žurnalo platinimą.

LFB darbus ilgesniame žodyje apžvelgė LFB vyr. tarybos prezidiumo pirmininkas **dr. P. Kisielius.**

Studijų programose ir diskusijose aktyviai dalyvavo tėvas G. Kijauskas, prof. A. Klimas, J. Pabedinskas, Al. Baronas, Al. Kulnys, Anat. Kairys, pulk. K. Škirpa, dr. Ad. Damušis, V. Palūnas, seselė Paulė, P. Narutis, J. Kojelis, dr. A. Razma, adv. Kupetis, dr. P. Kisielius, B. Nainys, dr. J. Kižys, J. Mikonis, J. Žilionis, A. Balsys, dr. K. Ambrozaitis, dr. Č. Kuras, V. Akelaitis, V. Verikaitis, A. P. Bagdonas, P. Maželis, S. Daunys, dr. V. Majauskas, St. Barzdukas, St. Rudys, kun. K. Balčys, R. Žemaitytė, A. Idzelis, V. Balelšytė ir kt.

Stovykla prasidėjo su 60 dalyvių, gi paskutinę dieną programose jau dalyvavo per 200 LF bičiulių ir svečių. Sveikinimas su stovyklautojų parašais pasiųstas **prof. Juozui Brazaičiui,** Laikinosios Lietuvos vyriausybės švietimo ministrui, ėjusiam min. pirmininko parigas.

J. V.

Laikinosios Lietuvos vyriausybės ministro pirmininko Kazio Škirpos žodis JAV ir Kanados LFB studijų ir poilsio stovykloje Dainavoje, minint 1941 metų lietuvių tautos sukilimą:

Šios skaisčios žvakutės, simbolizuojančios žuvusių 1941 m. birželio 23 dienos sukilime Tėvynei išlaisvinti mūsų kovos draugų kapus šventoje Lietuvos žemelėje, įpareigoja mus, gyvuosius ir esančius laisvėje nenuleisti rankų, bet kovą tęsti, kol didysis Lietuvos valstybinio suverenumo atkūrimo tikslas bus vėl atsiektas.

Žuvusių mūsų kovos draugų neužgęstančios švieselės mums švietė kelią štai jau 30 metų, jos šviečia taip pat dabar ir nenustos tą kelią mums toliau švietusios, nežiūrint, kaip aplinkybės tikslui atsiekti besikaiteliotų.

Kaip vienas iš Birželio 23 dienos sukilimo iniciatorių, jaučiu pareigą Jums, mieli Fronto Bičiuliai, o per jus ir visai patriotiškajai lietuvių visuomenei iš šios vietos, palaimintos malda į Dievą už žuvusius mūsų kovos draugus, raportuoti, jog minėto mūsų tautos herojinio akto 30 metų sukakties proga 1971 m. birželio 23 d. pateikiau Valstybės sekretoriui p. William P. Rogers motyvuotą pasiūlymą suteikti Lietuvos Laikinajai vyriausybei JAV-bių pripažinimą ir tuo padaryti jai tarptautinės teisės požiūriu įmanoma atsiveiksminti savo pareigose, kurioms ji buvo pašaukta pačios lietuvių tautos valia.

Šio svarbaus Lietuvos valstybinio suverenumo atkūrimui žygio pravedimas tačiau nėra vieno asmens reikalas, bet visų mūsų politikos veiksnių ir Lietuvos diplomatijos, kiek jos iki šiol dar išliko, pagrindinė užduotis ir didžioji pareiga.

Teapšviečia šios simboliškosios švieselės širdis ir protus visų tų, nuo kurių pareina tolimesnės pastangos tikslui atsiekti ir palankus Lietuvai reikalo išsprendimas.

SVEIKINIMAS PROF. JUOZUI BRAZAIČIUI

JAV ir Kanados LFB penkioliktosios studijų ir poilsio stovyklos dalyviai Laikinojoje Lietuvos vyriausybėje 1941 metais ministerio pirmininko pareigas ėjusiam prof. Juozui Brazaičiui pasiuntė tokį sveikinimą:

Didžiai mielas Profesoriau,

Penkioliktoje Kanados ir Lietuvių Fronto Bičiulių stovykloje DAINAVOJE, prisimindami 1941 metų birželio mėnesį sėkmingai įvykdytą lietuvių tautos sukilimą prieš bolševikinę okupaciją ir sukilime sudėtas aukas, sveikiname Jus, mielas Profesoriau, Laikinojoje Lietuvos vyriausybėje anose dienose prisiėmusį labai sunkias pareigas ir jas sąžiningai bei apdairiai ėjusį, kol naujasis okupantas tos vyriausybės veiklą nutraukė. Visą trisdešimt metų nuo ano lietuvių tautai reikšmingo įvykio Jūs pasiaukojančiai skyrėte prarastai Lietuvos laisvei ir nepriklausomybei atstatyti.

Šia proga linkime Jums, Profesoriau, sveikatos, ištvermės ir Dievulio globos. Laisvės kova dar nebaigta. Jūsų žodžių, nurodymų ir patarimų Lietuvių Fronto Bičiuliai iš Jūsų visada tikisi ir laukia.

AŠTUONIOLIKTOJI STUDIJŲ SAVAITĖ VOKIETIJOJE

Liepos 18 - 25 d. d. Katalikų akademijos namuose prie Stuttgarto (Vokietijoje) įvyko Europos lietuvių XVIII studijų savaitė, gausi paskaitomis, spaudos, meno, pašto ženklų, foto, lietuviškos tautodailės ir gintaro dirbinių parodomis bei koncertais.

Pagrindinės paskaitos:

Dr. A. Gerutis iš Berno (Šveicarijos) kalbėjo tema "Sovietinimo ir rusinimo padariniai Lietuvoje" ir priėjo išvados, kad rusinimas pavojingesnis už sovietinimą.

Stasys Lozoraitis, jr., Lietuvos atstovas prie Šv. Sosto, paskaitoje "Lietuvos situacija naujojo dešimtmečio angoje" dėstė, kad Lietuvos ateičiai daug reikšmės turės bendroji tautybių Sovietų Sąjungoje problema ir didelis technologinis atsilikimas. Taip pat pareiškė įsitikinimą, kad ateinantis dešimtmetis atneš daug pasikeitimų, paliečiančių ir Lietuvos likimą.

Dr. Vytauto Vardžio, Oklahomos (JAV) universiteto profesoriaus, paskaita "Lietuva ir išeivija"

bus spausdinama "Į Laisvę" žurnale.

Dr. Zenonas Ivinskis, Bonnos (Vokietija) universiteto profesorius, paskaitoje "Lietuva ir žydai istorijos šviesoje" padarė Lietuvos žydų istorinę apžvalgą. (Kiek žinoma, paskaita bus atspausdinta "Aiduose").

Kultūrinių - sociologinių paskaitų cikle paskaitas skaitė **kun. Bronius Liubinas** — "Vokietijos Lietuvių Bendruomenė", **dr. Gerhardas Bauras** (buv. Vasario 16 gimnazijos mokinys) — "Lietuvių tradicinė šeimyna ir kaimas", Valteris Banaitis — "Juozas Gruodis — simfoninės muzikos kūrėjas", **dr. Jonas Grinius** — "Meilė, džiazas ir velnias" (rašytojo Juozo Grušo 70 metų sukakčiai atžymėti), **kun. dr. J. Jūraitis** — "Meilės problema Jobo knygoje ir A. Camus 'Maro' romane", **Vincas Natkevičius** — "Žemininkų ir bežemių lyrinė poezija".

Dr. Kajetonas J. Čeginskas (Švedija), studijų savaitės vadovas, atidarydamas studijų savaitę, įspūdinga kalba paminėjo 1941 m. Birželio sukilimo 30 metų sukaktį ir pristatė salėje esančius du aktyvius to sukilimo dalyvius — Aliną Grinienę ir prof. Zenoną Ivinskį. Minint 20 metų sukaktį nuo Juozo Lukšos ir Julijono Būtėno žuvimo, LF bičiulių susirinkime dr. K. J. Čeginskas apie tuos du kritusius laisvės kovotojus skaitė paskaitą.

Kasdien koplyčioje šv. mišias laikė ir giliom mintim perpintus pamokslus sakė **kun. Augustinas Rubikas.** Studijų savaitėje lankėsi ir "Tėvynės dienos" programos metu bažnyčioje pamokslą pasakė Europos lietuvių **vyskupas Antanas Deksnys.**

Studijų rengimo komisiją sudarė A. Grinienė, J. Barasas ir P. Nevulis.

XVIII-sios studijų savaitės metu įvyko IX-ji metinė Europos Lietuvių Fronto Bičiulių konferencija. ELFB pirmininku perrinktas **prof. dr. Zenonas Ivinskis,** nariais — **Jurgis Barasas** ir **dr. Kajetonas J. Čeginskas.**

Konferencijoje sudaryta nuolatinė komisija lietuviškų studijų savaitėms organizuoti iš dr. K. J. Čeginsko, dr. J. Griniaus ir V. Natkevičiaus.

D. D.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Antanas Giedrius, AŠVYDO PASAKOS, išleido Lietuviškos Knygos Klubas, atspaudė Draugo spaustuvė Čikagoje 1971 m.; iliustracijos ir viršelis Onos Baužienės, 140 pusl., kaina 3.00 dol.

Konstantin Gulbinas, DAS PAEDAGOGISCHE LEBENSWERK DER LITAUISCHEN DICHTERIN MARIJA PEČKAUSKAITĖ, išleido Verlag Ferdinand Schoeningh (Muenchen - Paderborn - Wien), 173 pusl.; įžangos žodį parašė prof. dr. Heinrich Doepp-Vorwald.

Laimutis Švalkus, DIENŲ SŪKURIUOSE, eilėraščiai, išleido "Šaltinis", Nottingham, England, 1968, 62 p., kaina 6 šilingai arba 1 dol.; gaunama leidykloje.

REZISTENCIJOS AKIMIRKOS LIETUVOJE

(Iš spaudai paruoštos knygos "Dabarties kankiniai")

Mato Raišupio knygoje "Dabarties kankiniai", kuri turi pasirodyti šiais metais, plačiai pavaizduojamas Katalikų Bažnyčios persekiojimas okupuotoje Lietuvoje, pradedant 1944 metų rudeniu, baigiant kun. A. Šeškevičiaus byla 1971. Čia aprašomas 800 Lietuvos kunigų likimas, jų tarpe 150 biografijų vyskupų ir kunigų, kurie buvo nužudyti, mirė kalėjimuose ar Sibire, o taip pat tikinčiųjų persekiojimas ir jų pasipriešinimo faktai —

Redakcija

1946 m. suėmus ir išvežus iš Telšių vysk. V. Borisevičių, jo pagelbininkas vysk. P. Ramanauskas ėmė valdyti vyskupiją. Savo pamoksluose, sakytuose kas sekmadienį Telšių katedroje, kur rinkosi tikintieji iš visų vyskupijos vietų išgirsti savo ganytojo balsą, jis aiškino, kad jie turi tvirtai laikytis savo tikėjimo tada, kai neturės vyskupų. Netrukus ateis laikas, sakė, kada Viešpats pašauks pas save visus savo ištikimuosius tarnus — kunigus. Bažnyčios bus uždarinėjamos. Tada tikintieji patys turi krikštyti savo vaikus, patys juos mokyti tikėjimo tiesų, mirštančius parengti paskutinei valandai. Tikintieji, klausydami vyskupo žodžių, verkdavo balsu.

1946 m. gruodžio mėn. vieną šaltą rytą pasklido gandas, kad milicija apsupo katedrą, laukdama išeinant vyskupo jį suimti. Susirinko prie bažnyčios minia, bet ji buvo bejėgė. Kai tik vyskupas po Mišių išėjo iš bažnyčios, milicininkai jį apsupo ir pareiškė areštuoją, grasindami šauti, jei vyskupas bandytų bėgti. Jis buvo vienplaukis, be palto. Virve surišo jam rankas užpakalyje ir, įsodinę į automobilį, nuvežė nežinion. Teisiamas 1967 m. balandžio mėn. po "prisipažinimų" buvo nuteistas ilgiems metams į Sibiro sunkiųjų darbų stovyklą.

Išvežus vysk. P. Ramanauską, vyskupiją ėmėsi valdyti Telšių kapitulos narys kanauninkas Justinas Juodaitis. Žmonės visą laiką drebėjo ir budėjo, kad nebūtų išvežtas ir kan. Juodaitis. 1947 m. vieną rudens dieną sužinota, kad kan. Juodaitis bus suimtas. Jam ryte esant bažnyčioje po Mišių dar su liturginiais drabužiais, tikinčiųjų minia jį apsupo ir neišleido iš bažnyčios. Žmonių prisipildė pilna bažnyčia. Jie saugojo valdytoją, meldėsi, giedojo. Valdytojas laikas nuo laiko pasakydavo žodį, ramindamas ir guosdamas žmones. Kadangi milicininkai ir rusiško saugumo agentai laikė apgulę bažnyčią, žmonės paruošė Juodaičiui už

altoriaus vietą pailsėti ir atlikti gamtos reikalus. O budintiems kiti iš lauko, ypač moterys, atnešdavo valgyti. Kadangi visą laiką minioje maišėsi saugumo agentai, tai žmonės maskuodavosi, moterys skarelėmis dengdavo savo veidus. Tas dangas enkavedistai plėšdavo nuo moterų galvų ir grasindavo, kad atpažinus susilauks už pasipriešinimą bausmės. Tačiau ir tas neišgąsdino. Minia žmonių budėjo ir aplink bažnyčią. Jie praskindavo kelią tarp enkavedistų tiems, kurie nešdavo maistą į bažnyčią Juodaičiui ir jį saugojantiems. Žmonėms neklausant ir nesiskirstant iš bažnyčios, buvo pagrasinta, kad viduje esantieji bus užmūryti ir bažnyčia padegta. Žmonės tuojau pasirūpino atitinkamų įrankių tam atvejui, jei durys būtų užblokuotos. Visaip grasinant iš tikrųjų kartą pasigirdo iš lauko į duris smūgiai, tarsi jos būtų užkalamos. Visą apgulimo laiką saugumo agentai bandė perkalbėti kan. Juodaitį, kad nuramintų žmones ir pats išeitų. Taip blokadai jau antrą savaitę besitęsiant, sprendimo ėmėsi vadinamas "Telšių pabaisa" — Lietuvos rusas, vietos enkavedistų viršininkas. Žmonių nugirstas toks pasikalbėjimas su kan. Juodaičiu:

"Durniau, išeik, pasikalbėsime kaip vyras su vyru. Gana tų komedijų.

JUODAITIS: "Jei mane suimsite, bus skerdynės nekaltų žmonių. Ką aš esu padaręs?"

ENKAVED.: "Nieko niekam nedarysime. Duodu garbės žodį".

JUODAITIS: "Netikiu jūsų garbės žodžiais".

ENKAVED.: "Nieko tau blogo neatsitiks, tik patardysime ir viskas".

JUODAITIS: "Duok raštu pažadą".

ENKAVED.: "Duosiu nuovadoje".

Juodaičiui insistuojant, pagaliau atnešė raštą - garantiją, kad metus laiko nebus suimtas. Tada kan. Juodaitis nuraminęs žmones ir paaiškinęs padėtį, sutiko išeiti. Buvo nuvestas į saugumo įstaigą, prie kurios susirinko didžiausia minia žmonių. Tardė apie 2-3 valandas. Kai Juodaitis išėjo iš saugumo įstaigos, žmonės jį palydėjo iki buto ir norėjo ir tenai eiti sargybą. Tačiau Juodaitis įtikino žmones, kad pavojaus jį suimti nėra, ir prašė išsiskirstyti.

Po to įvykio, tikinčiųjų išgelbėtas iš bolševiku kalėjimo ir Sibiro tremties, kan. Juodaitis dar porą metų buvo laisvas. Jį suėmė 1949 m. gale Telšių geležinkelio stotyje, grįžtant iš Tauragės - Klaipėdos, kur buvo nuvykęs teikti Sutvirtinimo Sakramento. Vos išlipus iš traukinio, buvo areštuotas ir, neleidus net buto pasiekti, išvežtas nežinion.

Kan. Juodaitis 1956 m. grįžęs iš Sibiro, jau nebegalėjo eiti atsakingų pareigų ir liko tik "altaristu". Gyveno Šiauliuose, Šaulėnuose, Kražiuose. Mirė 1969.II.3 Kelmėje, bet palaidotas Kražių bažnyčios rūsyje. Kai kuriose Lietuvos mokyklose yra įrengti specialūs stendai jaunosios kartos akyse niekinti kan. Juodaitį už jo ryšius su Lietuvos partizanais. Ar mokiniai labiau klausosi bolševikų propagandos, ar savo tėvų pasako-

KLERIKALIZMAS LIETUVOJE

Okupuotoj Lietuvoj 1970 Mokslų akademija išleido istorikės Aldonos Gaigalaitės knygą "Klerikalizmas Lietuvoje 1917 - 1940". Tiražas 3000 egz. Aldona Gaigalaitė, g. 1927 Pakruojo vals., 1950 baigusi Vilniaus Pedagoginį institutą, nuo 1951 dirba Mokslų akademijoj (Istorijos institute). Partijai priklauso nuo 1957.

Jau nekalbant apie okupuotos Lietuvos tiksliuosius mokslus ir mokslininkus, ir visi humanitariniai mokslai ir mokslininkai yra pajungti okupanto tikslų tarnybai. Ypač kietai yra okupanto tikslų

---

jimų, kurie per dvi savaites gynė kanauninką nuo kalėjimo ir Sibiro, težino tik gyvoji tauta namuose.

— — —

Tai akimirkos iš žiauraus Stalino valdymo metų. Bet įdomu, kad tokios pat akimirkos vėl kartojosi ir tebesikartoja Lietuvoje, Chruščiovui viešai mirusį Staliną sunieekinus. Po 1960 m. Kaune buvo uždaryta visai tautai gerai žinoma Kauno Įgulos bažnyčia. Apie tai pasakoja vienas lenkas kunigas, savo akimis matęs įvykį.

Tą dieną, sako jis, kulto komisaras pasikvietė Įgulos bažnyčios kleboną su komiteto nariais ir pareikalavo tuojau perduoti jam bažnyčios raktus. Bažnyčia esanti reikalinga švietimo reikalams. Klebonas aiškinosi, kad negalįs atiduoti raktų, nes bažnyčioje dar yra Šv. Sakramentas.

"Tai išnešk!" — paliepė komisaras.

Klebonas pasakęs, kad 7 val. vakare turėsiąs šv. Mišias ir tada iškilmingai išdalinsiąs šv. Sakramentą žmonėms. Komisaras sutiko palaukti iki vakaro. Uždraudė skelbti žmonėms, kad bažnyčia uždaroma.

Tačiau žmonės, matyt, iš komiteto narių greit viską sužinojo. 7 val. vakare bažnyčia buvusi pilna žmonių. Kunigas išdalinęs komuniją ir dar pritrūkę komunikantų. Po Mišių palaiminimo klebonas drebančiu balsu pasakęs, kad šios Mišios buvusios paskutinės Mišios Įgulos bažnyčioj. Prašė visus ramiai išsiskirstyti. Tačiau niekas iš bažnyčios nėjęs. Žmonės garsiai pradėjo kalbėti Tėve Mūsų, Sveika Marija. Praėjo viena kita valanda, bet žmonės vis nesiskirstė. Apie pusiaunaktį vėl pasirodė klebonas ir sujaudintu balsu pasakė: "Žmonės, išeikite! Jeigu neišeisite, jie mane užmuš!".

Tada žmonės verkdami pradėjo bučiuoti altorius, sienas, net grindis. Pasakotojas pats matęs, kaip nuo žmonių ašarų bažnyčios grindys buvo palaistytos.

"Mačiau nepaprastą lietuvių prisirišimą prie tikėjimo ir didelę jų drąsą. Dėl to ir aš norėčiau būti lietuviu", baigė pasakoti Kauno Įgulos bažnyčios uždarymo įvykį matęs lenkas kunigas.

Matas Raišupis

tarnybai pajungta Lietuvos istorija. Lietuvos istorijos faktai tegalimi aiškinti taip, kaip reikalauja okupanto interesai. Kaip tie senosios Kinijos mandarinų vaikai, kurių kojos buvusios apaunamos tokiais batais, kad negalėtų augti, taip ir okupuotos Lietuvos istorikai okupanto yra apauti Kremliaus gamybos Lietuvos istorijos interpretavimo "batais". Ir vis tiek kuriame Lietuvos istorijos tarpsnyje lietuvis istorikas bevaikštinėtų, jo istorinė interpretacija visada bus kremliška. Todėl kiekvienas okupuotoj Lietuvoj išėjęs istorinio turinio veikalas primena prieš kelerius metus pasaulį sujaudinusias talidomido vaisto aukas — degeneruotus naujagimius.

Ir Gaigalaitės "Klerikalizmas Lietuvoje 1917 - 1940" negalėjo išvengti tų okupuotos Lietuvos istorikų darbus degeneruojančių, okupanto užkartų privalomų interpretacijų bei išvadų. Tik šiuo konkrečiu atveju istorikės Gaigalaitės veikalas, atrodo, ryšium su tais okup. Lietuvos istorikų kūrinius talidominuojančių prievartų poveikiais bus dar ir papildomai nukentėjęs ta prasme, kad autorė bus, kaip sakoma, pro pirštus leidusi ir pačių **faktų** tikslumą. Nors, kaip matyt iš autorės naudotų gausių šaltinių, jai buvo prieinami vadinami specfondai, bet pasitikslinti juose savo tvirtinimus autorei, matyt, menkai terūpėjo. Rezultatas — apstu netikslumų. Pvz. autorė tvirtina, kad "buvusį Lietuvos pasiuntinį Italijoje S. Lozoraitį popiežius pripažino Vatikano pasiuntinybės sekretoriumi ir priskyrė prie diplomatinio korpuso". (17 p.). Faktiškai Lietuvos pasiuntinybėje Vatikane 1947 pradėjo dirbti min. Lozoraičio sūnus, kuris nuo 1952 yra tos pasiuntinybės pirmasis sekretorius. Autorė tvirtina, kad "Susivienijimas lietuvių Rymo katalikų Amerikoje vėliau pasivadinęs Amerikos lietuvių Rymo katalikų federacija" (40). Faktiškai tai buvo ir tebėra dvi savarankiškos ir visai skirtingų tikslų organizacijos. Autorė tvirtina, kad krikščionių demokratų blokas "laimėjo daugumą steigiamojo seimo, I ir II seimo rinkimuose" (78). Faktiškai krikščionių demokratų blokas buvo laimėjęs daugumą tik steigiamojo ir II seimo rinkimuose. I seime krikščionių demokratų blokas iš 78 seimo atstovų teturėjo 38. Autorė neskiria Ūkio banko nuo Centralinio ūkininkų banko (90, 91, 94). Faktiškai tai buvo du visai atskiri savarankiški bankai. Autorė tvirtina, kad po 1926 perversmo "iš krikščionių demokratų bloko į vyriausybę įėjo keturi žmonės" (112). Bet J. Jankevičius, kurį autorė priskiria krikščionių demokratų blokui, nei prieš perversmą, nei po perversmo krikščionių demokratų blokui nepriklausė, o priklausė santaros - ūkininkų partijai. Autorė tvirtina, kad dr. Antanas Milčius buvęs pašalintas iš savo partijos (114). Bet faktiškai dr. Milčius niekada nebuvo iš Darbo Federacijos pašalintas. Autorė tvirtina, kad "krikščionių demokratų valdymo metais jokių įstatymų socialinio draudimo srityje nebuvo priimta" (200). Faktiškai tuo laikotarpiu buvo išleisti: dvarų darbininkų samdymo ir atstatymo įstatymas, numatęs darbininkams paramą li-

gos atvejais; karių pensijų įstatymas; valstybės tarnautojų pensijų įstatymas; ligonių kasų įstatymas. Autorė lietuvių katalikių moterų organizacijų lydere šalia Galdikienės, Ladygienės ir kitų įvardina taip pat ir žinomą liaudininkų lyderę B. Novickienę (227).

Antra vertus, tas skaitytojas, kuris pajėgs pasitikslinti autorės tvirtinimų netikslumus ir kuris nesiduos klaidinamas okupanto užkartos Lietuvos istorinių faktų talidomiduotos interpretacijos, — ras knygoje apsčiai, kaip sakoma, pažintinės medžiagos. Tik iliustracijai, štai, keletas pavyzdžių.

Vidaus ir užsienio reikalų ministerijų archyvuose autorė rado duomenis, kad 1930 - 1932 metais "už politinę, antivyriausybinę veiklą buvo teistas 101 kunigas"; kad "iš 964 kunigų agitacijoje prieš vyriausybę dalyvavo 146, t. y. 15.14 proc."; kad "76 bylose kunigai buvo nubausti, 27 — išteisinti, o 152 bylos 1932 m. dar nebuvo išspręstos"; kad vien nuo 1930 lapkričio iki 1931 kovo "buvo iškeltos bylos 76 kunigams" (120 p.). Buvo iškelta byla ir vysk. Reiniui už pamokslą Veiverių bažnyčioje. "Byla buvo numatyta svarstyti 1932 m. gruodžio 21 d., tačiau ji buvo atidėta, nes 'sirgo' Kazlų Rūdos taikos teisėjas, o vėliau pamažu numarinta" (176). "Kai kurie katalikų bažnyčios aukštesniosios dvasininkijos atstovai pasisakė prieš fašistinio seimo (1936) rinkimus, dauguma neagitavo nei už, nei prieš rinkimus ir tik keturi kunigai, žvalgybos duomenimis, kvietė parapijiečius dalyvauti seimo rinkimuose" (181).

Knygoje nemaža konkrečių duomenų apie nepriklausomos Lietuvos religines, kultūrines, karitatyvines, visuomenines organizacijas. Pvz. apie Krikščionių darbininkų sąjungos padėtį 1940 pateikiami tokie duomenys: "Sąjungoje buvo daugiau kaip 8000 narių, iš jų apie 1000 jaunuolių, veikė 60 sąjungos skyrių, 15 jaunųjų darbininkų grandžių, sąjunga turėjo 18 sporto komandų, veikė 18 skaityklų, 12 taupomųjų - savišalpos kasų, 8 sporto aikštelės" (202). (Šie duomenys ypač tų dėmesio verti, kuriem vis neaišku, kokiu visuomeniniu pagrindu Krikščionių darbininkų sąjunga yra atsiradusi apsijungusiame Vlike).

"Komunistai dalyvavo klerikalinėse organizacijose — darbo federacijoje, Šv. Juozapo, Šv. Zitos, — labdarybės draugijose ir kitur,... kad galėtų stiprinti jose Komunistų partijos įtaką" (280).

"Komunistų partijos vadovai, matydami, kiek daug darbo žmonių yra tikinčių, nenorėjo aštrinti religijos klausimo, kad neatstumtų jų nuo partijos įtakos" (284). Užtat savo religinei veiklai uoliai naudojosi "buržuazinio ateizmo" priemonėmis. Apie 1924 Šiauliuose suorganizuotą Laisvamanių etinės kultūros draugiją pateikiami tokie duomenys: 1938 ji turėjusi 114 - 123 skyrius ir 2143 narius. Daugiausia skyrių buvo Alytaus (15) ir Šiaulių (12) apskrityse. "Iš eilinių narių 89 buvo komunistai, 3 socialistai revoliucionieriai, 25 socialdemokratai, 39 liaudininkai" (267). Centro ir skyrių valdybose buvo 49 (iš 98) komunistai, 34 liaudininkai, 14 socialdemokratų ir 1

PALECKIUI IŠLAISVINTA, CHRUŠČIOVUI ANEKSUOTA

Vos prieš metus Vakaruose pasirodė Chruščiovo memuarai, kai štai pats jų autorius pasimirė, menkai tenuneigęs jų autentiškumą. Jei ne jo mirtis, tai tas nuneigimas tebūtų paprasta prisiekusio komunisto ištikimybė Lenino patarimui: "du žingsnius į priekį, — vieną atgal". Taigi, paneigdamas ar nepaneigdamas, jis bandė žengti žingsnį atgal, kai širdies ataka 1971 m. rugsėjo 11 sustabdė visus kitus žingsnius.

Lietuvą ir kitas dvi Baltijos valstybes liečiančius pasisakymus Chruščiovo memuaruose verta pa-

---

socialistas revoliucionierius. Kiti centro ir skyrių valdybų nariai buvo liaudininkų arba komunistų įtakoje. Draugijos leidžiamos "Laisvosios Minties" tiražas buvo 5000 egz. Aktyviausias bendradarbis buvo M. Untulis — J. Laisvūnas (267 - 68). Plačiai aprašomas "Kultūros" žurnalo ir Kultūros tarybos vaidmuo (275).

Įdomi citata iš kun. Antano Mackevičiaus, vieno iš 1863 sukilimo vadų Lietuvoje, laiško. Dėl Lietuvos kunigų nusistatymo sukilimo atžvilgiu Mackevičius rašė: "Negalėjau panaudoti taip pat kunigų: mačiau, jog daugelis iš jų yra fanatiškai neapkenčiantieji lenkiškumo bei šlėktos ir pasiryžę viską aukoti Lietuvai" (24 p.).

Remdamos "Problem Litwy podczas wojny" (Vilnius, 1918, p. 21), autorė aiškina, kad "Rusijoje gyvenanti lietuvių buržuazija mėgino sudaryti sąjungą su baltarusių buržuazija. 1915 m. gruodžio 19 buvo suorganizuota vadinamoji Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacija. Jos nutarime, pavadintame Universalu, buvo pabrėžta, kad Lietuvos ir Baltarusijos žemės, kurios pirmiau įėjo į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sudėtį, vokiečių okupuotos, susidėjus naujoms istorinėms aplinkybėms, turi būti atskirtos nuo Rusijos, priklausyti vienai Lietuvos ir Baltarusijos valstybei, užtikrinant pilnutines teises visoms toje teritorijoje gyvenančioms tautoms" (48). Kas ta per lietuvių buržuazija buvo, autorė nepaaiškina, tik pripažįsta, kad lietuvių politinės partijos tuo sumanymu nesidomėjusios. Vasario 16-sios akto signataras istorikas Petras Klimas yra pastebėjęs, kad "Lietuvių Tarybos Prezidiumas (iš 5 žmonių) tuojau (po tarybos sudarymo 1917 - Red.) pradėjo tartis su mažumų atstovais dėl įstojimo į Tarybą bendram krašto tvarkymo darbui. Bet nei žydai, nei lenkai, nei gudai greito ir aiškaus atsakymo į tas pastangas nedavė. Vieni, krypdami į Rusus, antri į Lenkus, treti vėl manydami apie bendrą Gudų ir Lietuvos valstybę". (Plg. "Pirmasis Lietuvos Dešimtmetis", Kaunas, 1930, p. 8). Tad pagal Klimą apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederaciją galvojo tik gudai.

Vt. Vt.

skaityti visiems: Antanui Snieškui Vilniuje, visiems jo draugams kvislingams, darbo liaudžiai, inteligentijai ir ypač spaudos žmonėms, šiapus ir anapus.

Netenka abejoti, kad koks nors "samizdat" su Chruščiovo prisiminimais supažindina "laisviausio ir demokratiškiausio krašto pasaulyje" piliečius, tarp jų ir lietuvius, o buržuazinių leidyklų leidiniai paplitę kapitalistiniame pasaulyje.

Įdomiausia, kad pats Chruščiovas Lietuvos pavergimo nevysto į nekaltą "išlaisvinimo" rūbelį. "Khrushchev Remembers", Bantom edition, 1971 (tai jau devinta šios knygos laida), pradedant 155 puslapiu, jis vartoja vis besikartojantį Lietuvos, Latvijos ir Estijos **aneksijos** terminą. Kaip vodka gardžiuojasi Chruščiovas Baltijos valstybių aneksija, kuri "reiškė mūsų teritorijos ribų išplėtimą, mūsų gyventojų padidinimą, mūsų sienų sustiprinimą, įsigijimą plataus Baltijos jūros pakraščio... mūsų gynybos pozicijų pagerinimą" ir Leningrado apsaugą, dėl ko vėliau buvo įsivelta į karą su Suomija, kur raudonoji armija pademonstravo visą savo ištižimą.

Kaip ten bebūtų, bet tais savo pareiškimais pensininkas Chruščiovas yra nepalyginamai atviresnis už pensininką Justą Paleckį.

Justas Paleckis 1948 parašė knygą "Žingsniai smėly" (išleido "Vaga" 1968) ir dvidešimt metų laikė stalčiuje. Tiek laiko užtruko jam, žingsniuojant vieną žingsnį atgal ir du priekin, kol kažkokia dama su baltom pirštinėm jį Australijoje šonan pastūmėjo. Tos knygos 271 puslapyje Justas Paleckis spausdina savo eilėraštį, skirtą sau pačiam:

Kalnų viršūnėje visų aukščiausioj,
Kurios pasiekti neišdrįso niekas,
Tik aras viens, — štai besišildąs sliekas.
Nustebo aras, net įpykęs, klausia:
"Iš kurgi toks? Ar vieta gi čia tau?
Kaip patekai taip toli ir aukštai?"
Atsakė sliekas: "Ogi paprastai:
Lindau sau pamažu ir lindau!".

Šių poros posmų pilnai pakanka Justo Paleckio autobiografijai, ir be reikalo 'Vaga" išeikvojo 342 puslapius popieriaus. Nė viename iš jų Paleckis savęs geriau neapibudino. Tuo tarpu Chruščiovas, ilgai prie Stalino slieku landžiojęs, bent vienuoliką metų aru pabuvojo. Tuo tarpu Paleckis net savo knygą, kaip pats įžangoje prisipažįsta, turėjo veik dvigubai ilgiau "sliekų" stalčiuje išlaikyti. Bet, matyt, jam taip ir teks savo amželį slieku užbaigti. Net Stalinui mirus, jis vis tebelaiko Lietuvą "išlaisvintą". Juk per tą vienuoliką metų jam nekartą teko sutikti Chruščiovą, kurs, lyg batu Jungtinėse Tautose, kalė Justui: 'Mesk Staliną, užmiršk 'išlaisvinimą'. Mes Lietuvą aneksavome". Bet Justas, kaip ir pridera padoriam kvislinginiam sliekui, dar iki šiol tebežingsniuoja smėlyje sliekiška technika, kai kada gaudamas kilsterti aneksuotojo vėliavą įvairiuose kraštuose. Jei Chruščiovo žodžiai jo neįtikino,

"NEPRIKLAUSOMA LIETUVA" UŽ NEPRIKLAUSOMĄ LIETUVĄ

Kanados lietuvių savaitraščiui 30 metų

"Nepriklausoma Lietuva" pradėta leisti 1941 m., t. y. kaip tik tada, kada mūsų tėvynę Lietuvą užgriuvo didžiosios bėdos: pirmoji bolševikų okupacija, paskiau — raudonoji nacių okupacija, pagaliau, reikalams permainingai pakrypus, Lietuvą ir vėl slegia sunki bolševikinė okupacija.

Per tą laiką ir šis Kanados lietuvių laikraštis, "Nepriklausoma Lietuva", daugelį kartų keitė savo formatą, išleidimo laiką, redaktorius, bet turiniu ir linija niekad nenukrypo nuo savo užsibrėžto tikslo — kovos už Lietuvos išlaisvinimą ir už ištikimybę Kanadai.

Iš pradžių šis laikraštis išeidavo gana retai — netgi tik kartą per du mėnesiu, vėliau — kas mėnesį, o padidėjus Kanadoj lietuvių skaičiui, (po II-jo pasaulinio karo pabaigos), pradėtas leisti kas savaitę.

Pirmiau šis laikraštis buvo leidžiamas žurnalo formato ir spausdinamas rotatoriumi, o paskui — pradėjus leisti kas savaitę, spausdinamas spaustuvėje. Šiuo metu spaudos darbas atliekamas ofsetu.

---

niekas kitas jo nebepakeis. O gal ir negali, budriai saugojant Vilniaus zekams, kurie, kaip girdime, kitus du Vilniaus universiteto profesorius siunčia prof. J. Kazlausko pėdomis.

"Žingsniai" smėly" knygos aplanke surašytos ir kitos Justo Paleckio knygos, bet nepaminėta "SSSR — mūsų akimis", iš kurios neatrodo, kad Stalinas būtų galėjęs kada nors tautas laisvinti. Chruščiovo gi prisiminimuose niekur nežymu, kad jis kada nors būtų buvęs lietuvių draugas. Jis draugavo ir "kultūriškai bendradarbiavo" su žinomuoju I. S. Serovu, kuris jau 1939 spalio 11 (t. y. 8 mėn. prieš Baltijos valstybių okupaciją) pasirašė garsųjį baltų deportacijos ir žudynių įsakymą nr. 001223 ir tuoj po to prisijungė Ukrainoje prie Chruščiovo, kuris "organizavo ir prižiūrėjo Vakarų Ukrainos sovietizaciją". Tuo būdu nuo "prižiūrėtojo" rankų Lenkijai priklausiusioje Ukrainos dalyje tūkstančiai žmonių neteko gyvybių. Taip pat šimtai tūkstančių lietuvių buvo deportuota, įkalinta ir išžudyta, kai "LTSR aukščiausio sovieto prezidiumo pirmininkas" sliekas Justas Paleckis pasirašinėjo Kremliaus "arų" suredaguotus įsakymus.

Istorijos vertinimui savo prisiminimus perdavė Chruščiovas ir Paleckis. Paleckiui Lietuva išlaisvinta, Chruščiovui aneksuota. Chruščiovas šioje vietoje garbingesnis už Paleckį, nors gal už tai nė valdiškų laidotuvių negavo. Pažiūrėsim, ar Paleckis gaus iš Maskvos nors smėlio saujelę, nors jos smėlyje jis taip seniai vargsta.

S. Giedrys

Laikraštį redagavo visa eilė reraktorių: rašytoja Marija Aukštaitė, pedagogė ir laikraštininkė Marija Arlauskaitė, Jonas Yla, Pranas Rudinskas, L. Girinis, J. Kardelis, dr. H. Nagys ir dabar — R. E. Maziliauskas. Ilgiausiai "Nepriklausomą Lietuvą" redagavo itin prityręs žurnalistas ir redaktorius Jonas Kardelis. Jis to laikraščio kūnas ir siela išbuvo beveik dvidešimt metų — iki savosios mirties.

Po a. a. J. Kardelio mirties laikraščio redagavimą perėmė poetas, literatūros kritikas ir žurnalistas dr. Henrikas Nagys. Jau jo redagavimo metu "Nepriklausomoj Lietuvoj" dvelkterėjo naujoviškesni vėjai, pasižymį aukšta kūrybine dvasia. Deja, dr. H. Nagys redaktoriaus kėdėje ilgiau pasilikti negalėjo, nes jis, šalia to darbo dar buvo ir tebėra vienos, berods, prancūzų gimnazijos mokytojas. Jis, ir perimdamas redaktoriaus pareigas, tepasižadėjo jose būti neilgiau vienerių metų laiko.

Dabartinis redaktorius, R. E. Maziliauskas, iškviestas iš Anglijos. Šio redaktoriaus asmenyje "Nepriklausoma Lietuva" gavo taip pat labai gabų ir kūrybingą vadovą: laikraštį redaguoja gyvai, įdomiai ir turiningai.

Pradžioje šios apžvalgos minėjau apie niekad nesikeičiančią "Nepriklausomos Lietuvos" patriotinę, tautinę ir kovos už Lietuvos nepriklausomybę liniją. Kaip tik po ranka turiu "Nepriklausomos Lietuvos" 1941 m. birželio - liepos numerį. Laikraščio viršelis papuoštas spaustuvėje spausdintu tekstu, su dideliu Laisvės varpo piešiniu, o po juo — įrašu: "Petys - gi į petį, na, vyrai, kas gali, sustoję į darbą, už mylimą šalį, prikelkime Lietuvą mūsų'.

Čia norisi iš laikraščio straipsnių pacituoti po vieną - kitą mintį. Vedamuoju atspaustas straipsnis, užvardintas "Kanados lietuvių seimas". Tuo straipsniu ir buvo šaukiamas tais metais rugpiūčio 30 - 31 d. Montrealyje įvykęs Lietuvių seimas. Jį sušaukė Kanados Lietuvių Taryba, kuri buvo ir "Nepriklausomos Lietuvos" leidėju. Pirmiau šis laikraštis buvo leidžiamas Toronte, tik vėliau perkeltas Montrealin.

Vedamajame rašoma:

"Šiemet birželio mėnesį suėjo metai nuo to, kai milžiniška kaimyninė valstybė, Tarybų Rusija, sulaužiusi visas padarytas sutartis su Lietuva, begėdiškai įsiveržė jos žemėn ir ją okupavo.

Raudoni agresoriai, kurie dėjosi didžiausiais svieto lygintojais, mažų tautų užtarėjais ir jų nepriklausomybių saugotojais, sunaikino Lietuvos nepriklausomybę ir pavergė jos žmones. Lietuvos liaudis nešė didžiausį okupantų jungą mūsų tautos istorijoj. Jų turtas buvo nusavintas, rusų kalba brukama, bendrai rusinimas Lietuvoje ėjo žaibo tempu".

Toliau, paminėjus bolševikų iš Lietuvos išvijimą ir raudonosios okupacijos pakeitimą kita — rudąja okupacija, rašoma:

"Kanados lietuviai nesidžiaugia šiuo pasikeitimu, nes vietoj rusiško gangsterio Lietuvą valdys vokiškas, vietoj G. P. U teroro, siaus Gestapo"...

Taigi, ir anuo metu Kanados lietuviuose blaivaus ir labai teisingo politinio pramatymo būta užtektinai ir tas pramatymas atsispindėjo jų vieninteliam laikraštyje "Nepriklausomoj Lietuvoj". Laikraščio linija ir šiandien tebėra ta pati.

Ilgiausių metų šiam lietuviškosios spaudos atstovui svetur!

Pranys Alšėnas

Be kovos laisvė prarandama, o ne atgaunama

KOVA PRIEŠ OKUPANTĄ

Svetimos valstybės okupacija kiekvienai tautai yra pats didžiausias blogis.

Kiekviena net ir labai žemos kultūros tauta okupacijai priešinasi. Rezistencija yra natūralus kiekvienoje tautoje reiškinys. Ji vyksta Lietuvoje ir kitose rusų komunistų pavergtose tautose. Rezistencija, arba pasipriešinimas svetimos valstybės prievartai populiariai vadinama kova prieš okupantą.

Kas yra ištikę mūsų tautą, įtikinančiai nusakė prof. A. Maceina straipsnyje "Nuo ko mes bėgome" ("Į Laisvę" nr. 51/88). Jo tezes praplečia ir paryškina šiame numeryje spausdinamas prof. A. Musteikio straipsnis ir rašytojo J. Gliaudos pasisakymas. Yra aišku, kad tautą yra užgriuvęs prievartinis rusinimas ir komunistinimas. Paradoksiškai tačiau tų dviejų blogybių tikroviškoji suma yra keleriopai didesnė už teoretiškąją. Juk padarius teoretiškas prielaidas, nuo demokratiškos Rusijos (gaila, ji tokia niekad nėra buvusi) okupacijos nedaugelis būtų bėgę. Gal kiek daugiau nuo savų komunistų diktatūros. Gi nuo rusiško komunizmo bėgo be galo daug. Būtų ir daugiau bėgę, jei tik sąlygos būtų leidę.

Užsieniuose atsidūrusios tautos diasporos pasipriešinimo formų kraštui nurodinėti negali, nes negali pajausti intymių tautos nuotaikų nei subtilių, tik tiesioginiais kontaktais patiriamų tautos santykių su okupantu niuansų. Pasipriešinimo būdai turi išaugti ir subręsti pačioje tautoje. Juos turi ir lietuvių tauta. Tačiau tai nereiškia, kad užsienio lietuviai tos kovos atžvilgiu gali likti neutralūs. Tad kiekvienas sąmoningas lietuvis ir dalyvauja kovoje prieš okupantą, pavergusį tautą ir paneigusį jai valstybinę nepriklausomybę. Todėl teisinga yra raginti "kovoti prieš okupantą" ir įspėti "nekovoti prieš lietuvį". Deja, šis raginimas bei įspėjimas perdažnai yra piktnaudojamas abiejuose mūsų visuomenės kraštutiniuose sparnuose: vieni šiuo posakiu gina laisvinimo veiksnius nuo pribrendusių reformų, antri pateisina okupantų agentų mūsų tarpan infiltravimą ir kovos dėl laisvės slopinimą. Tauta Lietuvoje žino, kas ten yra laisvės draugas, kas priešas. Tai turėtume žinoti ir čia ir "kovoti prieš okupantą" posakiui grąžinti jam priklausančią prasmę.

PLJ KONGRESUI RUOŠIANTIS

Kiek iš vykdomo pasiruošimo ir jėgų sutelkimo galima spręsti, 1972 įvyksiąs Pasaulio lietuvių jaunimo kongresas galės būti pats reikšmingiausias pasaulio lietuvių užsienyje įvykis, koks bet kada yra buvęs. Ruošiama turininga programa, planuojama atsigabenti gausų delegatų skaičių iš kitų valstybių, dr. J. Kazicko vadovybėje sėkmingai telkiami finansai. Pats jaunimas su R. Sakadolskiu priekyje tvirtai stovi prie kongreso organizavimo vairo, Lietuvių Bendruomenės solidarumo dvasioje nuoširdžiai bendradarbiaudamas su vyresniąja karta.

Ryškinant PLJ kongreso uždavinius, tikslus ir prasmę, šioje vietoje norima atkreipti dėmesį į du kongreso momentus: a) patį kongresą, kaip įvykį, ir b) pokongresinius įsipareigojimus.

Kongresas savo eigoje sudarys progų pasaulio lietuvių jaunimui paliesti daugelį temų, išdiskutuoti daugelį problemų, pasisakyti daugeliu klausimų, surašyti rezoliucijas, praturtėti lietuviškos kultūros lobiais, pastovyklauti ir pasilinksminti. Tačiau iš viso to kongresinio judėjimo turėtų išsivystyti dvi pagrindinės viršūnės: 1) tvirtas pasaulio lietuvių jaunimo reikalavimas Lietuvai laisvės ir valstybinės nepriklausomybės ir 2) pokongresinių įsipareigojimų formulavimas bei jiems vykdyti organizacinės struktūros apsprendimas.

Šauksmas, reikalaujant Lietuvai laisvės, privalo plačiausiai nuskambėti per laisvojo pasaulio spaudą, radiją, televiziją. Čia reikės amerikiečių specialistų talkos, kuri gali kainuoti keliasdešimts tūkstančių dolerių. Ir pinigo tam reikalui negailėtina. Pasaulio lietuvių jaunimo tuo klausimu nusistatymas tiesioginiu kontaktu (pačiame kongrese ar Washingtone) turi pasiekti JAV prezidentą ir kitus aukštuosius šio krašto politikos vairuotojus. Siekti iš jų išgauti pažadą Lietuvos laisvės klausimą JAV Kongreso priimtos H. Con. Res. 416 rezoliucijos dvasioje kelti Jungtinėse Tautose, pasitarimuose su Sovietų Sąjunga ar kituose tarptautiniuose forumuose.

Jaunesniųjų ir vyresniųjų satalkinė išmintis turėtų suformuluoti pasaulio lietuvių jaunimo pokongresinius įsipareigojimus, kad kongreso dvasia neišblėstų su kongreso uždarymu. Tuose įsipareigojimuose turėtų būti konkretus ir atsakingas jaunosios kartos įsijungimas į kovą dėl Lietuvos laisvės ir lietuvybės kylančia linija pasaulyje pratęsimas. Tie įsipareigojimai turėtų būti vykdomi PL B-nės organizaciniuose rėmuose.

Realizavus tuos tikslus, Pasaulio lietuvių jaunimo kongresas ne tik forma, bet ir turiniu taps istorijoje išliekantis įvykis.

"Į LAISVĘ" RĖMĖJAI 1971 METAIS

MECENATAI: $450.00 — L.F.B. centro valdyba.

GARBĖS PRENUMERATORIAI: $25.00 — dr. J. Kazickas, J. Mikonis; $20.00 — J. Ardys, J. Brazaitis, dr. V. Majauskas, kun. S. Morkūnas, V. Sinkus; $15.00 — K. Pakulis, J. Žilionis; $10.00 — V. Baleišytė, R. Bureikienė, St. Daunys, V. Kazlauskas, J. Mališka, J. Pragulbickas, J. Prakapas, St. Pundzevičius, K. Račiūnas, dr. P. Rasutis, L. Reivydas, St. Rudys, J. Urbonas, kun. K. Žemaitis.

AUKOTOJAI: $3.00 — K. Gimžauskas; $2.00 — dr. J. Bagdonavičius, K. Bružas, K. Čeputis, J. Janulaitis; $1.00 — A. Gailiušis, J. Melynis, dr. B. Mikonis, J. Pažemėnas, I. Raciūnas.

•

MIELAS SKAITYTOJAU, jei Tavo akis užklius už šių eilučių, nieko nelaukdamas išrašyk čekį ar nupirk pašto perlaidą ir pasiųsk prenumeratos mokestį už "Į Laisvę" 1972 metus. Jei kartais būtų užsilikusi nesumokėta praeities skola, pridėk ir tą sumelę. Prenumeratos mokesčiu palaikai žurnalo gyvybę.

ADMINISTRACIJA

•

1971 METAIS "Į LAISVĘ" ŽURNALE RAŠĖ:

Vincas Akelaitis, Pranys Alšėnas, Aloyzas Baronas, Kazys Bradūnas, Bernardas Brazdžionis, Žibutė Brinkienė, Vladas Būtėnas-Ramojus, dr. R. S. Daugvydas, dr. Petras Daužvardis, T. Domeika, Ig. Gailius, Algimantas Gečys, Saulius Giedrys, Jurgis Gliauda, dr. Stephen Horn, prof. Zenonas Ivinskis, S. Jokubauskas, Anatolijus Kairys, dr. Petras Kisielius, Juozas Kojelis, Stasys Lozoraitis, jr., prof. Antanas Maceina, dr. M. T. Milgaudas, prof. Antanas Musteikis, Mykolas Naujokaitis, Bronius Nainys, prof. Pranas Padalis, K. Petkus, dr. P. Petronis, B. Raugas, dr. J. Rimka, Kazys Škirpa, Vytautas Vaitiekūnas, Vytautas Volertas, Leonardas Valiukas, prof. Stasys Žymantas, J. Žiograkalnis, Fab. Žirgulis ir kt. (Sąrašan įtraukti ir rašiusieji slapyvardžiais).